

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BİR HALK KİTABI OLARAK (H. 1329 TARİHLİ)

MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ

Esra KARABIYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS

Çankırı-2019

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BİR HALK KİTABI OLARAK (H. 1329 TARİHLİ)
MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ

Esra KARABIYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS

Çankırı-2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi.....	iv
Tez Kabul ve Onay.....	v
Ön Söz.....	vi
Özet.....	viii
Summary.....	ix
Kısaltmalar.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Halk Kitaplarına İlişkin Temel Kavramlar	2
1.1.1. Halk Kavramı ve Kapsamı	3
1.1.2. Nesne Olarak Kitap ve Kitap Okuma Eylemi	4
1.1.3. Halk kitapları.....	5
1.2. Halk Kitaplarının Özellikleri ve İcra Mekânları	10
1.3. Çalışma Hakkında Genel Bilgiler	17
1.3.1. Konu.....	17
1.3.2. Amaç	17
1.3.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	18
1.3.4. Yöntem.....	18
2. MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ.....	19
2.1. Cenknâmelere Genel Bir Bakış	19
2.2. Muhammed Hanefi Cenknâmeleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar	22
2.2.1. Kitaplar.....	23
2.2.2. Makaleler.....	24
2.2.3. Tezler.....	27
2.3. Bir Halk Kitabı Olarak (H. 1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi	28
2.3.1. Tursun Fakih	28
2.3.2. Muhammed Hanefi	29
2.3.3. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Adlı Eserin Dış Özellikleri	30

2. 3. 4. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Adlı Eserin Muhtevası	31
2. 3. 5. Derkenardaki “Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan” Adlı Destanın Kısaca Muhtevası ve Tavsifi.....	34
2. 3. 6. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Adlı Eser Bir Halk Kitabı mıdır?	36

3. “MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ” NİN BAZI NÜSHALARI HAKKINDA.....41

3.1. Nüshaların Mukayesesi	41
3.2. Nüshalarda Başlangıç ve Bitiş	43
3.3. Nüshalarda Konunun İşlenişi	45
3.4. Nüshalarda Mekân	46
3.5. Nüshalarda Geçen Tipler.....	47
3.5.1. Erkek Tipler	48
3.5.1.1. Müslüman Tipler.....	48
3.5.1.1.1. Hz. Muhammed (s.a.v).....	48
3.5.1.1.2. Hz. Ali	50
3.5.1.1.3. Hz. Hasan	53
3.5.1.1.4. Hz. Hüseyin.....	54
3.5.1.1.5. Hz. Ebu Bekir.....	54
3.5.1.1.6. Hz. Ömer	54
3.5.1.1.7. Hz. Osman.....	55
3.5.1.1.8. Hz. İbrahim	55
3.5.1.1.9. Hz. İsmâil	55
3.5.1.1.10. Hz Musâ	55
3.5.1.1.11. Hz Zekeriyâ.....	56
3.5.1.1.12. Hz. Yahya.....	56
3.5.1.1.13. Hz. Eyyûb.....	56
3.5.1.1.14. Hz. Dâvud	57
3.5.1.2. Müslüman Olmayan Tipler	57
3.5.1.2.1. Kayser-i Rum	57
3.5.1.2.2. Tabut	58
3.5.1.2.3. Davud	62
3.5.1.2.4. Rüstem	63

3.5.1.2.5. İskender	65
3.5.2. Kadın Tipler	65
3.5.2.1. İslâmi Tipler	65
3.5.2.1.1. Hz. Fâtıma	65
3.5.2.2. Sonradan Müslüman Olan Tipler	66
3.5.2.2.1. Hanife	66
3.5.2.2.2. Mine	68
3.6. “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi”nin Bazı Nüshalarında Bulunan Belli Başlı Motifler	71
3.6.1. Dinî Motifler	71
3.6.1.1. Allah İnancı	71
3.6.1.2. Melekler	72
3.6.1.3. Kitaplar	72
3.6.1.4. İbadet	73
3.6.2. Menkıbevî Motifler	74
3.6.3. Efsanevî Motifler	75
3.6.4. Hayvanlar	77
3.6.5. Aletler	79
3.6.6. Çalgılar	81
3.6.7. Savaş	82
4. SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	88
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	133

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “*Bir Halk Kitabı Olarak (H.1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, dönem projesi içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, dönem projesi yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

19/07/2019

Esra KARABIYIK

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Esra Karabıyık tarafından hazırlanan *Bir Halk Kitabı Olarak (H. 1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi* başlıklı bu çalışma, 19.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği ile* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Danışman: Doç. Dr. Abdulselam ARVAS

İmza:.....

Üye: Prof. Dr. Abdülhakim KOÇIN

İmza:.....

Üye: Dr. Öğr. Üy. Seval KASIMOĞLU

İmza:.....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 2019 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Cenknâmeler, Türk kültürünün gelişmesi ve yayılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Cenknâme türü halk kitapları, çok eski tarihlerden beri dünyanın farklı milletlerinde mevcut olup toplumun mensup olduğu dinin şekillenmesinde, benimsenmesinde önemli bir vazife icra etmektedir. Kültür zenginliğimizin delili niteliğindeki bu eserler hem yazılı hem sözlü geleneğin kesişim noktasında bulunan ve halka yön veren önemli ürünlerdir. “*Bir Halk Kitabı Olarak (H.1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” başlıklı çalışmamızda “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eski alfabeli Türkçe matbu eser halk kitapları bağlamında incelenmektedir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Halk kitapları, sözlü ve yazılı kültürümüzün kesişim noktasında bulunmasından dolayı giriş bölümünde ilk olarak, kültürün tanımına, etkisine değinilmiştir. Daha sonra ise halk kitaplarının mahiyetini anlamak amacıyla ona ilişkin bazı kavramlar açıklanmıştır. Mesela halk kitaplarının ne olduğu, ne tür eserleri kapsadığı, özellikleri ve icra mekânları ele alınmıştır. Çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, cenknâmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve tekrara düşmemek için Muhammed Hanefi cenknâmeleri üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra cenknâme yazarı Tursun Fakih ve Muhammed Hanefi'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde elimizdeki “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eserin dış özelliklerine, muhtevasına yer verilmiş ve eserin neden bir halk kitabı olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde derkenardaki “*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah'ı Horasan*” adlı hikâye şekil ve muhteva açısından kısaca incelenmiştir.

İkinci bölümde “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eser “*Hâzâ Kitâb-ı Muhammed Hanefî*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” ve “*Allah'ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserlerle mukayese edilmiştir. Bu eserler arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Halk kitapları alanında yaptığı çalışmalarla bu disipline katkı sağlayan, bana yol gösteren, yardımını ve bilgisini hiçbir zaman benden esirgemeyen hocam *Doç. Dr.*

Abdulselam ARVAS'a, alışmamıza yaptığı katkılardan tr Prof. Dr. Abdlhakim KOİN Hoca'ya ve Dr. gr. yesi Seval KASIMOğLU'na teşekkrlerimi sunmayı bir bor bilirim. Ayrıca alışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu st dzeyde tutmama yardımcı olan, madd ve manev her trl desteği veren başta babam olmak zere aileme şkranlarımı sunarım.

19.07.2019

ESRA KARABIYIK

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
Tez Özeti**

Tezin başlığı : Bir Halk Kitabı Olarak (H. 1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi
Tezin Yazarı: Esra KARABIYIK
Danışman : Doç. Dr. Abdulselam ARVAS
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı :
Kabul Tarihi : 09.07.2019
Sayfa Sayısı : X(ön sayfalar)+87(tez)+33(ekler)
<p>Bu çalışma, <i>Bir Halk Kitabı Olarak (H.1329 Tarihli) “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”</i> adını taşımaktadır. Çalışmada ilk olarak kültür, halk kitapları gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra halk kitapları ve özellikleri incelenmiş, çalışma hakkında genel bilgiler verilmiştir.</p> <p>Çalışmanın birinci bölümünde, “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” başlıklı eser ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiş ve aynı zamanda eser, şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Kısaca bu bölümde eserin halk kitabı olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.</p> <p>Çalışmanın ikinci bölümünde ise “<i>Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi</i>” adlı eser “<i>Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi</i>”, “<i>Resimli Muhammed Hanefi Cengi</i>” ve “<i>Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar</i>” adlı eserlerle mukayese edilerek incelenmiştir.</p> <p>Amacımız, halk kitaplarına dair yeni bir çalışma ortaya koymak suretiyle bu alana katkı sağlamak ve “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”nin halk kitapları içerisindeki yerini ve önemini belirlemeye çalışmaktır.</p>
Anahtar Kelimeler: Halk kitapları, kültür, “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”, “ <i>Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi</i> ”, “ <i>Resimli Muhammed Hanefi Cengi</i> ” ve “ <i>Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar</i> ”

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Graduate School of Social Sciences Abstract
of Master's Thesis**

Title of the Thesis : As a Populer Book (Dated H. 1329) “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”
Author : Esra KARABIYIK
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Abdulselam ARVAS
Department : Department of Turkish Language and Literature
Sub-field :
Date : 19.07.2019
<p>This study is called “<i>As a Popular Book (Dated H.1329) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi</i>”. In this study, firstly, concepts such as culture and folk books are emphasized. Then, folk books and their features were examined, general information about the study was given.</p> <p>In the first part of the study, studies related to the work titled “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” are given and also the work was examined in terms of form and content. Briefly in this section it is tried to determine whether the work is a folk book or not.</p> <p>In the second part of the study, “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” work “Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi”, “Resimli Muhammed Hanefi Cengi” and “Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar” was compared with the works examined.</p> <p>Our aim is to contribute to this field by introducing a new study on folk books an try to determine the place and importance of “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”.</p>
Keywords: Folk Books, Culture, “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”, “Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi”, “Resimli Muhammed Hanefi Cengi”, “Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar”

KISALTMALAR

bs.	Baskı
C.	Cilt
Ç. Ü.	Çukurova Üniversitesi
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
İVAF	Maramara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
isz.	İsimsiz
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	Sayı
ss.	Sayfa Sayısı
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi Vessellem
TDK.	Türk Dil Kurumu
TTK.	Türk Tarih Kurumu
Ü.	Üniversite
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yay.	Yayınları
A nüshası	1329 Tarihli “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”
B nüshası	“Haza Kitâb-ı Muhammed Hanefî”
C nüshası	1939 Tarihli “Resimli Muhammed Hanefi Cengi” ve 1969 Tarihli “Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar

1. GİRİŞ

Cenknâmeler, Türk hayat tarzına ve dünya görüşüne uygun eserler olduğu için son dönemlere kadar varlığını koruyabilmiştir. Zira bu eserler, eskiden beri hem sözlü kültürde hem yazılı kaynaklarda karşımıza çıkan bir türdür. Bu eserleri besleyen, şekil veren iki kaynağın olduğu ifade edilmiş ve bunlardan birinin Türk kültürü, diğerinin ise İslam dini olduğu dile getirilmiştir. Bu iki unsur Türk insanının varlığını kuşatmış, Türk insanına şekil vermiş ve Türk millî ruhunda derin izler bırakmıştır (Çetin, 1997: 327). Bu iki unsurdan biri olan kültür “*Yaşanan ve yaşatan varlık olarak geçmişten geleceğe süren bir olgudur*” (Güvenç, 1993: 231). Her toplumsal ögede yansımaları bulan dokudur (Turan, 1990: 13). Hayata yansıyan tüm öğelerin bütünü olan kültür kavramı, toplumların, grupların, milletlerin birbirinden farklı olmasını sağlar (Ergin, 2012: 23). Sosyal bilimlerde bu kavram “*insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şeyi*” (Marshall, 1999: 442) kapsamaktadır. Türk halk kültürü ise uzun yıllar boyunca Anadolu’da geleneksel yaşamını sürdüren insanların kendi zevkleriyle oluşturdukları dil, gelenek, görenek, kültür gibi unsurlara verilen ad olarak ifade edilmiştir (Artun, 2008: 441).

Kültür; halkın, toplulukların, milletlerin birbiriyle olan etkileşimiyle doğar, bunlara eklenen yeni unsurlarla gelişir ve gençleşir, bazıları da etkisini kaybederek kaybolur (Yılmaz, 1994: 2). Halk kültürü yani halkın oluşturduğu kültür, insanların kişiliklerini, kimliklerini belirleyen, milletleri birbirinden farklı kılan, milletleri bugüne kadar yaşatan en önemli güçtür. Toplumdaki kişilerin, grupların, milletlerin arasında oluşan yenilikler ve etkileşim kültürel değerlerin değişmesine neden olmaktadır. Bu etkileşim ve değişimin en önemli nedenlerinden birisi de İslam dininin kabul edilmesiyle toplumun yaşadığı değişimdir.

Edebi eserler Türk toplumunun yeni bir dini benimsemesinden sonra içerik olarak İslam dininin öğelerine ve renklerine bürünmüştür (Artun, 2008: 313). Agah Sırrı Levend, Türk toplumunun kavim halinde yaşadığı İslamiyetin kabul edildiği döneme kadar süren çağ ile İslam dininin kabul edilip 19. yüzyılın sonlarına kadar süren dokuz yüzyıllık ümmet çağı gibi iki büyük çağ geçirdiğinden bahsederek ümmet çağında İslamiyet’in birleştirici ve bütünleştiriciliğinin etkisiyle halkın edebiyat alanında en verimli dönemi olduğunu vurgular (Levend, 1962: VII). Lütfi Sezen de

bu dönemde yeni benimsenen dinin etkisiyle Türklerin bir taraftan eski din ve inanışlarına bağlı eserler vermeye devam ettiğini diğer taraftan da konusunu tamamen İslam dininden alan eserler meydana getirdiklerini ifade etmiştir (Sezen, 1991: 18). Böylece İslamiyet sonrası Türk edebiyatında *hadis kitapları*, *Kuran tefsirleri*, *menkîbevi İslam tarihlerinin çoğu*, *fütüvvetnameler*, *dinî- destanî halk kitapları*, *halk hikâyeleri*, *menakıpnâmeler* gibi halk için birçok tasavvufî eserin ortaya çıktığı görülmektedir (Artun, 2006: 103). Ayrıca bu dönemde, mitlerle örülü destanların yerini dinî, ahlakî ve kahramanlık konuları üzerine yoğunlaşmış destanlar almıştır. Türk toplumu süreç içerisinde birçok inanç sisteminin ve dinlerin etkisi altına girmiş olduğu için eski inançlarının da bir bölümünü alarak yeni dinin kalıplarına uydurup eserler vermişlerdir (Artun, 2005: 59-60). İnanç merkezlerine bağlı kültür değerlerini de yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillendirmişlerdir. Kısaca dinle birlikte toplum ve edebiyat da değişmiştir (Artun, 2000: 40). Yeni benimsenen dinin sosyal hayatı etkilediği gibi sosyal hayatın yansımalarını taşıyan edebiyatımızı da fazlasıyla etkilemiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda geleneksel kültürün ve İslam dininin yaşamımızda ve edebiyatımızda ne kadar büyük bir öneme ve etkiye sahip olduğunu görmekteyiz. Onun için de kültür ve İslamiyet'in oluşturduğu unsurları fazlasıyla içinde barındıran cenknâmeleri hem bilimsel açıdan ele alıp hem de halka tanıtip sevdirmeliyiz. Bu eserleri, gelecek kuşaklara aktarmak suretiyle kültürel mirasımıza sahip çıkmalıyız. İşte bu noktada halkın okuma yazma bilmediği dönemden başlayarak halkın eğitilmesinde ve yeni benimsenen dinin tanıtılmasında ve yayılmasında önemli bir yere sahip olan cenknâme türü halk kitapları karşımıza çıkmaktadır. Kültür ve inançlarımızda derin izler bırakan halk kitaplarını cenknâmeler temelinde anlamaya ve incelemeye geçebiliriz. Bu bağlamda ilk olarak halk kitaplarına dair temel kavramlar ele alınabilir.

1.1. Halk Kitaplarına İlişkin Temel Kavramlar

Halk kitabının ne olduğunu anlamak ve hangi tür eserleri içinde barındırdığını ortaya koymak için bazı kavramlara değinmekte fayda vardır. Buna göre halk, kitap, kitap okuma gibi temel kavramları irdelemek gerektiği kanaatindeyiz.

1.1.1. Halk Kavramı ve Kapsamı

Halk kavramı, birçok bilim adamı tarafından görüş öne sürülen geçmişten bugüne farklı anlamlar taşıyan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavrama yönelik görüş öne süren Alan Dundes'e göre geleneksel anlayıştaki halk kavramı, toplumda alt tabakayı oluşturan köylü kavramıyla eşdeğer görülen, okuryazar bir toplumda cahil kesim olarak ele alınan, seçkin tabakaya tezat olarak düşünülen bir kavramdır. Daha sonra yazar bu kavramın değişerek en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu kapsadığını ifade eder (Dundes, 1998: 139-143).

İlk çağlarda halk kavramı, halkın hükümdarla ve ona bağlı çevreler dışında kalmış henüz sınıflara ve tabakalara ayrılmamıştı. Yöneten ve yönetilen ayrımı içinde hükümdar çoban ise halk onun sürüsü veya hükümdar Tanrı'nın vekili ise halk da onun kulu hükmünde görülmekteydi (Levend, 1968: 171). Ortaçağ İslam filozoflarına göre de avam sınıfının yani halkın bir koyun sürüsünden ibaret olduğu (Köprülü, 2004: 27) ileri sürülmekteydi.

Agah Sırrı Levend; Türklerin, İslam'ı kabul ettiği 11. asırdan 14. asrın sonlarına kadar bu anlayışın devam ettiğini, Fatih Sultan Mehmet'ten sonra havas ve avam ayrımının ortaya çıktığını (Levend, 1998: 29-30) dile getirmektedir. Benzer bir görüşü Şükrü Elçin de ifade etmektedir. Elçin'e göre İslamiyetin kabulünden önce halk kavramı için bir ayırım yok iken daha sonra İslamiyet anlayışı ve medreselerden ötürü "okumuş" ve "cahil"leri karşılamak üzere halk kavramı oluşmuş ve halkı farklı gruplara bölmüştür (Elçin, 1998: 2). Ayrıca Elçin halk kavramını "kavim", "millet", "ümmet" ve "devletin teb'ası" gibi manalarda kullanarak toplumun dinî, siyasî, sosyal alanlardaki iş paylaşımından meydana gelen birtakım toplulukların doğması ile ortaya çıkmış olduğunu ifade eder (Elçin, 1977: 540).

Orhan Özdemir halk kavramını 13. yüzyıldan Tanzimat'a kadar bir devlet sınırları içerisinde yaşayanların daha çok yönetici ve aydınlar dışında kalan bölümü olarak görür, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllarda ise "halk" kavramının politik hedefleri olan bir kavrama dönüştüğünden bahseder (Özdemir, 2012: 307-310).

Konuya ilişkin görüş beyan eden başka bir bilim insanı da Metin Ekici'dir. Ekici halk kavramının, insanların sınıf farklılıklarını sosyal yaşamlarını ve statülerini esas alarak oluşturulduğunu, şehirden çok uzak olmayan, taşrada ya da köylerde oturan, tam medeniyeti yakalayamamış grupların, milletlerin değerlerini değiştirmeden yıllarca saklayan kişiler olarak (Ekici, 2000: 2-3) açıklamaktadır.

Erman Artun ise halk kavramını “*ortak dili konuşan, gelenek ve görenekleriyle ortak etkinliklerde buluşan; ortak şeylere gülüp ağlayan, günlük yaşantısında birbirinden farklı olmayan insan topluluğu*” olarak ifade etmektedir (Artun, 2004: 1).

Bu görüşler esas alınarak halk kavramının, toplumun bütün üyelerini ilgilendiren ve aynı din, dil, kültür vb. unsurlar çerçevesinde insan gruplarını birleştiren büyük bir kitleyi karşıladığı düşünülebilir. Ayrıca halk kavramının anlam açısından zamana ve koşullara bağlı olarak değiştiği de açıkça görülmektedir.

1.1.2. Nesne Olarak Kitap ve Kitap Okuma Eylemi

Genel anlamda “*yazmak, bağlamak, dikmek, nikah kıymak, zorunlu kılmak gibi anlamlara gelen Arapça, KTB kökünden türeyen kitap, bizim medeniyetimizin de vazgeçilmezlerinden biridir*” (Kara, 1999: 30). Keşfedildiği andan itibaren hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak öğrenme, öğretme, yetişme, yetiştirme, bilgilenme, kültürler arası etkileşim ve daha sayamayacağımız bir çok hususa katkı sağlayan, hayatımızı etkileyen, yön veren bir nesne olarak (Arvas, 2017: 50) karşımıza çıkmaktadır. Matbaayla birlikte basma (matbu) kitaplar çoğalmış, kitap oranında hızlı bir artış yaşanmış ve kitaplar her tür ve şekilde yazılarak basılmıştır.

Kitap okumak ise “*görüp algılama, algıladığını anlama, anladığını seslendirme ya da yazma, zihinde yapılandırma gibi göz, ses organları ve zihnin çeşitli hareketlerinden oluşur*” (Çelik, 2006: 18). İnsanoğlunun yaşam boyu sürdürdüğü yararlı bir uğraştır (Aktaş vd., 2011: 41). Kitap okumak, olaylara geniş bakış açısı ile bakmayı sağlar. Ayrıca düşünce kapasitesini ve kültür düzeyini artırır. Kitabın toplumları yönlendirdiği, gelecek kuşaklara bilgi, birikim ve kültür aktarımı sağladığı söylenebilir.

Kitap okuma eyleminin bazı çeşitleri olduğunu ifade eden bir araştırmacı, sesli okuma, sessiz okuma, özgün okuma, içten okuma, hızlı okuma olmak üzere bu eylemi beş grupta incelemektedir (Çelik, 2006: 21-24).

Konuya ilişkin çalışma yapan Zehra Öztürk kitapları okunurluklarına göre dört gruba ayırmıştır:

1- Kişinin sadece gözleriyle takip ederek okuduğu kitaplar (Günümüzde Batı kültürünü almış kişilerin okuyup yazdığı kitaplar bu çeşittendir).

2-Belirli bir bilgi disiplinine bağlı olarak yazılmış, aydın bir kişinin kendi kendine veya bir topluluk içinde okuyup değerlendirebileceği kitaplar (Divanlar, mesneviler, belagat kitapları, dini ilimlere ait kitaplar gibi.)

3- Anlatı kitapları: Topluluğa, söz yanında mimik ve taklitlerle, bazen de şiir ve müzikle süsleyerek anlatılan yazıya geçirilmiş sözlü halk edebiyatı ürünleri.

4-Halka yüksek sesle okunmak için yazılmış kitaplar (Öztürk, 2007: 402-403).

Bu araştırmada üzerinde durduğumuz “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” adlı eser yukarıda değindiğimiz okunurluklarına göre kitap çeşitlerinden konumuza dâhil olan halka yüksek sesle okunmak için yazılmış kitaplardandır. Kitap okuma çeşitlerinden ise belli bir mekânda ve zamanda dinleyiciye hitaben yapıldığı için sesli okuma grubu içinde incelenmektedir. Halk, kitap, kitap okuma kavramlarına kısaca değindiğimize göre şimdi asıl konumuz olan “halk kitapları nedir, neleri kapsamaktadır?” sorularının cevaplarına geçebiliriz.

1.1.3. Halk kitapları

Halk kitapları, aydın kesim tarafından tercüme veya adapte yoluyla Türk kültürüne kazandırılan, birçok olay çevresinde meydana gelen ve zümre ayrımı olmaksızın okunan veya dinlenen eserler olarak tanımlanmaktadır (Çetin, 2007: 155). Bilim dünyasının üzerine eğildiği ve bilimsel araştırmalara tabi tutulan halk kitapları, çok

eski tarihlerden beri dünyanın farklı milletlerinde mevcut olan sözlü ve yazılı geleneğin kesişim noktasında bulunan kitaplardır (Arvas, 2017: 3).

Bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan araştırmacımız Zehra Öztürk, halka yüksek sesle okumak için yazılan bu şekilde düzenlenen ilk kitapların imana, ibadete, ahlaka ve tarihe dair bilgiler veren kitaplar olduğunu söyler. Yazar bu kitaplardan askeri coşturucu, düşmana karşı vatani savunmaya teşvik edici kahramanlık destanları, halkı eğlendirici aşk ve macera kitapları ve dinî tasavvufî hikâyelerden bilgi verici kitaplara kadar geniş ve farklı konuları içeren kitaplar olarak bahsetmektedir (Öztürk, 2007: 402-403).

Agah Sırrı Levend, hem dinî hem ahlâkî boyutuyla ele aldığı halk kitaplarını “ümmet çağı ahlak kitapları” olarak tanımlar. Bu kitapların topluma İslami ahlaki kazandırmak için yazıldığını (Levend, 1963: 90-91) ifade eder. Levend daha sonra halk kitaplarının kaynağını, Kuran’daki kıssalar, enbiya ve evliya menkîbeleri, din ulularının hayatlarının etrafında oluşan efsanevî anlatımlar ve dinî inançtan kaynaklanan cihad fikri ile oluşan eserler olarak ifade etmektedir (Levend, 1998: 122-123).

Otto Spies halk kitaplarının 19. yüzyılın başında ve ortalarında veya daha sonraki zamanlarda İstanbul’da basıldığını, bu kitapların daha çok ilkel, çocukça ve biçimsiz tasvirlerle resimlendirilmiş, okunması bazen güç taş basmalar olduğunu ifade etmektedir (Spies, 1942: 8). Yazar daha sonra halk kitaplarının, sade bir masal olmadığını, halk hikayelerine ve masallara ait çeşitli parçaların birbirine eklenmesi sonucu oluşan kitaplar olduğunu söylemektedir (Spies, 1942: 37-45). İsmet Çetin, halk kitaplarının ortaya çıkış dönemi ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Başlangıçta aydın kesim arasında teşekkül eden ve yine aydın kesim arasında kabul gören edebi yaratılar, toplumun kabuller dünyasına uygunluğu nispetinde tabanda yaygınlık göstermeye başladı. 12. ve 13. yüzyılda tercüme ve adapte yoluyla Türk edebiyatına kazandırılan eserler, edebi estetik taşımanın yanı sıra, ilk etapta ahlaklandırma, toplumu bir inanç çevresinde toplama, birleştirme endişesi taşımaktaydı. Bu tip eserler, başlangıçtan itibaren; dini-ahlaki, dini-kahramanlık, dini edebi karakterleriyle toplum tarafından kabul görmekteydi. Fars ve Arap

edebi geleneğinden Türk edebiyatına intikal eden bedii kıymeti haiz eserler, Divan Edebiyatı olarak adlandırdığımız edebiyat anlayışı içinde formunu koruyarak 20. yüzyıla kadar geldi. Ancak ahlaklandırma iddiası taşıyan eserler, dini bilgilerin de toplum tarafından benimsenmesiyle birlikte, toplumun şuurunda varlığını sürdürdü ve zaman zaman değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirdi. Zaman zaman da müellif veya müsannifleri, mütercimleri unutuldu” (Çetin, 2007: 154-155).

Spengler, İ. Çetin gibi halk kitaplarının ortaya çıkışını 12. yüzyıla kadar dayandırmaktadır (Spengler, 1998: 66). Zehra Öztürk ise halk kitaplarının ortaya çıktığı zaman olarak, en eskilerinin 13. ve 14. yüzyıllara ait olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Z. Öztürk bu yüzyıllarda Anadolu’ya yerleşen halka İslamiyet’i öğretmek için okuma toplantılarında okunmaya müsait halk kitaplarının en fazla yazıldığı dönem olarak da belirtmektedir (Öztürk, 2007: 403-405). Mesela *cenknâmeler*, *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Koroğlu Destanı*, *Tahir ile Zühre*, *Seyfü’l Mülûk Hikâyesi*, *Ferhad ile Şirin*, *Leyla ve Mecnun* gibi halk anlatı kitapları 13. ve 14. yüzyıllarda kaleme alınmıştır (Toprak, 2016: 8).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında halk kitaplarının basımı ve kıraat toplantılarındaki popülerliği devam etmiş fakat özellikle harf devriminden sonra azalmaya başlamıştır. Batı’nın etkisiyle sessiz veya gözle okunacak kitaplar ortaya çıkmıştır. Fakat halk kitapları tarih içinde 600 yıllık çok uzun bir geçmişe dayanan Osmanlı devletinde halk üzerindeki tesirini hep sürdürmüştür (Öztürk, 2007: 405-406). 19. yüzyılda sözlü kültür yerini giderek kitap basımcılığının ve basın faaliyetlerinin yer aldığı yazılı kültüre bırakmıştır. Halk kitaplarının sözlü kültürdeki yeri, 15. yüzyılın ortasında basımcılık ve 17. yüzyılın başında basın faaliyetlerinin devreye girmesiyle yayılan yazılı kültüre geçmiştir (Sanders, 2016: 64). 19. yüzyılın ortasında ise yayıncılık faaliyetleri farklılaşmaya başlamıştır. Beyazıt’taki sahaflar eliyle bastırılan taşbasması halk kitapları sıradan halk kesimlerine öteki yayıncıların bastıkları roman türü eserler modernleşmeye eğilim duyan okurlara (Kabacalı, 2000: 101) hitaben yazılmakta ve basılmaktadır.

Halk kitapları okuryazar olan veya okuryazar olmayan tüm bireylere hitap eden bir kavram olarak düşünülmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Çünkü okuryazar

olanlar bu kitapları bir topluluğa hitap etmek için okumuşlar, okuyazar olmayanlar ise bu kitapları dinlemişlerdir (Arvas, 2017: 51). Halk kitapları, halka ait sayısız unsur barındırmaktadır. Halkın inançlarını, gelenek ve göreneklerini toplumda bulunan her kesimin yaşam tarzını bu tür kitaplardan öğrenmekteyiz (Spies, 1942: 3). Bu eserler Türk edebiyatının bir unsuru olarak kültür ve edebî hayatımızdaki yerini almış ve günümüze kadar gelmiştir.

Halk kitapları, Türk toplumunda çok eski dönemlerden itibaren var olmuş ve toplumdaki büyük bir kesim tarafından okunan, dinlenen, topluma yön veren ve toplumu her konuda eğiten eserler olmuştur. Peki halk kitapları kategorisine giren kitaplar nelerdir?

Otto Spies halk kitaplarının 15 kadar olduğunu tahmin ederek (Spies, 1942: 9) bu kitapları “*Köroğlu, Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Asuman ile Zeycan, Melihşah ile Güllühan, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Mahmihri ile Hurşit, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail ile Güllüzar, Mahmut ile Elif, Razınihan ile Mahıfiruze, Sitemkar ile Gül, Kerem ile Aslı*” olarak sıralamakta (Spies, 1942: 10-13) ve daha çok bunları halk hikâyesi türünde ele almaktadır. Pertev Naili Boratav bunlara taş baskı halk hikâyesi olan “*Perizad ile Aşık Kurbanî*”yi de eklemiştir (Boratav, 2015: 19-28)

Faruk Rıza Güloğul “halk kitapları” başlığı altında halk kitaplarını şu şekilde tasnif etmiştir ;

- 1) *Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun* gibi aşk masalları.
- 2) *Köroğlu* gibi millî cenk ve kahramanlık kitapları.
- 3) *Hayber Kalesi, Kan Kalesi Cengi, Battal Gazi* gibi dinî hüviyetli cenk kitapları.
- 4) *Mızraklı İlmihal, Şürütü’s-salât, namaz hocası, elli dört farz ve birtakım sûreleri vb.* gibi doğrudan dinî konuları ihtiva eden eserler.
- 5) *Karacaoğlan, Yûnus Emre ve Niyâzî Mısrî* gibi mutasavvıf ve halk ozanlarının divanı (Güloğlu, 1937: 32; 115).

Agah Sırrı Levend, halk kitaplarına Kur'an'daki kıssaları, cenknâmeleri, manzum hikâyeleri, manzum mensur karşık hikâyeleri, dinî ve kahramanlık hikâyelerini “*Gazavat-ı Rasullulah, Battalname, Danişmendname, Vamık u Azra, Yusuf u Züleyha vd.*” halk kitaplarına dâhil etmektedir (Levend, 1998: 122-127).

Zehra Öztürk halk kitaplarını konularına göre 4 grupta toplamaktadır:

- 1) Dinî-tasavvufî içeriği olan kitaplar: *Mevlid, Muhammediyye, Envrârü'l-âşıkîn.*
- 2) Dinî-destânî kahramanlık kitapları: *Hz. Ali cenknâmeleri, Battalgazi, Danişmendgazi, Ebu Müslim.*
- 3) Diğer peygamberlerin ve velilerin hayatını anlatan menkabevî ders verici hikâyeleri: *Kıssa-ı Yusuf, Halilnâme, İbrahim Edhem.*
- 4) Halk hikâyeleri: *Varka ve Gülşah, Uğru ile Kadı* (Öztürk, 2007: 404-405).

Hatice K. Arpaguş'da bu kitapları halk eserleri olarak adlandırmış ve Z. Öztürk ile aynı kategoriye dâhil etmiştir (Arpaguş, 2015: 27-52).

Bilal Kemikli bu kitaplara, *Vesîletü'n-necât, Mızraklı ilmihal, Mârifet-nâme vb.* kitapları, cönkleri, divanları, seçme mısralardan oluşan eserleri, cenknâmeleri, gazavatnâmeleri, *Dede Korkut Hikâyelerini* dâhil etmektedir (Kemikli, 2007: 151-152). P. N. Boratav da halk için hazırlanmış kitaplara *Zaloğlu Rüstem, Kahraman-ı Kaatil, Hazret-i Ali Cenklere vb.* eserleri dâhil etmiştir (Boratav, 2013: 77). Ayrıca P. N. Boratav bu sınıflandırmayı “Aşk masalları”, “Millî Cenk ve Kahramanlık Kitapları” ve “Halk Ağzından Tespit edilen” eserlerin halk hikâyeleri olduğundan bahsetmektedir (Boratav, 2015: 223).

Halk kitapları başlangıçta daha çok halka dinî ve dinî-kahramanlık konuları işleyen eserler iken zamanla yerli malzemeden beslenmeye başlamıştır. Nitekim günümüze kadar gelen eserlere bakıldığında dinî-kahramanlık konulu metinlerin daha geniş alanda yayıldığı bilinmektedir (Çetin, 2007: 155). Hatta halk kitapları Avrupa'da şövalye ve aşk romanlarından İncil'e kadar geniş bir konu çeşitliliğini (Faroqhi, 2002: 203) kapsamaktadır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki halk kitapları kategorisinde birçok kitap olduğu, geniş bir konu çeşitliliğini kapsadığı, her kitleye hitap eden her kitlenin uzaktan yakından ilişkisi olduğu, geçmişten günümüze kadar ulaşmayı başaran çok önemli eserler olduğu görülmektedir. Bizim çalışmamızı ise halk kitaplarından, dinî- kahramanlık konularını içeren “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” ve eserin derkenarındaki “Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan” adlı eserler oluşturmaktadır. Bu eserin konu olarak halk kitapları arasında yer aldığı görülmektedir. Peki birçok konuda yazılan halk kitaplarının özellikleri nelerdir?

1.2. Halk Kitaplarının Özellikleri ve İcra Mekânları

Konuyla ilgili halk, kitap, kitap okuma, halk kitapları gibi kavramlar açıklandığına göre şimdi de halk kitaplarının özellikleri ve icra edildiği mekânlar ele alınabilir. Buna dair daha önce yapılmış çalışmalar bulunmaktadır ancak biz burada söz konusu araştırmalardan hareketle konu hakkında genel bir bilgi vereceğiz.

Bu kapsamda halk kitaplarının belli bir mekânda okumak ve dinlemek için halka hitaben oluşturulan eserler olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu eserlerin dili, halkın diline yakın olup anlaşılabilir olma özelliğini korumuştur (Özdemir, 1975: 125). Başta cenknâmeler olmak üzere halk kitaplarında 14. ve 15. yüzyıl Anadolu Türkçesinin hakim olduğu ve divan edebiyatı tesirinin az olduğu görülür (Öztelli, 1976: 349-350). Benzer bir görüş olarak Hasan Kavruk da genel olarak bu eserlerin okuyanın okuduğunu anlaması için sade bir dille kaleme alındığını, anlaşılması güç metinlerin ise az olduğunu ifade etmektedir (Kavruk, 1998: 9). Bu eserlerin dili sade ve sanat gösterilerinden uzaktır. Halk kitaplarının akıcı ve pürüzsüz anlatımı okuyan veya dinleyen halkın, kitap okuma ve dinleme alışkanlığı kazanmasında, bunların yaygınlaşmasında, halkın okuma ihtiyacını karşılamasında bu kitapları tercih etmesini sağlamıştır (Kabacalı, 2000: 15). Bu eserlerin dili, bozulmamış halk dilidir. Çünkü hitap ettiği kitle halktır.

Otto Spies halk kitaplarının dili ile ilgili olarak şunları belirtmektedir:

“Halk kitaplarının dili, “kaba dil” yani görgüsüz, tahsilsiz adamın, halkın aşağı tabakasının dilidir. Bilindiği üzere, hiçbir yerde halk dili ile edebiyat dili arasındaki fark, klâsik edebiyatları yalnız münevverlerin

malı olan Türklerdeki kadar büyük değildi. Halk dili, henüz her şeyden evvel halk mahsullerinde bulunmaktadır. Halk kitaplarında hikâye edenin edası, basit ve sade, edebiyat kültürü almışların duygusu için ekseriyetle tamamen iptüdaidir. Hikâye edilen şey, tamamen iddiasız, sade ve az kelimeyle anlatılır. Lisan tekellüflerinden ârî ve gramer yapısı itibarile basit, hafif ve tassanusuz, iptidai fakat plastic bir halde, hikâye akar gider” (Spies, 1942: 49).

Spies, yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere halk kitaplarını daha çok halk hikâyeleri olarak değerlendirmektedir. Halk kitaplarının özellikleri olarak ise tekrar eden motiflerin olduğunu, halk kitabı kahramanlarının, muhtelif mücadelelere girdiğini, sık sık kötü ruhların, cinlerin ve cadıların eline düştüğünü, kahramanların belli bir mücadelede macera geçirmek zorunda olduğundan bahseder (Spies, 1942: 25-34). Halk kitaplarının dilinin yanlışlarla dolu olduğunu, ara sıra bu metinlerde Eski Anadolu Türkçesine ait şekil ve kelimeler bulunabileceğinden (Spies, 1942: 49) bahsetmektedir. Serdar Öztürk de Spies gibi, halk kitaplarının özelliklerini benzer şekilde sıralar (Öztürk, 2006: 48-49). İsmet Çetin, ahlak kitapları olarak nitelendirdiği halk kitaplarının, tahkiyeli eserlerin, dinî kahramanlık konulu kitapların, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini gösterdiğini ve bu nedenle de yer yer mahalli söyleyişlerin görülebileceğini ifade eder (Çetin, 2007: 158). Sözlü kültür ortamında irticalen meydana getirilen bu eserlerde, gramer bakımından mısraların dizilişi Türk dilinin cümle yapısına uygundur (Çobanoğlu, 2011: 91). Aynı zamanda bu eserler, toplumların konuşma dilinin ortak zenginliğini ve anlaşılabilirliğini yansıtır (Yıldırım, 2000: 155). Belki de bu kadar çok okunup tercih edilmelerinin sebeplerinden birisi de bu olabilir diye düşünmekteyiz.

Halk tarafından benimsenen bu eserlerin diğer bir özelliği de anonim olmasıdır. Halk kitapları, genel olarak yazarlarıyla birlikte anılmazlar üstelik yazarı belli olanlar da zamanla anonimleşme özelliği göstermektedir (Öztürk, 2006: 48). Yine E. Spengler de Spies gibi halk hikâyelerinden hareketle bu eserlerin anonim özelliğine dikkat çekerek eski kaynaklı anlatımların bir sonrakine geçerken anlatıcının belirsizleştiğini ve eserin anonimleştiğini ifade eder (Spengler, 1998: 65). Benzer bir yaklaşımla başka bir bilim adamı V. M. Kocatürk de bu tür eserlerin anonim olduğunu, elden ele yazıldıkça yazar adlarının değiştiğini ya da kaybolduğunu ifade etmektedir

(Kocatürk, 1970: 141). Bu tür eserler, halk tarafından çok rağbet gördüğü için büyük çoğunluğunun ilk söyleyicileri unutulmuştur. Halkın ortak malı hâline gelerek günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Aslan, 2006: 190).

Bu verilerden hareketle, başlangıçta yazanı veya söyleyeni belli olan eserlerin zamanla anonimleştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun nedeni olarak ise yazarlarının alçak gönüllü davranarak eserde adını yazmadığı (Öztelli, 1976: 348) veya bu eserlerin halka yönelik yazılması ve topluluk önünde okunmasından dolayı halkın kendisine mal etmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Klasik edebiyatta ise bu hususun tam tersi olduğu yazar-eser ilişkisi unutulmayıp kişisel ve edebi tarza girdiği görüşü de yaygındır (Arvas, 2017: 67).

Diğer bir özellik ise halk kitaplarının konusu her zaman sabit değildir ve birbirine benzemez. Benzerliğin sadece halk hikâyeleri için geçerli olabileceği düşünülür ama tüm halk hikâyeleri dikkate alınca onlarda bile farklılıklar olduğu görülür (Arvas, 2017: 69). Hatta bir araştırmamız yazılan veya tercüme edilen kitapların konularının farklı olduğu gibi şivelerinin de farklı olduğunu söyler. Bazen Kıpçak bazen Çağatay Türkçesiyle, birçoğunun ise Anadolu Türkçesiyle kaleme alındığını dile getirmektedir (Kara, 1999: 32). Arap, Fars ve Türk sözlü geleneğinin öğelerini kendi içerisine toplayan bu kitaplar, nereden gelirse gelsin bizim toplumumuza uygunluğundan dolayı edebiyatımızdaki yerini almıştır (Çetin, 2007: 162).

Bu eserlerin konuları dinî, kahramanlık, dünyevî aşk, ders verici hikayeler gibi özellikleri kapsadığı gibi oturup-kalkmak, yemek, içmek, komşuluk yapmak gibi insanî ilişkilerden, abdest alıp namaz kılmak gibi dinî pratiklerle ilgili bilgilerden, ticaretle, alış-verişte dikkat edilmesi gereken hususlara ve av ahlakına kadar her şeyi kapsar (Kara, 1999: 58). Bu eserlerde pek çok konu ele alınıp işlenmiş, halka yol göstermiş ve pek çok konuda insanlar bu kitaplar vesilesi ile bilgi sahibi olmuşlardır. Örneğin; hiç okuma yazma bilmediği hâlde, üniversiteye Edebiyat bölümünü okumaya gelen öğrencilerin bile duymadığı Şeyh Galip'in müseddesinden parçalar okuyan insanların olduğu bilinmektedir (Tökel, 2012: 111). İşte bu noktada halk kitapları devreye girer ve okuma yazma bilmeden insanlar bilgi sahibi olurlar. Bunun da halk kitaplarının eğitimsel yönünü ortaya koyduğu ve insanların kişisel gelişimine katkı sağladığı görülmektedir.

Halk kitaplarının başka bir özelliği de içinde bulunduğu toplumun benimsediği dinle ve toplumun yaşama bakış açısı ile büyük oranda ilişki içerisinde olmasıdır (Arvas, 2017: 68).

Farklı bir bakış açısı olarak O. Spies halk kitaplarında dinsel konununun tefferruat niteliğinde görüldüğünü ve çoğunluğunun dinsel temeli olmadığını savunmaktadır. Ona göre kahramanlığın dinsel motifle süslendiği birkaç eser dışında, genel olarak halk kitaplarında hurafe olarak tanımlanan unsurların dinsel temellerle ilişkisi zayıftı ve az rastlanan birşeydir.

Spies, dinselliğe ait çok az şeyin bulunduğunu, bir din sıfatıyla İslamiyet'in tefferruat olarak karşımıza çıktığını ifade ederek, halk kitaplarında, içki içilmekte, saz çalınmakta, düğün şenlikleri yapılmakta tüm bu olaylarda iman ve dinin nadiren hatırlandığını söylemektedir (Spies, 1942: 56). Fakat yukarıdaki verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere din tefferruat niteliğinde değildir. Çünkü halk kitapları sadece halk hikâyelerini kapsamaz. Destan, mevlid, ilahi, naat gibi birçok türü de içine alır. Halk için oluşturulan eserlerde ve halkın içinde yaşadığı toplumda hep din konusu işlenmiştir. Nitekim bizim üzerinde çalıştığımız eser de din konusunu, din ve iman gücü ile yapılan kahramanlıkları işlemektedir. Topluma bizzat İslam dinini anlatmakta ve yayılmasını sağlamaktadır.

Halk kitaplarını halk hikâyesi gözüyle değerlendiren P. N. Boratav'a göre halk hikâyelerindeki kahramanlar amaçlarına ulaşmak için bin bir cefaya katlanan insanın azmini ve doğruluğunu gösterir dolayısıyla halk hikâyelerinde telkin kudreti ve ibret dersi gizlidir. Boratav halk hikâyelerinin toplumsal olayları ve içinden çıktıkları toplumun sahip olduğu, benimsediği fikirleri malzeme olarak almalarının onların en önemli özelliği olduğunu ifade eder (Boratav, 1982: 213-214).

Başka bir özellik ise halk kitapları nazım ve nesir karışık olabileceği gibi sadece nazım veya sadece nesir şeklinde de görülebilir. Fakat genel olarak nazım şeklinde oldukları görülür. Çünkü kafiye ve vezin akılda kalıcılığı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca vezin ve kafiye bozuklukları olsa da önem verilmemektedir. Nesir şeklinde olsalar bile cümle içinde kafiyeye benzer ses ve hece tekrarları vardır. Ayrıca önemli olduğu düşünülen cümle ya da kelimelerin tekrar edildiği, ezberlemeye kolaylık sağladığı görülmektedir (Öztürk, 2007: 403).

Benzer bakış açısı ile Cahit Öztelli de bu tür eserlerin, nazım veya nesir olabileceği gibi hem nazım hem nesir şeklinde olabileceğini ve kullanılan ölçünün ise hece ölçüsü ya da aruzun basit vezni olan “failâtün” kalıbının kullanıldığını ifade etmektedir (Öztelli, 1976: 346). Halk kitaplarında nazım nesir karışık şeklin nazımdan sonra orataya çıktığı bilinir. Nesir kısımların nazım kısımlarını tamamlamak, onları aydınlatmak için ilave edildiğini daha sonra da gelenek olarak buna devam edildiği düşünülür (Spies, 1942: 37-39). Çalışmamızda halk kitabı olarak ele aldığımız “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” nazım şekilde yazılan bir eserdir.

A. Özalp halk kitaplarının toplantılarda oturulup bitirilecek şekilde düzenlendiğini, daha uzun metinlerin ise bir toplantıda bitirilebilecek meclis denilen bölümler şeklinde hazırlandığını, yazarı belli olsun ya da olmasın küçük hikâyelerin zamanla bir araya getirilerek mecmualarda peş peşe sıralandığını ifade etmektedir (Özalp, 2014: 8).

Diğer bir özelliği halk kitaplarında tahkiyeye dayalı bir olay anlatılmasıdır. Bir de halk kitabına kısa bir düşünceyi belirten kaside, ilahi vb. türler eklenebilmektedir (Arvas, 2017: 69). Halk kitaplarında genel olarak temel anlatı bir olay çerçevesinde meydana gelmektedir.

Genel olarak toparlayacak olursak, halk kitapları toplumun yaşamının her alanında kendini göstermektedir. Anonim özellikte nazım, nesir veya nazım nesir karışık hâlde bulunan, halkı ilgilendiren her konuda yazılabilen eserlerdir. Halkı bazen eğlendiren bazen dini bilgiler öğütler veren bazen de askeri, halkı çoşturan kahramanlık konulu kitapları oluşturmaktadır. Dünden bugüne var olan toplumsal değerlerimizi yansıtan eserler olmuşlardır. Toplumun yapısını, geleneklerini, göreneklerini, ahlak ve din anlayışını, kahramanlıklarını, kısacası herşeyi yüzyılların birikimi olan halk kitaplarından öğrenebiliyoruz. Halk kitaplarında hayat vardır. Hayatın tümü vardır.

Halk kitaplarının özelliklerini ne tür kitapları kapsadığını açıkladıktan sonra “Bu kitapları kimler okur, kimler nerede dinlerdi?” sorularının cevaplarına geçebiliriz.

Kişinin yüksek sesle kitap okumak, çevresindekilerin de onu dinlemek amacıyla belirli bir mekânda ve zamanda oluşturdukları topluluğa *kıraat meclisi* adı

verilmektedir (Öztürk, 2003: 131). Kıraat meclisleri, başka bir deyişle okuma toplantıları, halkın bilinçli bir şekilde bir kitabı dinlemek üzere gittikleri yazılı ve sözlü kültürü birleştiren ve toplumun bir araya geldiği sosyal aktivite mekânlarıdır.

Zehra Öztürk, okuma toplantılarını “hükümdar huzurunda okuma, konaklarda ve alimlerin evlerinde okuma, kahvehanelerde okuma, dini amaçlı toplantılarda okuma, kadın toplantılarında okuma ve aile içi toplantılarda okuma” şeklinde başlıklar altında (Öztürk, 2003: 135-139) incelemektedir. Ayrıca evlerde düzenli olarak devam eden kıraat meclislerinin olduğunu kışlalarda ise kahramanlık kitaplarının okunmasının eğitimin bir parçası olduğunu söylemektedir (Öztürk, 2007: 404).

İ. Akyol icra mekanlarını, köy odaları, mahalle odaları, dergâhlar, tekkeler, cemevleri, camiler, kıraathaneler vb. olarak sıralamaktadır. Ayrıca bu mekânlarda dinî, tasavvufî, irfanî, edebî ve kültürel hayatımıza etki eden eserler okunduğunu ve bunlarla beraber toplumun kendi iç kültürel ve inanç dinamiklerini oluşturup geliştirdiğini (Akyol, 2016: 24) söyler.

H. K. Arpaguş halkın kıraat meclislerini, ev, oda, camiler, kahvehaneler, tekke ve zaviyeler (Arpaguş, 2015: 82-92) olarak belirtmektedir. Mehmet Atalan bu mekânları, halkın arası, saray, ordular, şehirler, köylülerin toplandıkları mekânlar, aşiret reislerinin obaları, sınırlardaki gazilerin mekânları olarak açıklamaktadır (Atalan, 2011: 112). Başka bir araştırmacımız N.A. Özalp ise bu tür mekânları , cami, tekke, ordugah, konak ve köy odaları (Özalp, 2014: 7) şeklinde sıralamaktadır. Özkul Çobanoğlu da bunların kahvehane ve çayhane gibi umuma açık mekânlardan sultanların hanların huzurunda hususi icralara kadar varan çeşitlilikte olduğunu ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2011: 85). Bilal Kemikli bunlara ilave olarak kitapçı, aktar, remil, mürekkepçi dükkânlarını, konakları, mesnevihaneleri, meyhaneleri, musiki fasıllarının yapıldığı mekânları bunlara dâhil etmektedir (Kemikli, 2007: 149).

Okuma mekânları genel olarak köy odaları, evler, asker ocakları, kahvehaneler gibi daha çok erkeklerin bulunduğu yerlerdir (Özcan, 2011: 83). Kadınlar da bu toplantıları tıpkı erkekler gibi kendi aralarında evde bir hoca hanımın okuduğu kitapları dinleyerek bu aktiviteye dâhil olurlardı (Öztürk, 2003: 138) .

Okuma toplantılarında önemli mekânlardan olan kahvehaneler, Anadolu’da görülmeye başladığı zamandan itibaren Türk toplumunda önemli toplanma ve istişare etme mekânlarından biri olmuştur. Kahvehaneler her kesimden insanların fikir ve katılım sağladığı mekânlar arasındadır (Özdemir, 2016: 1153). Kahvehanelerde anlatıcının etrafında halka olunur, onun sohbetinden istifade edilirdi. Burada medreselerde, mekteplerde, kitaplarda edinilmeyen bilgiler öğrenilirdi (Aksel, 1964: 35-89). Çünkü o zamanlardaki durum düşünüldüğünde okuma yazma bilmeyenler halk kitaplarını dinledikleri bu ortamlarda birçok şeyi öğrenmişler ve metinleri hafızalarına kazınmışlardır.

Kahvehanelerde her kesimden insan vardır. Orada toplanan halk için bazen oturacak ya da ayakta duracak yer bile kalmadığı bilinir. Örneğin, bu durumun canlı şahidi olan Rıza Nur şunları ifade etmektedir, “Bazı kahvelerde kış geceleri, Muhammediyye, Seyyid Battal gibi kitaplar okunduğunu insanların dinî sükut ve dikkatle dinlediklerini, bu kahvelerin”, “*İğne atılsa yere düşmezdi*” diyerek hep dolu olduğunu ifade eder (Nur, 1967: 74).

Kahvehanelerde, kahramanlık konularını işleyen kitapları da okumak çok revaçtaydı. Destan devrinin bir uzantısı olan halk hikâyecilerinin hikâyeye anlattıkları kahvehaneler zamanla yaygınlaştı. Entellektüel kişilerin devam ettiği kahvelerde ise en son çıkan bütün gazete ve dergiler bulunurdu (Birsnel, 1983: 126). Adına kam, baksı, ozan denilen veya bugün adını bilemediğimiz birçok isimle adlandırılan anlatıcılar kahvehanelerde vardı (Yıldız, 2015: 321).

Kahvehanelerde önceleri “kıssahan” sonraları ise “meddah” denilen halk sanatçılarının olduğu çeşitli hikâyeler anlattığı, asker ocaklarında ise aşıkların saz çalarak, efsaneler, kahramanlık hikâyeleri cenk türküleri ve destan anlattığı belirtilir (Levend, 1998: 33). A. Y. Ocak, Anadolu köylerinde ve kasabalarında yakın zamana kadar bu eserlerin çeşitli meclislerde ezbere ya da yüzüne makamla okuyanların bulunduğunu, bugün ise bu geleneğin kaybolduğunu zaman zaman bazı eserleri tam veya parçalar halinde bilen, okuyan yaşlıların bulunduğunu ifade etmektedir (Ocak, 2013: 20).

Yukarıda saydığımız tüm mekânlar sözlü ve yazılı kültürümüzü geliştirmektedir. Halk kitapları, bu mekanlarda sesli olarak okunmaktadır. Toplum halk kitaplarını bu

tür mekânlarda dinleyerek hem hoşça zaman geçirmekte hem bilgi edinmekte hem de kültürel tarihini öğrenmektedir. Bu mekânlarda okuma ve dinleme eylemi birbirini tamamlamaktadır. Halk okumanın yanında dinleme alışkanlığı da kazanmaktadır.

Halk kitaplarının icra mekânları, toplumdaki olumlu olumsuz değerlerin ve birçok karakterin harmanlanmasıyla oluşan mekânlardır. Halk kitapları bu mekânları sosyal ve kültürel değerler şenliğine dönüştürmekte ve eğlendirerek eğitmenin en güzel örneğini oluşturmaktadır. Fakat günümüzde bu şekilde oluşturulan icra mekânları kalmamıştır.

1.3. Çalışma Hakkında Genel Bilgiler

1.3.1. Konu

Bu tezin konusunu H. 1329 tarihli “*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” adlı eserin halk kitapları bağlamında incelenmesi ve bu eserin halk kitapları içerisindeki yerinin ve öneminin belirlenmesi teşkil etmektedir.

1.3.2. Amaç

“*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” adlı eserin insanların hayal dünyasında, davranışlarında ve inançlarında derin izler bıraktığını düşünmekteyiz. Onun için bu çalışmada birkaç husus hedeflenmektedir. Bu hedeflerin ilki onu kültür tarihimiz açısından incelemek ve bu tesirin boyutlarını araştırmaktır. Böylece bu tezde inanç ve kültürel değerlerimizi oluşturan bu eseri gelecek kuşaklara aktarmaya az da olsa katkı sağlamaktır.

Diğer amacımız ise araştırmaya konu olan bu eseri halk kitapları bağlamında incelemektir ve bu eserin halk kitapları içerisinde yerinin ve öneminin belirlenmesini sağlamaktır.

Başka bir amacımız da ülkemizde halk kitapları ile ilgili yapılmış çalışmalara katkı sağlamaktır. Zira bu konu hakkında araştırmalar çok fazla değildir. Bu sebeple hazırlayacağımız çalışmanın diğer çalışmalar için örnek teşkil etmesini sağlamaktır. Bu çalışmanın yapılacak olan diğer çalışmalara veri sağlama ve konuya ilişkin daha detaylı çalışmalar yapma konusunda yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca benzer

eserlerin gün yüzüne çıkmasına ve halk kitapları türlerinin çeşitliliğini tespit etmesine de fayda sağlayacağına inanılmaktadır.

Tezimizde ayrıca “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”ni eserin farklı nüshalarını oluşturan “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*”, “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserlerle mukayese ederek benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

1.3.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızın kapsamını malzeme olarak Latif Çelik’in elinde bulunan, Hocam Doç. Dr. Abdulselam Arvas tarafından temin edilerek çalışılması amacıyla bana verilen (1329/1911) tarihli “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eser ile “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*”, “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserler oluşturmaktadır. Bu eserlerden bazıları eski alfabeli Türkçe matbu iken bazıları ise Latin alfabelidir.

1.3.4. Yöntem

Çalışmamızda ilk olarak eski Türkçe ile yazılmış olan “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eser günümüz Türkçesine transkribe edilmiştir. Eserin anlattığı konu belirlenerek, eser hem tema hem de şekil açısından incelenmiştir. Daha sonra bu eserle ilgili yapılmış tez, makale, kitap vs. gibi bilimsel kaynaklar ve veriler taranarak çalışılmıştır.

Eserin derkenarında bulunan “*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah’ı Horasan*” adlı hikâye de günümüz Türkçesine transkribe edilmiştir. Şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

Konu iyice ayırt edilip kavranması açısından halk kavramı ve kapsamı araştırılmıştır. Eserin halk kitapları içerisinde yer alıp almadığı ortaya konulmuştur.

Daha sonra eserin farklı nüshalarını oluşturan “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*”, “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserler incelenmiştir. Eserlerde konunun işlenişi, geçen mekânlar, geçen tipler mukayese edilmiştir. Eserlerde benzerlikler ve farklılıklar tip ve motif açısından değerlendirilmiştir.

2. MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ

2.1. Cenknâmelere Genel Bir Bakış

Hem yazılı gelenekte hem de sözlü gelenekte yaşayan sözlü anlatı türlerinden biri cenknâmelerdir. Cenknâmeler yüzlerce yıldır sözlü kültür ortamında halkın kültürünü, gelenek göreneğini, duyusunu, düşünüşünü, inanışını, yaşayışını, kısacası halkın herşeyini yansıtan eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenknâmeler, “İslamiyet’in yayılma dönemi içerisinde yapılan savaşların ve bu savaşlar içerisinde de Hz. Ali’nin lider ve örnek insan olarak öne çıkardığı mensur ve manzum eserlere verilen ad” (Güzel, 2000: 333-334) olarak ifade edilir. Cenknâmeler, yazmadan basmaya, Arap harflerinden Latin harflerine sözlü gelenekten yazılı geleneğe, yedi yüzyıllık süreçte Anadolu halkının okuduğu, dinlediği temel eserlerden olmuştur (Özcan, 2011: 56).

Cenknâmeler edebiyatımızda farklı açılardan değerlendirilmiştir. Köprülü, hikâye ve menkîbeleri: “1) Eski Türk an’anesinden geçen mevzular 2) İslâm an’anesinden geçen dinî mevzular 3) İran an’anesinden geçen mevzular” (Köprülü, 1989: 361-412) olarak bu üç kaynaktan geldiğini ileri sürülmekte ve dinî kahramanlık konulu cenknâmeleri ikinci gruba dâhil etmektedir. Başka bir araştırmacımız hikâyeleri; Dede Korkut Destanları, Destânî Halk Hikâyeleri, Hamasî destanlar, Aşklı Hikâyeler şeklinde dört grupta değerlendirir ve “Hamasî Destanlar” başlıklı bölümde bu gruba giren hikâyelerin konusunun yalnız dinî cenkler olduğunu ifade eder (Sevük, 1942: 295-302). Hikmet T. İlaydın ise dinî cenknâmeleri destanî mahiyette millî ve millîleştirilmiş kahramanları tavsif eden hikâyeler sınıflandırmasına dâhil ederek Arap-İslam, İran-İslam kaynaklı hikâye sınıflandırmasını üç grupta incelemektedir (İlaydın, 1935: 275). Nurettin Albayrak da *Muhammed Hanefî Cengi, İbrahim Edhem Destanı, Kesikbaş Hikâyesi vb.* eserleri, halk tarafından büyük ilgi görmüş olan belli bir türe girmeyen manzum dinî destanî hikâyeleri halk edebiyatının dinî-tasavvufî edebiyat içerisine dâhil etmektedir (Albayrak, 2007: 13). Üzerinde çalıştığımız matbu metnin de bu bölümler arasında yer aldığı görülmektedir.

Cenknâmeleri konu olarak değerlendirdiğimizde ilk cenknâmelerin ele aldığı konular ve diğer edebî unsurlar bakımından Arap ve Fars mahsulü olduğu ve bu kaynaklardan oluştuğu karşımıza çıkar (Mattei, 2004: 41). İslamiyet’in ilk

dönemlerinde yapılan savaşlarda, peygamberler ve evliyaların kıssalarında Arap ve Fars destanlarının etkili olduğu görülür (Çetin, 1997: 86). Fakat daha sonra Türk İslam kültürü ile yoğrularak millî bir kimlik kazanmıştır. Arap ve Fars efsanelerinden izler taşısa bile edebiyat alanımıza bütün yönleriyle İslamî bir anlayışla dâhil olmuştur (Atalan, 2011: 109).

Toplum, düşman istilası ve savaşlar gibi büyük olayları hayal güçleriyle de yoğurarak cenknâmeleri oluştururlar. Aradan zaman geçtikten sonra yazıya geçirilir. Aradan geçen zaman nedeniyle yeni eklemeler, semboller ve motifler eklenerek değişikliğe uğrarlar ve bütün bir milletin ortak ürünü olarak karşımıza çıkarlar (Atalan, 2011: 110).

Cenknâmeler, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemden günümüze kadar gelmiştir. İsmet Çetin bu eserlerin yeni bir dinle tanışıldığı zamana denk gelmesinden dolayı toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında meydana gelen değişikliklerden etkilenerek konusunun müslüman Türkler ile gayrimüslim Türkler arasında veya Müslüman Türkler ile Hıristiyanlar arasında yapılan savaşları ve aralarında geçen olayları konu edindiğini ifade eder (Çetin, 1997: XXVI-XXIX).

Cenknâmelerde genellikle müslümanlarla ve gayrimüslimler arasında geçen olayları abartılı, mucizevî ve gerçekleşmesi mümkün olmayan olaylarla abartılı bir şekilde anlatılmaktadır (Küçük, 2014: 9). Yapılan mücadeleler Müslüman ve gayrimüslim arasında olması aslında yapılan mücadelelerin milletler arası değil de dinler arası bir mücadeleymiş gibi görünmesini sağlamaktadır. Fakat genel olarak cenknâmelerde, dinler arası mücadele olsa bile mezheplerin, herhangi bir tarikatın veya cemaatin özelliği ön planda tutularak yazılmadığı görülür (Atalan, 2011: 26-28). Bu savaşlarda asıl amaç her durumda dini tebliğ etmek ve İslam'ın yayılmasını sağlamak ve bunu yaparken de Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında olmuş gibi gösterilerek O'nun önderliğini hep canlı tutmaya çalışmak ve anlatılanları daha gerçekçi göstermektir (Toprak, 2016: 8). Ayrıca cenknâmelerde muhakkak ayet ve hadislerden örnek verilir. Çünkü Kur'an ve hadisler müslümanların yol göstericisidir. Zorlukları aşmada onlara yardımcı olur (Çetin, 1997: 342).

13. yüzyıldan itibaren cenknâmeler önce sözlü gelenekte anlatılmaya başlamıştır. Halk tarafından çok ilgi görmüştür. Daha sonra da birçok yazar tarafından kaleme

alınarak, yazılı kültürde yer almaya başlamıştır (Yıldız, 2015: 442). Cenknâmeler, anlatma veya anlatılanı dinleme şeklinde insanların aktivitesi ve yoldaşı olmuştur ve insanlar bu türleri yer aldıkları topluma ve içinde buldukları duruma uyarlayabilmişlerdir (Oğuz vd, 2005: 93). İlk olarak kıssahanlar tarafından sözlü olarak anlatılan cenknâmeler, zamanla çoğalmış ve kıssahanların yerini meddahlar, cenknâmelerin yerini çağdaş öyküler almıştır (Köprülü, 1989: 365-375). Başlangıçta meddahlar tarafından anlatılan zamanla sözlü gelenekten çıkarak yazılı kaynaklarda yerini alan cenknâmeler, matba imkanının kullanılması ile taşbaskı matbu eserler hâlinde okunmaya başlamıştır.

Edebiyatımızda cenknâme yazma geleneğini Tursun Fakih'in başlattığı düşünülür. “*Gazavât-ı Muhammed Hanefî*” isimli cenknâme de ona aittir ve Şeyyad İsa, Kirdeci Ali, Meddah Yusuf, Maazoğlu Hasan bu geleneği devam ettiren kişilerdir (Özkan, 1995: 71).

İsmet Çetin, cenkâmelerin fikri yapısını, dinî-ahlakî bilgi, tarih bilgisi ve şuuru, moral kaynağı olarak üç grupta toplamaktadır (Çetin, 1997: 132). Dinî kahramanlık konulu cenknâmeler, millîlik ve gaza ruhunu içerisinde taşımasından dolayı cenknâmeleri, söyleyen, dinleyen her kesimden insanın moralini yüksek tuttuğu görülür (Uyaniker, 2014: 194). Hz Muhammed'in (s.a.v) hayatı, mucizeleri, onun etrafında gelişen olaylar ve İslam büyüklerinin hayat hikâyelerine, kahramanlıklarına yer verilerek, kullanılan motifler ve anlatılan hikâyeler Türk kültür tarihi hakkında da ipuçları vermiştir (Aytaş, 1999: 161). Çünkü gerçek manada tarihi yansıtmaya bile içinden çıktığı toplumun tüm izlerini taşır. Kökü tarihe dayanan, ilhamını yine tarihten alan bir halk edebiyatı eseri olarak karşımıza çıkar. Milletlerin millî geçmişleri hakkında neler yapıp yapmadığı, neler düşündüğü hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

Cenknâmeler modern Türk edebiyatındaki Halide Edip Adivar, Erdem Beyazıt, Cemal Süreya gibi birçok isme de etki etmiştir. Bu isimler küçükken dinledikleri cenknâmelerin hafızalarında derin izler bıraktığından bahsetmektedirler. Mesala Halide Edip Adivar, Hz. Ali cenknâmeleri ile ilgili olarak şunu ifade eder: “*H. Ali'nin insanları yiyen ejderhaları öldürmesi çok hoşuma giderdi. H. Ali, savaş meydanı kahramanının karşısına çıkamadığı iptidai ve kolektif kafalardaki korku*

sembolünü yok eden bir manevi kudret ifade ediyordu” (Adıvar, 1998: 89) diyerek açıklar. Cemal Süreya ise cenknâme kitaplarını en az yüzer kez okuduğundan bahsederek “*Yazarlığımı bilmem ama okurluğum buradan kaynaklanır.*” der (Süreya, 2013: 389).

Cenknâmeler, uzun kış gecelerinde akşam namazı ile yatsı namazı arasını dolduran millî bir uğraşa dönüşen ve bu yolla dinî inançlarımızın, kültürümüzün, anlayışımızın öğretilip yayılmasında, toplumun eğitilmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Kocatürk, 1970: 143). İşte bu noktada cenknâmeleri halk kitapları bağlamında inceleme hususu karşımıza çıkmaktadır. Halk bu tür eserleri okuma yazma bilmeden önce okuma yazma bilen insanlardan dinleyerek öğrenmektedir. Hiç okuma yazma bilmeyen halkın kendisini yetiştirmesini sağlamıştır.

Genel olarak toparlarsak cenknâmeler Arap ve Fars kaynaklarından edebiyatımıza girmiştir. Daha sonra Türk toplumu kendi orijinal cenknâmelerini oluşturmuştur. İslam dinini tanıtmak, yaygınlaştırmak gibi etkenler üzerine kurulmuştur. Bu yüzden gündelik unsurlar çok fazla yer almamıştır. Savaş, din, kahramanlık gibi unsurlar üzerine kuruludur. Dilleri sadedir. Cenknâmeler Hz. Muhammed (s.a.v) ve Hz. Ali etrafında şekillenmiştir. Cenknâmeler toplumun moral seviyesini yüksek tutmada, halka dinî bilgi vermede, tarih şuuru kazandırmada önemli rol oynamıştır. Türkler yaşam tarzı nedeniyle birçok yere göç etmişler ve buradaki kültür ve inanç unsurlarını da alarak cenknâme geleneğine katkı sağlamışlardır.

2.2. Muhammed Hanefi Cenknâmeleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Muhammed Hanefi'nin kahramanlıklarının anlatıldığı Muhammed Hanefi cenknâmeleri Türk halk edebiyatında mühim bir yer almıştır. “*Muhammed Hanefi cenknâmeleri, destanları, kıssaları, menâkıbnameleri, hikâyeleri, gazavâtnâmeleri ve kasideleri adıyla Anadolu'da pek çok eser bulunmaktadır*” (Atalan, 2011: 139). Ayrıca Muhammed Hanefi cenkleri Fars edebiyatının etki alanındaki Güneydoğu Asya ülkelerinde de “*Hikâyât-ı Muhammed Hanefiyye*” adıyla kendine yer bulmuştur (Öz, 2005: 539). Tüm bunlar gösteriyor ki Muhammed Hanefi cenknâmelerinin sınırları düşündüğümüzden de geniştir. Hz. Ali cenknâmeleriyle ilişkili, hatta bir parçası olan Muhammed Hanefi cenknâmesi üzerine bugüne kadar çok sayıda

araştırma yapılmıştır. Bunları kitap, makale, tez vb. başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

2.2.1. Kitaplar

Cenknâmelerle ilgili önemli çalışmalar yapan İsmet Çetin'in kaleme aldığı "*Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*" adlı eserde Hz. Ali cenknâmelerinin bütün nüshalarına yer verilmiştir. Yazar bunlarla ilgili geniş ve kapsamlı bilgiler vermiştir. Hz. Ali cenknâmelerini şekil, üslup, tip ve motif açısından ayrıntılı olarak incelemiştir. Doktora tezi olan daha sonra da kitap olarak basılan eser Muhammed Hanefi cenknâmelerine çok kısa değinmektedir fakat cenknâmeler ile ilgili verdiği bilgiler oldukça önemlidir (Çetin, 1997).

İsmet Çetin tarafından yazılan bir diğer eser "*Gazavat-ı Muhammed Hanefi*" adlı çalışmadır. Çalışmada Tursun Fakih'in hayatına ve adına kayıtlı olduğu tespit edilen "*Gazâvât-ı Hazreti Ali Kıssa-ı Mukaffâ*", "*Gazâvât-ı Hazreti Ali Kıssa-ı Ummân*", "*Gazâvât-ı Muhammed Hanefi*" adlı üç eserin özetine, ideolojisine, coğrafyasına ve çalışmanın sonunda "*Hikâyet-i Muhammed Hanefi*" adlı metine yer verilmiştir. (Çetin, 2008).

"*Muhammed B. El Hanefiye ve Anadolu'daki Tezahürleri*" adlı kitapta Mehmet Atalan, Muhammed Hanefi'nin tarihî ve menkabevî hayatına, cenknâmenin Anadolu'daki oluşumlarına, özelliklerine, fikrî yapısına değinmiştir. Çalışmada Muhammed Hanefi cenknâmelerine göre dinî inanç ve mezhebî motifler ortaya konulmuştur. Kitapta Muhammed Hanefi cenknâmelerinin mezhepler tarihi açısından ele alınması dikkat çekici ve önemlidir. Yazar, Muhammed Hanefi cenklerinde hiçbir mezhebin yer almadığını ortaya çıkarmıştır (Atalan, 2007). Yazarın "*Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri*" adlı kitabı bahsettiğimiz çalışmanın yeniden baskısıdır (Atalan, 2011).

Ceyhun Ünlüer'in kişisel bir kütüphaneden elde ettiği "*Muhammed bin Hanefiyye Cengi*" adlı çalışmada mensur şekilde yazılmış, yazanı belli olmayan el yazması eser günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Diğer Muhammed Hanefi cenknâmelerinden farklı olarak metnin mensur şekilde olması dikkat çekicidir (Ünlüer, 2014).

Ahmet Özcan tarafından doktora tezi olarak hazırlanan daha sonra kitap olarak basılan “*Türkiye’de Popüler Tarihçilik*” adlı çalışmada sözlü ve yazılı eserlerle tarih bilgisinin halka nasıl verildiği ele alınır. Birinci bölümde “*Battalname*”, “*Hz. Ali Cenknâmeleri*”, “*Muhammed Hanefî Cenknâmeleri*”, “*Saltuknâme*” vb. eserlere değinilmiş ve buradan halkın tarih bilgisine ve eserlerdeki tarihin ne şekilde görüldüğü ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca Muhammed Hanefî cenknâmelerinin nüshalarına değinilerek tarihçi bir bakış açısıyla incelemeye tabi tutulmuştur. Daha sonra popüler tarihi halka yaymaya çalışan kurumlara, dergilere değinilmiş okuyanlar ve yazarlar irdelenmiştir (Özcan, 2011).

İsmail Toprak tarafından kaleme alınan “*Hazret-i Ali Cenklere*” adlı çalışmada ilk olarak Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Muhammed Hanefî, Hz. Fâtıma, Hz. Hatice, Hz. Ayşe’nin hayatları ve Hz. Ali’nin iki kadim kahramanı Zülfikar ve Döldül ele alınmıştır. Çalışmada dokuz mensur cenknâmeye yer verilmiştir. Bunlardan ikisi bizim de konumuzu oluşturan “*Hâzâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kafîr-Aleyhi’l Lane*” ve “*Gazâvât-ı Muhammed Hanife*” adlı Muhammed Hanefî cenknâmeleri incelenmektedir. Ele alınan çalışmada hep manzum şekilde karşımıza çıkan cenknâmelerin mensur şekilde olması ilgi çekicidir (Toprak, 2016).

2.2.2. Makaleler

C. Okuyucu tarafından yazılan “*Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği Kerbname*” adlı makalede Hz. Ali, Kerb ve Muhammed Hanefî etrafında geçen kahramanlık hikâyeleri anlatılır ve eserin mensur nüshalarına yer verilir. Eserde yas göstergesi olarak askerlerin saç kesmeleri, eski Türklerin yuğ törenlerini hatırlatması bakımından dikkat çekicidir (Okuyucu, 1994: 175-202).

Sayın Dalkıran tarafından yazılan “*Muhammed b. el Hanefiyye ve Adına Oluşan Firkalar*” adlı çalışmada Muhammed Hanefî’nin hayatına ve adının geçtiği Muhtar Es-Sakafî olayına değinilmiştir. Muhammed Hanefî’nin bu olaydaki yerine ve adına çıkan firkalara ilişkin değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışma Muhammed Hanefî’nin İslam mezhepleri açısından incelenmesidir (Dalkıran, 2004: 139-158).

Çiğdem Türker tarafından yazılan “*Manzum Halk Hikâyeleri İçerikli Bir Yazma Eser*” adlı makalede, *Kitâb-ı Muhammed Hanifî, Kitâbı Cafer-i Dayyâr, Kitâb-ı Kesük Baş, Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî, Dâsitân-ı İbrahim Mahlûk* adlı beş manzum halk hikâyesi metni bulunmaktadır. Bu hikâyeler yazarın yüksek lisans tezinde ayrıntılı incelenmiştir. Makalede hikâyeler hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonrada tezin tamamını hikâyelerin dil özellikleri ve söz varlığı bakımından incelenmesi oluşturmaktadır. Kitâb-ı Muhammed Hanifî isimli konumuzla alakalı kısım 459 beyitlik hikâyedir. Yazar bunları hikâye şeklinde değerlendirip son derece yalın halk dili ile yazıldığını dile getirir (Türker, 2011: 265-275).

Mehmet Atalan kaleme aldığı “*Anadolu’da Cenknâmelerin Toplumsal Yansımaları*” adlı çalışmasında Muhammed Hanefî cenknâmelerine kısaca değinmektedir (Atalan, 2008: 7-27). Ayrıca yazarın “*Cenknâmelerde Hz. Ali’nin Yeri*” adlı çalışmasında cenknâmelerin önemini ve amacını belirtir. Hz. Ali’nin cenknâmelerdeki yerinden bahseder. Daha sonra Hz. Ali’nin oğulları olan Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Muhammed Hanefî’nin de cenknâmelerdeki öneminden bahsetmektedir (Atalan, 2012a: 7-29). Yazarın “*Cenknâmelerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri*” adlı çalışmasında bu üç halifenin hayatına değinilerek Hz. Ali ile birlikte katıldıkları cenknâmeleri ele almaktadır. “*Muhammed Hanefî ve Gazanfer Kâfir Cengi*”nde Hz. Ömer’in, Hz. Ali ve oğulları ile katıldıkları cenknâmeyi açıklamaktadır (Atalan, 2012b: 1-13).

Emrah Gülüm’ün kaleme aldığı “*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi Tabut Savaşı Hikâyesi Motif Denemesi ve Transkripsiyonlu Metin*” adlı makalede Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi adlı eser transkribe edilmiş ve metinde geçen motifler açıklanmıştır (Gülüm, 2014: 301-308). Elimizde bulunan nüshanın tıpkıbasımıdır.

İsmet Çetin’in kaleme aldığı “*Osmanlı’nın Kuruluş Dönemi Aydını ve Düşünce Dünyası: Tursun Fakih*” adlı yazıda Tursun Fakih’in hayatı ve yaşadığı dönem hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, Tursun Fakih adına üç mesnevinin kayıtlı olduğunu, bunlardan birinin de “*Gazavat-ı Muhammed Hanefî*” olduğunu açıklamaktadır (Çetin, 2014: 474-485).

S. A. İspirli tarafından yazılan “*Müellifi Bilinmeyen Bir Eser: Dâstân-ı Nasihat*” isimli makalede ele alınan yazma eserde “*Dâstân-ı Nasihat, Hizbu’l Bahr Duası,*

Muhammed Hanefi Cengi, Hikâye-i Kesikbaş” adlı hikâyeler bulunmaktadır. Makalede Dâstân-ı Nasihat şekil ve muhteva açısından incelenmiş, eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir. Eserde Tursun Fakih’e ait olduğu dile getirilen Muhammed Hanefi Cengi mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır ve çalışmada bu metne yer verilmiştir. Metin, diğer Muhammed Hanefi cenknâmeleri metinlerinden farklıdır (İspirli, 2016: 44-61).

K. Yılmaz, A. G. Canyıldiran, H. Gezer tarafından yazılan “*Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî’nin Mensur Bir Nüshası*” isimli makalede Ayşe Gül Canyıldiran’ın yüksek lisans tezinde kullandığı metin incelenmiştir. Bu cenknâmede Muhammed Hanefî’nin yardımcısı Kerb, Hz. Ali’nin fetih için Mağrib’e yönlendirmesi ve bunun sonucunda katıldıkları fetihleri konu eder. Makalede metnin özelliklerine ve metnin diğer nüshalarının nerede olduğu bilgisine yer verilmektedir (Yılmaz-Canyıldiran-Gezer, 2017: 2344-2361).

Turgut Koçoğlu tarafından yazılan “*Hz. Ali’nin, Oğlu Muhammed B. Hanefiyye’ye Öğütleri*” adlı makalede “*İmâm ‘Ali Kerremallahu vechehu Hazretlerinin Mahdūmları Cenāb-ı Hanifiyye’ye Nasāyih-i Celilesi*”_başlıklı risâlede Hz. Ali’nin oğlu Muhammed Hanefî’ye yazdığı nasihatlar bulunmaktadır. Makalede bu metinlerin dil içi çevirisi yapılmıştır. Kahramanlıkları ve cesareti ile adını duyduğumuz Muhammed Hanefi bu kez babası tarafından öğüt verilen ve bir babanın oğluna duyduğu sevgi ve şefkatin büyüklüğünü göstermesi bakımından ilgi çekicidir (Koçoğlu, 2017: 117-136).

K. Sadykbkov ile M. Taşcı ‘nın “*Kazak Edebiyatında Muhammed B. El-Hanafiyye Destanları*”adlı makalesinde M.Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü tarafından hazırlanan 100 ciltlik “Babalar Sözi (Atalar Sözü)” kitap serisinin 10. cildinde yer alan Muhammed Hanefi ile ilgili üç cenknâmeyi ele almakta ve makalede cenknâmelerin Kazakça okunuşuna, Türkçe tercümesine ve motif özelliklerine yer verilmiştir. Muhammed Hanefi cenknâmelerinin Kazak milli kültüründe de yer edindiğini belirtmesi açısından dikkate değer bir çalışmadır (Sadykbkov, Taşcı 2018: 34-47).

2.2.3. Tezler

Tespit ettiğimiz verilere göre konu ile alakalı ilk tez Adem Toklu tarafından kaleme alınan “*Muhammed Bin El-Hanefiye'nin İslam Tarihindeki Yeri*” adlı çalışma olup, bu araştırma iki bölümden oluşmuştur. Tezde Muhammed Hanefi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiş ve onun etrafında gelişen siyasî olaylara yer verilerek İslam tarihindeki yeri belirlenmeye çalışılmış kısa bir araştırmadır (Toklu, 2002).

Ferah Türker tarafından hazırlanan “*Kırgız Destanı Kız Darıyka Üzerinde Bir Araştırma*” adlı çalışma “Darıyka” adı verilen Kırgız bir pehlivanın destanını anlatmaktadır. İlk olarak çalışmada Kırgız Türklerinin Tarihi ve dini olan Şamanizm anlatılmaktadır. Daha sonra destanın epizot yapısı incelenmiştir. Destanda bulunan motif yapılarına değinilmiş ve İslamî unsurlar ele alınmıştır. Sovyet dönemi ideolojisine göre hazırlandığı için İslamî unsurlar geri planda kalmıştır. Konusunun İslamî olmasına rağmen Kırgızların folkloruyla iç içe geçmiş ve Kırgız destancılık geleneğinin son dönemlerine ait bir eser olmuştur. Çalışma Bibliyografya ve Dizin bölümlerine yer verilerek bitirilmiştir (Türker, 2005). Darıyka'nın Hz. Ali ile güreş tuttuğu ve evlendiği ve bir çocuğu olduğu belirtilmektedir. Abdulkadir İnan ise bu çocuğun Muhammed Hanefi olduğunu dile getirir (İnan, 1991: 208). Destanda Darıyka ile Hz. Ali'nin adı çokca geçmektedir.

Hüseyin Güneş'in hazırladığı “*Dinî, Siyasî ve Sosyal Etkisi Açısından Muhammed B. Hanefiyye ve Hayatı*” adlı doktora tezi dört bölümden oluşmaktadır. Tezde Muhammed Hanefi'nin hayatı, ehli beyt, kardeşleri ve Emevi halifeleri ile olan ilişkileri incelenmiştir. Ayrıca Muhammed Hanefi'nin yaşadığı dönemde onunla dolaylı da olsa bir şekilde bağlantısı bulunan siyasî hareketlerle ilişkileri ve bu olaylara gösterdiği tutum incelenmiştir. Araştırma Muhammed Hanefi'nin hayatının anlatıldığı kapsamlı bir çalışmadır (Güneş, 2009).

Mümin Şener tarafından yazılan “*Muhammed Hanefi Cengi: Metin-Muhteva-Tahlil*” adlı tezde Tursun Fakih'e ait cenknâmenin tenkitli metnine yer verilerek, eser dinî-tasavvufî açıdan incelenmiştir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde eserin yazarı ve diğer cenknâme yazarları hakkında kısa bilgi verilmiş, cenknâme dil, şekil ve üslup açısından incelenmiştir. İkinci bölümde cenknâmede geçen dinî ve tasavvufî kavramlar tespit edilip değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde cenknâme

nüshaları incelenmiş ve metne yer verilmiştir (Şener, 2010). Çalışma elimizdeki metnin farklı bir versiyonudur ve daha uzunudur.

Çiğdem Türker tarafından yazılan “*Manzum Halk Hikâyeleri: İnceleme-Metin-Dizin*” adlı tezde, “*Kitâb-ı Muhammed Hanifî, Kitâbı Cafer-i Dayyâr, Kitâb-ı Kesük Baş, Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî, Dâsitân-ı İbrahim Mahlûk*” adlı beş manzum hikâyeye incelenmiştir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hikâyelerin özetlerine yer verilmiş, hikâyelerin dil özellikleri ve sözcük yapıları incelenmiştir. İkinci bölümde hikâyelerin çeviri yazısına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise dizin bölümü bulunmaktadır. Kitâb-ı Muhammed Hanifî adlı hikâyeye, 459 beyitten oluşmaktadır. Konu olarak elimizdeki metin ile benzerlik göstermektedir. Beyit sayıları farklıdır (Türker, 2011).

Halit Yetkin tarafından “*Muhammed B. Hanefiyye Cenknamesi (Milli Kütüphane 06.mil.Yz A 9260/1) Transkripsiyon-Metin-Tahli*” isimli çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Eserin kim tarafından yazıldığına, dil özelliklerine, cenknâmenin içinde bulunan şahıs, yer, mekân ve savaş aletleri ele alınmış ve cenknâmede geçen halk hikâyeleri motifleri ile dinî ve tasavvufî motifler incelenmiş ve transkripsiyonlu metne yer verilmiştir (Yetkin, 2016).

Ayşe Gül Canyıldırım’ın “*Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâyeye-i Muhammed Hanefî*” adlı tezde transkripsiyonlu metne yer verilmiş ve incelenmiştir. Hikâyeye Hz. Osman’ın şehit edilmesiyle başlar. Hz. Ali kafirle savaşmak için Kerb’den yardım ister, Muhammed Hanefi ve Kerb Gazi birlikte kafirlere karşı cenge başlarlar. İslamiyet etkisi altında gelişen Türk destanlarının İslamiyet öncesi destanlarından farklı olarak maddi kuvvetle manevi kuvvetin birleştiği ve maneviyatın ön planda tutulduğu belirtilmektedir (Canyıldırım, 2017).

2.3. Bir Halk Kitabı Olarak (H. 1329 Tarihli) Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi

2.3.1. Tursun Fakih

“Tursun Fakih, Türkiye’nin Selçuklu Devleti’nden sonra beylikler dönemindeki bölünmüşlüğüne birleşmeye doğru gittiği 13. yüzyıl ile 14. yüzyıllarda yaşamış bir şahsiyettir. Şeyh Edebâli’nin damadı ve Osman Gazi’nin bacanağıdır. Osman Gazi

ile savaflara katılır imamlık yapardı. Osman Gazi fethettiği yerleri beşe b6lerek Bilecik'in idaresini kayınpederine bırakmıştı. Bunun 6zerine Tursun Fakih şeyh Edebâli'nin yanında kalmış, şeyh Edebâli'nin vefat etmesine 6zerine onun makamına ge6erek fetva işlerini y6r6tm6řt6r" (Aksoy, 1994: 7).

13. ve 14. y6zyıl T6rkiye'sinde Vefâilik tarikatı 6evresinden edindiği bilgi ve tecr6beler, kendisinin sahip olduğu dinî bilgiler, devlet hayatına yakın olması ve edindiği devlet tecr6besi onun siyasî ve edebî hayatına y6n vermiştir (6etin, 2002: IX). Bu d6nemde Tursun Fakih kahramanlık, alplik konulu T6rk destan geleneğinin bir devamcısı olarak yeni ideoloji ve yeni din ile uyumlu edebiyat 6r6nleri v6cuda getirmiştir (Yıldırım, 2001: 75-80). Edebiyatımızda ilk cenknâme yazma geleneğini başlatan ve Muhammed Hanefî cenknâmelerinin yazarı Tursun Fakih'dir (Atalan, 2011: 202). Tursun Fakih'in eserleri "*Gazavât-ı Hazreti Ali Kıssa-ı Umman*", "*Gazavât-ı Hz. Ali Kıssa-ı Mukaffâ*", "*Gazavât-ı Muhammed Hanefî*" dir. İsmet 6etin, Tursun Fakih'i konu alan 6alışmasında 66 eseri Latin harflerine aktararak vermiştir (6etin, 2002: 11). Amil 6elebioğlu Tursun Fakih'in 66 eserine "*Hz. Peygamber'in Ebu Cehil'le G6reşi*" adlı eseride eklemiştir (6elebioğlu, 1999: 375). Bu bilgiler doğrultusunda Tursun Fakih'e ait d6rt eser olduğu s6ylenbilir.

6l6m tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklar şeyhinin yerine ge6tikten bir m6ddet sonra vefat ettiğini s6yler. Kabri Bilecik'te bulunan şeyh Edebâli Zâviyesi i6indeki t6rbededir (Aksoy, 1994: 7). Birisi Karacahisar'da diğerisi de S6đ6t'6n k666k bir beldesi olan K6re'de olmak 6zere adına iki t6rbe daha isnat edilir (6etin, 2002: 10).

2.3.2. Muhammed Hanefî

Muhammed Hanefî, İslam Ansiklopedisinde Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye'nin oğlu olarak ge6mektedir. 16/637 yılında Medine'de doğmuştur. Annesi Benî Hanife esirlerinden Havle bint Ca'fer el-Hanefiyya olduğu i6in "Muhammed b. Hanefiyya" ya da "İbnü'l-Hanefiyye" adıyla ge6tiği bilinir (6z, 2005: 537). Havle bint Ca'fer, kabilesi Benî Hanife İslam adına yapılan bir savaşta esir d6řm6ř ve cariyeye olarak Hz. Ali'ye verilmiştir. 6zerinde 6alıştığımız cenknâmede verilen bilgi bunu destekler niteliktedir. Hz. Ali'nin Kayser-i Rum 6zerine cenge gidip, esir olarak getirdiği Hanife ile evlenmiş ve 6ocukları Muhammed Hanefî d6nyaya gelmiştir (1329: 2a).

Hz. Ali'nin halife seçildiği günlerde yirmi yaşlarında olan Muhammed Hanefi babası gibi cesaret ve kahramanlığıyla tanındı. Siyasetten uzak durmayı ilke edinmesine ve bu hususta son derece dikkatli davranmasına rağmen Hz. Ali'nin oğlu olması sebebiyle adı birçok siyasî hadiseye karıştırılmıştır. Muhammed Hanefi gençliğini ilim tahsili ile geçirmiştir. Babasından büyük ölçüde istifade etmiştir. Dönemin büyük âlimleri arasında sayılır. Yetiştirdiği talebelerin başında oğulları Abdullah, Hasan, İbrahim ve Avn gelmektedir. (Öz, 2005: 538). Muhammed Hanefi bazı rivayetlere göre Hicret'in 81/700 yılında Mekke'de ölmüştür. Bazı rivayetlere göre ise aynı tarihte Medine'de vefat etmiştir (Şener, 2010: 15).

Muhammed Hanefi adına oluşturulmuş cenknâmelerde ise onun ile ilgili verilen bilgiler oldukça farklılık içermektedir. Mesela Muhammed Hanefi'nin annesi bazı cenknâmelerde Hz. Fâtıma'dır (Atalan, 2011: 213). Bazı kaynaklarda ise Dariga adlı kadın bir pehlivanın oğlu olarak geçmektedir (İnan, 1991: 208).

Konuya farklı bir bakış açısı kazandıran Mattei'a göre ise Muhammed Hanefi diye biri bile yoktur. Tursun Fakih tarafından uydurulmuş bir karakter olarak düşünülür. Bunun sebebini ise, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in siyasi bakımdan hassas kişiler olmasına bağlamıştır (Mattei, 2004: 30-31). Köprülü bu durumu Peygamber Efendimiz (s.a.v) ve etrafında bulunan insanlarla ilgili, halkın hayal gücünü kullanarak menkıbe kültürünü meydana getirmiş olmasına bağlamış, bunun da eserlerdeki menkıbevi özelliklerin daha çok ortaya çıkmasını vesile olduğunu ve ayrıca olayların gerçeklerden uzaklaşmasını da sağlamış olacağını ifade eder (Köprülü, 1991: 27).

Cenknâmelerde değişmeyen tek şey Muhammed Hanefi'nin hep kahramanlığıyla ön planda olmasıdır. Hz. Ali ondan daha iyi bir savaşçıdır. Muhammed Hanefi cenknâmelerinde onun tarihî şahsiyetinden daha çok menkıbevi kişiliği ön plandadır. Bu yüzden de ona birçok vasıf yüklenmiştir. Babası gibi o da yiğit ve cesur bir karakterdir. Birçok düşman ile tek başına savaşan kahraman bir tiptir.

2. 3. 3. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Adlı Eserin Dış Özellikleri

Çalışmamızın temelini oluşturan “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” eski alfabeli Türkçe matbu bir eserdir. Bu eser aslen Çorumlu olan ancak uzun süredir Çankırı'da

görev yapan Latif Çelik'ten temin edilmiştir. “*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” bir ana metin ve derkenarda başka bir metinden oluşmaktadır. Ana metin ve derkenar metni birbirinden bağımsız şekilde ilerler. Ana metinde ilk sayfa 21 beyit diğer sayfalar 27 beyitten ve son sayfa 16 beyitten oluşmaktadır. Yani varaklardaki beyit sayısı farklılık göstermektedir. Eserin kapağında “*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” adı, metin başlamadan önce de “*Muhammed Hanefî Cengi*” adlı başlık bulunmaktadır. Metnin sonunda sıkışık bir şekilde yazılmış “*Ketebetü'l-fakîr Süleymân Hilmi ibn Muḥammed Selîmî*” notundan dolayı eserin istinsah edeni Muhammed Selimi'nin oğlu Süleyman olduğunu düşünüyoruz. Eserin başında h.1330 tarihi sonunda ise h.1329 tarihi not edilmiştir. Bu farklılığı ise hicri ve rumi takvimden kaynaklanan bir husus olabileceğini düşündük ve H. 1329 tarihini kullanmayı uygun bulduk. Eser İstanbul'da Çadırcılar caddesinde bulunan Ali Raif matbaasında basılmıştır.

“*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” 389 beyitten oluşan matbu, manzum bir cenknâmedir. Eserde sayfa numaraları gösterilmiştir. Eser 9 varaktan oluşmaktadır. Yaprakları oldukça yıpranmış, bazı yerleri ise yırtılmış şekildedir. Boyutu 16,5x22 cm'dir. Eserin sonunda “*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât*” vezniyle yazılmış olduğunu belirten bir vezin vardır ancak pek çok beyitte bu vezin kalıbına uyulmadığı görülür. Kelime ve cümle yapısı olarak değerlendirildiğinde bozuk ve birçok hatanın bulunduğu bir metindir. Eserin derkenarında ayrıca İbrahim Edhem Hazretlerini konu edinen “*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah'ı Horasan*” adlı bir hikâyedaha vardır.

2. 3. 4. “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” Adlı Eserin Muhtevası

Türk halk edebiyatının İslam kaynaklı türlerinden olan cenknâmeler, dinî kahramanlık konularını içeren eserlerdir. H. 1329 (M.1911) tarihli “*Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi*” adlı eser, ilk olarak “*Raviler böyle rivayet eylemiş / Ali'nin cengini hikayet eylemiş*” (1329: 2a) beyitleriyle başlamıştır. Cenknâmede olay Hz. Ali'nin Kayser-i Rum ve etrafındakileri dine davet etmek için cenge gitmesiyle başlar. Kayser-i Rum iman etmez ve başı Hz. Ali tarafından kesilir. Cenkten altı ay sonra Hz. Ali, Kayser-i Rum'un kızını esir alır. Yanında birçok mal ve ganimetle Hz.

Muhammed'in yanına gelir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) gzelliikte eşi benzeri olmayan Kayser-i Rum'un kızı Hanife'ye iman etmesini söyler. Hanife iman ederek  dileğinin olduğunu söyler. Bu dileklerin ilki Hz. Ali ile evlenmek, ikincisi Allah'ın kendisine bir oğul nasip etmesini dilemek ve Hz. Muhammed'in ona kendi adını vermesi Őeklinededir. nc dileği ise Hz. Muhammed'e kızı Hz. Fatıma ile konuŐup Hanife'yi sevmesini, dövmemesini söylemesini ister. Allah'ın selamıyla Hz. Muhammed'in (s.a.v) yanına gelen Cebrail, Hanife'nin dileklerinin kabul olduğunu söyler. Hanife, Hz. Ali ile nikahlanır ve Hanife'den Hz. Ali'nin oğlu doğar. Adı Muhammed Hanefi olur (1329: 2a).

Muhammed Hanefi'nin yüzü çok nurlu, görenin bakarken dona kaldığı, her daim ibadetle uĐraŐan bir çocuktur. On yaşına geldiğinde babasıyla cenge gitmek ister ama babası onun küçük olduğunu, cenge gitmesinin farz olmadığını, Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) ona yadigar olduğunu söyler. Hz. Ali "Sıkılırsan ava gidersin" diyerek Muhammed Hanefi'yi cenge götürmez. Eve dönen Muhammed Hanefi'nin canı sıkılır, kimseye söylemeden halat, ok ve yay alarak ava gitmeye karar verir. Atına biner ve Medine'nin gün doğumunu seyrederek ilerler daha sonra gözüne bir diŐi geyik iliŐir. Halat ile onu yakalamak için peşinden gider. Muhammed Hanefi halatı atar geyik tekrar içinden çıkar. Daha sonra ok ile vurmaya düşünür, geyik yine kaçar. Geyiği kovalar iken yorulur ve uykuya dalar. Uyuduğu yer ise Tabut'un korusudur. Tabut'un iki yüz askeri tarafından korunan bir yerdir. Askerler dolaŐırken onu grrlere, aralarında konuşurken Muhammed Hanefi uyanır. Askerler buranın sahibi olan Tabut'un elini pp af dilemesi gerektiğini ya da atını verip başını kurtarmasını, gitmez ise de başının gideceğini söylerler. Muhammed Hanefi babasının Hz. Ali, ceddinin Muhammed Mustafa (s.a.v), kardeşlerinin Hasan ve Hüseyin olduğunu söyler ve yardım etmesi için Allah'a yalvarır (1329: 2a-3a).

Muhammed Hanefi iki yüz kfiri kılıçtan geçirir ve askerlerin beylerinin başını alarak Medine'nin yolunu tutar. Medine'ye geldiğinde beyin başını meydana asar. Görenler başın büyüklüğüne hayret eder. Cenkten dönen Hz. Ali meydanda asılan başı görür ve birçok gaza yaptığını ama bu kadar büyük bir başı kesmediğini söyler. Halka bu başı kimin kestiğini sorar. Bu başı, oğlu Muhammed Hanefi'nin kestiğini öğrenir. Eve gelir ve oğluna nasıl yaptığını sorar, Muhammed Hanefi herşeyi anlatır.

Babası hayatta kalması için ona bir daha oraya gitmemesini, geyiğin şeytan olduğunu ve Tabut'un çok askeri olduğunu söyler (1329: 3b).

Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile tekrar cenge gider. Evde kalan Muhammed Hanefi ise avı özlediğini düşünür, tekrar koruya gidip geyiği izler. Geyiği tutmak için tekrar peşine düşer. Muhammed Hanefi'nin koruda olduğunu öğrenen Tabut ise koruya bin asker gönderir. Askerler Muhammed Hanefi'yi yakalar ve Tabut'un elini öpmesini isterler. Muhammed Hanefi ise cenge gelmediğini, bir geyiği aradığını, atalarının da kendinin de kâfiri bey bilmeyeceğini, hürmet etmeyeceğini söyler. Askerler sözlerinin dinlenmediğini görünce Muhammed Hanefi'ye saldırırlar. Eline ok ve yay alan Muhammed Hanefi yorgun düşünceye kadar askerlerle savaşır. Çaresi kalmayınca askerlere esir olur ve Tabut onu elleriyle öldürmek istediği için Muhammed Hanefi Tabut'un yanına getirilir (1329: 4a-4b).

Meydana davullarla darağacı dikilir ve halk toplanır. Halk, Tabut'a Hz. Ali ile uğraşamayacaklarını onların hepsini öldürmelerinden korktuklarını ve Tabut'a vazgeçmesi gerektiğini söylerler. Daha sonra onu öldürmeyip dinlerine döndürmeyi düşünürler. Halk, Tabut'a ilk mal mülk vermeyi teklif etmesini söyler eğer mal ile dininden dönmez ise kızını vermesini söyler. Böyle yaparsa Muhammed Hanefi'nin kendi babasını öldüreceğini herkesin Tabut'a kul olacağını düşünürler. Tabut elinde kadehle Muhammed Hanefi'nin yanına gelerek içmesini söyler. Muhammed Hanefi haram olduğu için içmez. Daha sonra Tabut dünyalar güzeli olan hiç kimseye vermediği kızını ona vereceğini söyler. Muhammed Hanefi bin kız da verse dininden dönmeyeceğini söyler. Kızı Mine, tüm ihtişamıyla gelir ama Muhammed Hanefi yine dininden dönmez. Tabut, tekrar onu zindana gönderir. Mine'ye aşk ateşi düşer ve o benim dinime girmezse ben onun dinine girerim diye düşünür. Muhammed Hanefi zindanda Kur'andan sûre okurken Mine gelir. Mine onu zindandan kurtarır ve Müslüman olur. Birlikte atlarını alarak yola çıkarlar (1329: 4b-6a).

Bunu öğrenen Tabut, kızını almalarını ve Muhammed Hanefi'yi öldürmeleri için bin asker gönderir. Kâfirler onlara yetişir. Muhammed Hanefi yedi yüz askeri kılıçtan geçirir, üç yüzü de geri dönüp kaçar. Tabut kızını kim getirirse ona vereceğini söyler ve dört bin asker yola çıkar. Onlara yetişirler ve Mine ile birlikte cenk ederler ve kâfirler yine dönüp kaçarlar. Yaralanan Muhammed Hanefi Allah'a yardım etmesi,

kardeşlerinin gelmesi için dua eder, abdest alıp namaz kılar. Bu arada pehlivanların en güçlüsü Rüstem, Tabut'a gider kızını ona vermesi şartı ile kızını getireceğini söyler. Rüstem onları bulur ve Muhammed Hanefi tarafından başı kesilir. Tabut ne yapacağını bilemez ve tüm askerlerini alarak cenge gider. Yaralarından kanlar akan Muhammed Hanefi cenk ederken yine Allah'a dua eder. Hz. Ali rüyasında gözleri yaşlı bir şekilde Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) görür. Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Ali'ye oğlunun kâfirlerle cenkte olduğunu, Hasan ve Hüseyin'i alarak gitmesini söyler. Hz. Ali uykusundan uyanır ve Tabut'un yanına gelir. Tabut karşısına geçip, imana gelirse başını bağışlayacağını söyler. Tabut kabul etmez ve Hz. Ali onun başını keser ve askerlerin çoğu da kaçar. Hz. Ali Tabut'un şehrini Müslümanın birine verir. Mine ile Muhammed Hanefi nikahlanır ve cenknâme Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) ruhuna selavat verilerek okuyanı yazanı rahmetiyle yargılaması için Allah'a dua edilerek bitirilir (1329: 2a-9a).

“Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” İslam dinine duyulan sevgi, bağlılık ve İslam dini için yapılan savaş, kahramanlık konusunu işlemiştir. Eserde üzerinde itinayla durulan konu din ve imandır. Baş kahraman Muhammed Hanefi ne yapılırsa yapılsın, ona mal mülk, herkesin hayran olduğu kız bile verilmek istendiğinde asla dininden ve imanından taviz vermemiştir.

2. 3. 5. Derkenardaki “Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan” Adlı Destanın Kısaca Muhtevası ve Tavsifi

İbrahim Edhem, “Belh sultanının oğlu iken tasavvuf yolunu seçen ünlü bir sûfidir” (Pala, 2016: 226). İbrahim Edhem, az uyuyup gecelerini ibadetle geçiren, gündüz sürekli oruç tutan, etrafında manzum mensur birçok edebî eser oluşturulan önemli bir şahsiyettir (Söylemez, 2007: 13). İbrahim Edhem kıssaları tercüme yoluyla Feridüddîn Attâr'ın “Tezkiretü'l Evliyâ” adlı eseriyle edebiyatımıza girmiştir. 14. yüzyıldan itibaren manzum ve mensur şekilde İbrahim Edhem kıssaları görülmeye başlamıştır (Güder, 2011: 4). Konularına göre halk hikâyesi tasnifinde dinî, sosyal, ahlakî hikâyeler kısmında yer alırken (Türkmen, 1998: 489-490) kaynaklarına göre ise Arap İslam kaynaklı halk hikâyeleri kategorisinde değerlendirilir (Albayrak, 1993: 51).

Eserimizin derkenarında bulunan “Destanı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan” adlı hikâye tıpkı “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” gibi halk tarafından okunup, dinlenen eserlerdendir. İbrahim Edhem alimlerle, dervişlerle dostuklar kurmuş ve halk arasında kıssaları yayılmıştır. Halk tarafından onun açık kerametler gösterdiğine inanılmıştır. Bu da onun hayatının, eserlerinin efsaneleştirilmesini sağlamıştır (Güder, 2011: 8-9). Nitekim eserimizde de durum böyledir. İbrahim Edhem dünya malını, tahtını terk ederek kendi çabasıyla odun kesip satarak dervişlere kethüda olarak yaşamayı seçmiştir.

İncelediğimiz eserin derkenarında bulunan “*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan*” adlı hikâye metnin kenarında yer alıp 8 varaklık bir kısmı teşkil etmektedir. Metnin tamamı herhangi bir kalıba ve vezine uymamaktadır. Ana metinden bağımsız bir şekilde yazılmıştır. Metnin bazı yerleri silinmiş ve yırtılmıştır. Eser beyitlerle yazılmış ama içerisinde dörtlüklerden oluşan üç şiire de yer verilmiştir. Şiirler 8’li hece ölçüsü ile yazılmıştır ama bazı dizelerde ölçüye uyulmadığı da görülmektedir.

Eserde İbrahim Edhem Horasan’da bir padişaktır. Tacı tahtı terk ederek Mekke’ye gitmiştir. Oğlu büyüyüp onun tahtına geçer. Bir gün annesine babasını sorar ama annesi bilmediğini söyler. Günlerden bir gün oğlanın yanına bir müjdecî gelir ve babasını Mekke’de gördüğünü söyler. Tacı tahtı terkederek ceza çektiğini, dervişlerin yanında olduğunu, odun kesip, satarak geçimini sağladığını söyler. Bunun üzerine sevinen oğul annesine durumu anlatıp, babasını bulmaya gideceğini söyler. Annesi razı olmasa da oğul Horasan’dan kalkıp Mekke’ye gider. Oradaki dervişlere Horasan’dan birinin burada olup olmadığını sorar. Bir derviş onun az önce odun kesmeye dağa gittiğini söyler. Az sonra babasının sırtında odun, belinde balta ile geldiğini görür ve orada babasına sitemini belirten “Odun çeken babacığım” dizelerinin tekrar ettiği şiiri söyler. Babası ise ona bakarken içi ısınır ve kendi oğlunun da bu yaşlarda olacağını düşünüp üzülür. Daha sonra İbrahim Edhem her şeyi terk edip Allah’a kul olmak için geldiğini, eğer o oğlu ise Allah’tan ya onun canını ya da kendi canını almasını ister. Duası kabul olur ve oğul ölür. İşin aslını öğrenen İbrahim Edhem üzüntüyle “Yetim oğul garip oğul” dizelerinin tekrar ettiği şiiri söyler. Metnin sonunda Peygamber Efendimiz’den (s.a.v) sevgi ve övgüyle bahseden “Ya Rasulallah” dizelerinin tekrar ettiği şiire yer verilerek metin sona erer.

“*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan*” adlı hikâye Nurcan Ö. Güder’in “*İbrahim Edhem Destanı*” adlı çalışmasında yer verdiği metin ile benzerlik taşımaktadır (Güder, 2011: 15-51). İki şiir o metinde de bulunmakta ama bazı dizelerin eksik ya da fazla olduğu görülmektedir. “Ya Rasulallah” şiiri o metinde yoktur. Ayrıca metinlerin başlangıçları da oldukça farklıdır ve bizim metnimiz o metne göre kısaltılmış şekildedir.

Kısaca toparlayacak olursak derkenardaki hikâye de ana metin gibi İslam dini, Kur’an hakikatleri temel alınarak yazılmıştır. Metnin içinde üç şiir bulunmaktadır. Şiirler ayrı başlıklar hâlinde belirtilmemiş olup metnin içinde yer almaktadır. Şiirler de 8’li hece ölçüsü kullanılmıştır. Bazı dizelerde ölçüye uyulmadığı da görülmektedir.

2. 3. 6. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Adlı Eser Bir Halk Kitabı mıdır?

Bu bölümde “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” adlı eseri halk kitaplarının özellikleri esas alınarak incelenecek ve onun neden bir halk kitabı olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın giriş bölümünde halk kitapları, halk kitaplarının içerdiği kavramlar ve özellikleri belirlenmiştir. Buna göre halk kitapları, halka yüksek sesle okumak için yazılmıştır. Bizim üzerinde çalıştığımız “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı cenknâme türü eser;

Rāvīler böyle rivāyet eylemiş

Alīniñ cengini hikāyet eylemiş (1329: 2a)

şeklinde sözlü kültürün izlerini taşıyan cümleler ile başladığı için sesli bir şekilde topluluğa okunmak üzere yazıldığı daha ilk beyitlerden anlaşılmaktadır. Bu eser “*geniş kitlelerin okumasına ve bir mekânda dinlenmesine cevap veren*” (Elçin, 1995: 64) halka yüksek sesle okumak için yazılmış önemli bir yapıttır. İlk olarak meddahlar tarafından anlatıldığı düşünülen bu eser, sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçilmesiyle birlikte, dinleyici topluluğu önünde okunmak üzere kaleme alınmıştır (Toprak, 2016: 8).

Eserin, köy odalarından saraya, medrese ve mekteplerden asker ocaklarına, köy odalarından kahvehanelere kadar toplumun her kesimi tarafından büyük ilgi gördüğü söylenebilir (Toprak, 2016: 10). Mehmet Atalan bu tür eserlerin, sınır uçlarında gaziler arasında, umuma açık yerlerde ozanlar, âşıklar, meddahlar tarafından okunmuş olduğunu ifade eder (Atalan, 2011: 25). Yazar sözlerine sonra şu şekilde devam eder ve görülen ilgiyi şu cümlelerle açıklar:

“Anadolu’da kahvehanelerin çoğu, camilerin yakınlarında bulunur ve camiye erken gelenler namaz vaktine kadar burada beklerdi. Boşa vakit harcamamak için de kahvecinin sahaflardan kira alıp getirdiği kitaplar okunurdu. Genellikle akşamla yatsı namazı arasında Muhammed Hanefi cenknâmelerini biri okur, diğerleri dinlerdi. Kahveci de kıraat eden müşteriden kahve parası almazdı. Özellikle gençlerin devam ettiği kahvehanelerde, kahramanlık konularını işleyen kitapları okutup dinlemek çok revçta idi” (Atalan, 2011: 141).

Muhammed Hanefi cenklerine gösterilen rağbet oldukça fazladır. Halk tarafından görülen ilgiyle değişik isimlerle adlandırılan Muhammed Hanefi cenkleri, Anadolu’nun değişik bölgelerinde eğitici ve öğretici bir şekilde hazırlanıp akşam toplantılarında, uzun kış gecelerinde kurulan köy meclislerinde okunmuştur (Şener, 2010: 2). Yani bu eser halk tarafından ilgiyle dinlenen eserlerden olmuştur. Ailelerin şuurlanması sağlayan Muhammed Hanefi cenkleri çok eski zamanlardan itibaren gelenek hâlini alarak günümüze kadar gelmiştir (Atalan, 2011: 140).

Tüm verilerden anlaşıldığı gibi Anadolu’nun değişik yörelerinde öğretici ve eğitici bir şekilde hazırlanan Muhammed Hanefi cenklerinin çeşitli icra mekânlarında okunduğu, dinlendiği görülmektedir. Halkın, Muhammed Hanefi cenknâmelerine gösterdiği ilgi her mekânda kendine yer bulmuştur. Bu husus da onun halk kitabı olduğunu gösteren önemli bir veridir.

Halkın Hz. Ali’nin, Battal Gazi’nin, Muhammed Hanefi’nin cenklerini onların ağızlarından dinliyorlarmış gibi heyecanlandıkları, kendilerinden geçtikleri de Tökel tarafından ifade edilmiştir (Tökel, 2012: 114). Köy halkı arasında az çok okunan Muhammed Hanefi Cengi, halkın dinî kahramanlık destanları içinde en çok tanınmış olanlarından biri olduğu dile getirilmiştir (Kocatürk, 1970: 129).

Bazı Muhammed Hanefi cenknâmelerinin nüshalarında sonradan yazılan “Askerlere beyan eder” şeklinde ibareler bulunmakta (Özcan, 2011: 83) ve bu cenknâmenin asker ocaklarında da okunduğunu görmekteyiz. Ayrıca Mattei, Osmanlı devletinde ordudaki askerlerin maneviyatını güçlendirmek amacıyla cenknâme okunduğunu ifade eder (Mattei, 2004: 8-13). Bu eser, milletimizin dinini ve vatanını korumak için hep birlikte cepheye gitmesine vesile olmuştur. Eserimizin halk tarafından okunduğu, dikkatle ve ilgiyle dinlendiği görülmektedir. Onun için sadece bu özelliğiyle bile halk kitapları arasında yer aldığı düşünülebilir.

Halk kitaplarının halkın okuyacağı veya dinleyeceği eserler olduğu için sade bir dille kaleme alındığına değinmiştik. Elimizdeki eserin de herkesin anlayacağı sade bir dille yazıldığı, 13. ve 14. yüzyılın dil özellikleriyle kaleme alındığı görülmektedir.

Muhammed Hanefi Cengi'nin birçok metninin bulunması da onun halk tarafından ne kadar çok ilgi gördüğünün ve halk tarafından benimsendiğinin kanıtıdır.

Başka bir özellik ise halk kitaplarının “anonim” şekilde olmasıdır. Zamanla halkın kendisine mal ettiği bu tür eserlerin yazarları bilinmemektedir. Muhammed Hanefi cenknâmelerinin yazarı Tursun Fakih olarak bilinse de pek çok kişi tarafından istinsah edilmesinden dolayı içerisine bu müstensihlerin de düşünce ve görüşlerinden yeni unsurlar almış ve böylece anonim eserlerdeki bazı özellikleri barındırmaya başlamıştır. Nitekim Vasfi Mahir Kocatürk, kendi şahsi kütüphanesinde bulunan Muhammed Hanefi cenknâmesinden bahsederek ona anonim eserler arasında yer vermektedir (Kocatürk, 1970: 143). Eserimizin bu özelliği ile de halk kitapları arasında yerini aldığı görülmektedir.

Halk kitaplarının diğer bir özelliği, nazım veya nesir şeklinde olabileceği gibi nazım nesir karışık bir şekilde de olabilmektedir. Bizim eserimiz nazım şekildedir fakat Muhammed Hanefi cenklerinin nesir şeklinde nüshalarının da olduğu bilinmektedir İsmail Toprak'ın çalışmasında (Toprak, 2016: 345) ve Ceyhun Ünlüer'in çalışmasında (Ünlüer, 2014: 20-110) nesir şekilde olan nüshalara yer verilmiştir. Muhammed Hanefi cenknâmeleri nazım, nesir şeklinde veya konu olarak değişiklik gösterse de Muhammed Hanefi cenknâmelerinde değişmeyen tek şey yazılarak veya basılarak bugüne kadar gelmiş ve toplumumuzda derin izler bırakmış olmasıdır.

Halk kitaplarının bir diğeri özelliği de içinde birden fazla metin bulundurmasıdır. Bu tür eserler bazı nüshalarda eksik bazı nüshalarda içlerine eklenmiş çeşitli hikâye, destan türü metinleri barındırmaktadır. Okuma toplantılarında bu kısımlar da okunmuş ve dinlenmiştir. Örneğin; bizim eserimizin derkenarında “Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah-ı Horasan” adlı hikâyeye bulunmakta ve bu metnin içinde üç şiire yer almaktadır.

Diğeri bir özellik ise halk kitapları konularının çok çeşitlilik göstermesi, birçok konuyu içinde barındırmasıdır. Halk kitapları, halk hikâyeleri gibi dünyevî temalı veya halka dinî, ahlakî eğitim veren dinî temalı da olabilmektedir. “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” adlı eserde dinî kahramanlık konulu bir halk kitabıdır. Bu özelliğiyle de eserimizin halk kitapları arasında yer almıştır.

Halk kitaplarının bir diğeri özelliği de dinle büyük ölçüde ilişkili olmasıdır. Muhammed Hanefî Cengi’nde etnik unsur, mezhep gözetmeden herkese İslamî bir ahlak kazandırmak amaçlanmıştır. Kur’an-ı Kerim esas alınarak herkese örnek bir Müslüman insan profili çizilmek istenir. Müslümanları İslam dinine ısındıran, toplumda gâza, kahramanlık ruhunu canlı tutmaya çalışan bir eserdir. Muhammed Hanefî bu eserde iman gücü ile sayıca fazla kâfirleri yenmekte ve ona vadedilen maddî manevî her şeyi redderek İslam dininden asla vazgeçmemektedir. Eser bu özelliği ile de halk kitapları arasındaki yerini almıştır.

Bir başka özelliği ise halk kitaplarında tahkiyeye yani öykülemeye dayalı bir olayın anlatılmasıdır. “*Muhammed Hanefî cenknâmelerinde, toplum hayatına ilişkin konular da işlenmiştir. Savaşlar, isyanlar, sosyal dengesizlikler, toplumsal eleştiriler, özlem duyulan şeyler, cenknâmelerde işlenen konuların başında gelir. Sözü edilen bütün bu konular, belli bir olaydan kaynaklandıkları için cenknâmelerde belli bir olayı hikâyeye etmek söz konusudur*” (Atalan, 2011: 140). Bizim eserimizde de Kayseri-i Rum’un kızı olan Hanife’nin Hz. Ali ile evlenmesi ve çocukları Muhammed Hanefî’nin doğmasıyla başlayan cenknâme, onun İslam dini için yaptığı kahramanlıkları ve Mine ile nikâhlanmasına kadar öykülemeye dayalı olarak anlatılmakta ve halk kitaplarının bu özelliğini de taşıdığı görülmektedir.

Halk kitaplarının bir örneği olarak düşündüğümüz “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” adlı eserin yapılan incelemeler neticesinde halk kitaplarının tüm özelliklerini

içinde barındırdığı tespit edilmiştir. Eseri şekil ve içerik açısından inceleyerek neden halk kitabı olarak değerlendirmemiz gerektiği açıklanmaya çalışılmıştır. Neticede herkesin anlayacağı dille yazılan, inançla, halkın kültürüyle, gelenek ve göreneğiyle iç içe geçen hem sözlü hem yazılı kültürümüzün en önemli yapı taşlarını oluşturan Muhammed Hanefi cenklerinin bir zamanların vazgeçilmez sözlü anlatı türü olduğu kanısına vardık.

3. “MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ” NİN BAZI NÜSHALARI HAKKINDA

3.1. Nüshaların Mukayesesi

Cenknâmelerin, tercüme ya da uyarlama yoluyla edebiyatımıza girdiğinden bahsetmiştik. Bu tercüme ve uyarlama esnasında ekleme ve çıkarmalar yapılmış, anlatıcıların maharetine, hitap ettiği toplumun edebî zevkine bağlı olarak cenknâmeler değişerek günümüze kadar gelmiştir. Muhammed Hanefi'nin Tabut cenknâmesini anlatan, farklı bilgiler veren nüshaları mevcuttur. Biz de bu bölümde bunları mukayese etmeye çalışacağız.

Mukayese ettiğimiz nüshaların farklılıklarını kolaylaştırmak için bazı kısaltmalara yer vereceğiz. Asıl kaynağımızı oluşturan ve üzerinde çalıştığımız 1329 (1911) tarihli “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”ni (A) nüshası olarak belirledik. Diğer metnimiz Mümin Şener'in tezinde sekronik olarak çalıştığı ve tek metin halinde dipnotlarla verdiği metni kullandık. Bu metnin asıl kaynağını Milli Kütüphane'de (06 Mil Yz A 3538/6) demirbaş numarasında kayıtlı 126a ve 162a varakları arasında bulunan “*Haza Kitâb-ı Muhammed Hanefî*” adlı metin oluşturmaktadır. Eserimizin farklı bir versiyonu olduğundan hazır metin üzerinden mukayese ettik. Bunları milli kütüphaneden temin ederek inceledik ve bu metni de (B) nüshası olarak belirledik. Eserin müellifi Tursun Fakih'tir. Mümin Şener, bu nüshanın tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi olmadığını ifade etmektedir. Başka bir metnimiz ise Latin harfleriyle yazılmış biri manzum (yazarı yok), diğeri mensur (yazar: Ferhat Akyürek) iki cenknâmeyi (C) nüshası olarak belirledik. Bunlar tamamen aynı metin olup sadece ilki tamamen manzum, ikincisi tamamen mensur yazılmıştır. Zaten bu yüzden tek nüsha yani (C) nüshası olarak belirledik. Ayrıca bunların resimlerle desteklendiğini de ifade etmek gerekir. Bu iki metinden manzum olanı, Milli Kütüphanede (1940 AD 402) demirbaş numarasına kayıtlıdır. Eserin yazarı yoktur. Bu yüzden eserden “isz.” olarak bahsettik. Eser, İstanbul Maarif Kitaphanesinde 1939 yılında basılmış olup 32 sayfadır. Ön kapakta “Resimli Muhammed Hanefi Cengi” adlı başlık metin başlamadan önce ise “İlaveli ve Musahhah Muhammed Hanefi Cengi” adlı başlık vardır. Bizim elimizde bulunan nüsha ile aynı olup Latin harfleriyle yazılmış şeklidir. Bu metinlerden mensur olanı ise Milli Kütüphane'de (1969 AD 2129) demirbaş

numarasına kayıtlıdır. Yazarı Ferhat Akyürek'tir. İş Matbacılık ve Ticaret Yayınevi tarafından 1969'da basılmıştır. Eserin içeriği oldukça değişiktir. İlk olarak dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yazısı yer alır. Daha sonra fen ve tekniği, doğal kaynakların işletilmesinde, geliştirilmesinde kullanmanın dini bir görev olmasından yola çıkarak bazı illerin doğal kaynaklarına yer verilmiştir (Akyürek, 1969: IX). Eserin ilk bölümünde "Muhammed Hanefi ve Efsaneleşen Bayburt Ormanları" başlığı altında Muhammed Hanefi cengi anlatılmaktadır. Biz de bu metni baz alarak karşılaştırmada ona yer verdik. (C) nüshası (A) nüshası ile oldukça benzer olduğu için tekrar aynı beyitlere yer vermeyerek (C) nüshasının farklı olduğu kısımlarda belirtmeyi uygun bulduk.

İlk olarak incelediğimizde (A), (B) ve (C) nüshalarında beyit sayılarında farklılıklar göze çarpmaktadır. (A) nüshası 389 beyit, (B) nüshası 548 beyit, (C) nüshası ise 391 beyitten oluşmaktadır. (A) ve (B) nüshalarında aynı olan beyitler ise şu şekildedir:

Seyr-iderken bir ğazāle(a) uğradı (1329: 2b)

Tābūtīndur bu ğoru bilmez misin (1329: 3a)

Ceddim adıdır Muḥammed Muṣṭafa

Ḥasan Ḥüseyn benim ğarındāṣlarım (1329:3a)

Ze(i)hi erdir bu başı kesen kişi (1329: 3b)

Yediyüz biñden daḥi ārtığ durur (1329: 3b)

İş bu oğlan tımār eyleyelim (1329: 4b)

Oğlan eydür bu ḥarāmdır içmezem (1329: 5a).

Bunı ol ceddim Muḥammed içmedi

Atam 'Ali yöresinden geçmedi (1329: 5a).

Ḥasta vücūdıma zaḥmet eyleme (1329: 5a).

Oğuyanı diñleyeni yazanı yazdıranı

Rahmetiñle yarlığağıl yā ğanī (1329: 9a).

(C) nüshasında manzum olan metin (A) metni ile aynı olduğu için tekrar yazmaya gerek duymadık. (A) ve (B) nüshalarında aynı olan beyit sayısı azdır. Nüshalarda bir, iki kelime değişikliği veya eş anlamlı sözcüklerle benzer cümleler ifade edilmiştir.

3.2. Nüshalarda Başlangıç ve Bitiş

Manzum ya da mensur şekilde olan cenknâmeler genellikle besmele, Allah'ın varlığı ve birliğine olan inancı belli eden ifadelerle başlamaktadır. Hamd'ele, na't, medh-i çihar-yar, sebep-i telif gibi bölümler yer alır (Çelebioğlu, 1999: 45-46). Bizim mukayese ettiğimiz nüshalarda cenknâmelerin giriş kısımlarına baktığımız zaman da bu durum (B) nüshasında göze çarpar. (B) nüshası şu şekilde başlamaktadır:

Allah adıdur dilimüzde yine
Allahıñdur tâ ki ver hamd ü şenâ (Şener, 2010: 137).

Yirde gökte söylenen añun adı
Sevgisün ol kamu canlarda kodı (Şener, 2010: 137).

Vir şâlavat ol Aħmede şevk ile
Diñle imdi ğazavât zevk ile (Şener, 2010: 137).

(A) nüshası ise besmelesiz, hamdelesiz olarak şu beyitlerle başlamaktadır:

Râviler böyle rivâyet eylemiş
'Alîniñ cengini hikâyet eylemiş (1329: 2a)

'Alî gitdi Kayşer-i Rûm üstüne
Cümlesini dîne da vet kaçdine (1329: 2a).

(C) nüshası ise (A) nüshası ile aynı (isz, 1939: 2; Akyürek, 1960: 1) şekilde başlamaktadır. Yani (A) ve (C) nüshaları besmele ile başlamayıp bu nüshalarda direkt konuya girilmiştir. Fakat (B) nüshası besmele ile başlamıştır. Daha çok mesnevi tertibine uygun olarak Allah'a övgü ve hamd ile başlayarak, dünyanın geçici olduğuna dair öğütler verir. Hz. İbrâhim'in hacca gitmesinden bahseder. Daha sonra Hz. Dâvud, Hz. İsmâil, Hz. Eyyûb, Hz. Yahya, Hz. Zekeriyâ peygamberlerin de kıssalarını hatırlatan beyitlerle devam eder. Dört büyük halifeyi de överek on beşinci beyitte Hz. Muhammed'e (s.a.v) salavat getirilerek cenknâmede asıl konuya başlanır.

(B) nüshasında asıl işlenecek olan konuyla bu bölümün çok alakası yoktur. Bunun nedeni bu eserlerin hitap ettiği kitlenin düşüncesini yansıtmak istenmesinden kaynaklanır. Çünkü bu düşüncenin temeli İslamiyet'e, Allah'ın varlığına ve birliğine olan inanca dayanması eserde bu şekilde bölümlerin olmasına neden olabileceğini düşündük.

(A), (B) ve (C) nüshalarının başlangıçlarının aynı olması ya da farklılıklar bulunması çok sonra yazıya geçirilmelerinden kaynaklanabilir. Okunuşundan dinlemenin ya da ezberden söylemenin de buna etki ettiği düşünülebilir.

Nüshaların son beyitlerini değerlendirdiğimizde bazı kalıplaşmış dua gibi ifadelerle insanlara öğüt verilerek, Hz. Muhammed'e salavat getirilerek son bulur. Ayrıca sadece okumak için değil dinlemek için yazıldığını belirten ifadeler de mevcuttur. Yazan, okuyan, dinleyen kişilere dua edilir.

Tamām oldı Muḥammed Ḥanefī hikāyeti

Vir şalavāt Muḥammede bula cāniñ necāti (1329: 9a)

Söz daḥi öğüş burada oldı tamām

Vir şalavāt Ḥabībe sen ve's-selām (Şener, 2010: 197).

Oḳuyanı diñleyeni yazanı yazdıranı

Rahmetiñle yarlıgağıl yā ganī (1329: 9a)

Fā'ilātün fā'iltün fā'ilāt

Muṣṭafāniñ rūḥına vir şalavāt (1329: 9a)

(C) metninde manzum olan kısım (A) nüshasının aynısıdır (isz., 1939: 32). (C) metninde mensur olan nüsha ise yukarıdaki metinlere yer verdikten sonra “*Sizler Hazreti Muhammet Mustafa'ya selâvat veriniz ve necat bulunuz. Okuyanı, dinliyeniyeni ve yazanı rahmetinle an. Yarabbim hepimizi affet, memleketimiz, milletimiz ve bilhassa dinimiz için, girmeğe mecbur olduğumuz savaşlarda bizi muzaffer eyle*” (Akyürek, 1969: 18) şeklinde dua ile bitirilmiştir.

(A) nüshasında olduğu gibi metnin sonunda eserin yazıldığı vezine de yer verilir. (B) ve (C) nüshalarında vezne yer verilmemiştir. (A) nüshası “Fā'ilātün fā'iltün fā'ilāt”,

(B) nüshası “Fā’i lā tūn / Fā’i lā tūn / Fā’i lūn” vezni ile yazılmıştır. Fakat tüm nüshalarda vezine uyulmamıştır ve vezin bozuklukları oldukça fazladır. Bunun nedenini aruzun o dönemde tam olarak yerleşmemesi ve eserin çokça istinsah edilmesine bağlayabiliriz. (C) nüshasında manzum olan metin 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Bazı beyitlerde ölçüye uyulmamıştır.

3.3. Nüshalarda Konunun İşlenişi

Tüm nüshalarda cenknâme öykülemeye dayalı olarak anlatılır. Olaylar oluş sırasına göre devam eder. (A) ve (C) nüshalarında hemen konuya başlanmıştır. (B) nüshasında ise yukarıda belirttiğimiz gibi on beşinci beyitte cenknâmede asıl konuya başlanmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v) tüm nüshalarda ön plandadır. Olayları yönlendiren kişidir. Hz. Muhammed bazen kendi bazen de rüya yolu ile olaylara yön vermektedir. (A) nüshasında bu beyitler şu şekildedir:

Çok gānīmet māl alub döndi yine
Altı ayda Resūl’e ancak geldi yine (1329: 2a).

Düşinde Muḥammed’i gördi Alī
Gözlerini yaşlı gördi ol velī (1329: 8a).

Şimdi Tābūt askeri üstündür
Kendi daḥī kāfiriñ cengindedir (1329: 8a).

Çevre yanın kāfir aldı cenk ider
Tīz iriş şimdi oğlundan cān gider (1329: 8a).

(C) ve (A) nüshasında cenkten dönen Hz. Ali ilk olarak Hz. Muhammed’in yanına gelir. Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin rüyasına girerek Muhammed Hanefi’ye cenkte yardım etmesini, zor durumda olduğunu söyler. (B) nüshasında ise (A) ve (C) metinlerinde sağ olarak karşımıza çıkan Hz. Muhammed (s.a.v) vefat etmiş ve Hz. Ali’nin rüyasına girerek olaylara yön vermektedir. (B) nüshasında konu Hz. Ali, Hz. Muhammed’in ravzasında iken başlar ve yine onun ravzasındayken biter.

3.4. Nüshalarda Mekân

Genellikle Muhammed Hanefî cenknâmelerinde mekân çok geniştir. İsmet Çetin bu mekânları Hz. Ali'nin ölümüne kadar geçen sürede güneyde Yemen, doğuda Ceyhun, batıda Trablusgarb, kuzeyde Antakya'dan Azerbeycan ve Hazar denizinin güney kıyılarından Seyhun bölgesinde geniş bir mekânı kapsadığından bahseder ve Muhammed Hanefî cenknâmeleri, merkezinde olduğu, Umman, Mukaffa'nın Arap yarımadası sınırları içinde ve Hz. Ali'nin ölümüne kadar yaşadığı sınırları baz alarak geniş bir coğrafyada yer aldığını ifade eder (Çetin, 2002: 17). Muhammed Hanefî cenknâmelerinde coğrafya bazen de hayalî öğelerle oluşturulan mekânlardır. Bunun nedeni ise dinleyenlerde merak uyandırmak için oluşturulmuş olmasıdır.

(A) nüshası ve (C) nüshasının manzum metninde mekân Medine'dir. Başka bir mekân adına rastlanmamıştır. Cenknâmede geçen şahıslar buldukları yerin Medine'ye uzaklığını söyleyerek başka mekânlarda olduğunu göstermektedir. Örneğin, Medine'ye üç konak kalan bir yer Medine'ye yedi gün kalan bir yer gibi muhayyel yerler kastedilmiştir.

Babam baña dimişdi ava gidem
Hem Medīne t̄ağlarını seyr idem (1329: 2b).

Mīne ile ben babama vāşıl olmadım
Şāğ selāmet Medīne'ye varmadım (1329: 7a).

Alī ğazādan daḥī dönmişidi
Medīne'ye üç konak ḳalmışidi (1329:8a).

(C) nüshasının manzum metninde mekân Medine'dir (isz., 1939: 4-32) (C) nüshasının mensur olan metninde ise, Muhammed Hanefî'nin gittiği orman, Tabut'un yaşadığı yer ve cengin yapıldığı mekân, Bayburt olarak geçmektedir (Akyürek, 1969: 5-18). (B) metninde de asıl mekân yine Medine'dir.

Medine'nün gün doğrusından yaña
'Azim kıldı Hāḳ Çalap yoldaş aña (Şener, 2010: 144).

(B) nüshasında, hayali mekânlar da çok fazla yer tutmaktadır. Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin rüyasına girerek "Cebel-i Gaylan" dağına gitmesini, oğlunu kurtarmasını

söylemektedir. Başka bir beyitte, kâfirler kendi aralarında konuşurken Hz. Ali'nin tek başına “Selasil Kalesi”ni aldığı bahsetmektedirler. Cebel-i Gaylan dağı ve Selasil Kalesini, Çetin muhayyel yerler arasında göstermektedir (Çetin, 2007: 142). (B) nüshasında bu yerlere şu şekilde yer verilmiştir:

Yā‘ Alī bin Döldüle tiz dur örü
Cebel-i Ğaylān tağına var yüri (Şener, 2010:184).

Nice divlerin kopardı kellesin
Yalıñuz aldı Selāsil kal’asin (Şener, 2010:157).

Ayrıca (B) metninde İslam’ın yüceliğinden her yere yayılmasından bahsederek çeşitli mekânların da adı şu şekilde geçmektedir:

Şarḡ ü Ğarb ü Rüm ü Hind ü Yemen
Çīn ü Ḳasyār u Semerḳand ü ‘ Aden (Şener, 2010:195).

Mısr ü Bağdād ü Horasan ü Hicāz
Deşt ü Bulğar ü Şīrān ü Belḡ ü Hırāz (Şener, 2010:195).

Görüldüğü gibi Muhammed Hanefi cenknâmelerinin geçtiği mekânlar çeşitlilik göstermektedir. Tüm nüshalarda asıl mekânın Medine olması, Hz. Muhammed’in Medine’de bulunmasına cenklerden önce ve sonra onun yanına gidilmesine bağlayabiliriz. Eserde hayali mekânların bulunmasını okuyucu da ve dinleyicide merak duygusunu uyandırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Mensur nüshada Bayburt şehrinin adının geçmesi ise Doğu Karadeniz bölgesinde, Anadolu’da kurulan ilk Türk şehri olması gibi nedenlere bağlanabilir (Akyürek, 1969: XIV).

3.5. Nüshalarda Geçen Tipler

Tezin bu bölümünde İsmet Çetin’in “Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri” adlı çalışması örnek alınarak “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”nin nüshalarında geçen tipler incelenmiştir. Kısaca adı geçen eserde yer alan tip tasnifi bizim üzerinde çalıştığımız cenknâmeye de uygulanmıştır.

3.5.1. Erkek Tipler

3.5.1.1. Müslüman Tipler

3.5.1.1.1. Hz. Muhammed (s.a.v)

Hz. Muhammed (s.a.v), Allah tarafından gönderilen son peygamberdir. Cenknâmelerde, konu edinilen savaşlar ve olaylar Hz. Muhammed döneminde gerçekleşmiş gibi gösterilerek onun dinî önderliği hep canlı tutulmuş; bu yolla, anlatılarda mezhep ve meşrep ayrımı yapılmasının da önüne geçilmiştir. (Toprak, 2016: 7-8). Tüm nüshalarda merkez konumda yer alır ve onun önderliği hep canlı tutularak cenknâmedeki olaylar gerçekleşir. (A) ve (C) nüshalarında Hz. Muhammed (s.a.v.) ilk olarak Hz. Ali'nin cenkten dönerken yanına uğraması ile karşımıza çıkar:¹

Çok ğanîmet māl alub döndi yine
Altı ayda Resûle ancak geldi yine (1329: 2a).

Daha sonra nüshalarda Hz. Muhammed Kayser-i Rum'un kızı Hanife ile aralarında geçen diyaloga yer verilir. Hanife'nin üç dileğini söylemesi ile devam eder. Dilekleri kabul olur ve Hz. Muhammed Hanife'yi imana davet eder. Hanife de üç dileği oldğunu söyler. (A) nüshasında bu durum şu beyitlere yer verilerek anlatılır:²

Luṭfile peygamber āña söyledi
İmāna gel yā Ḥanīfe sen didi (1329: 2a).

Kız didi bāşım üstüne yā Resûl
Üç dileğim var ider isen kabûl (1329: 2a).

Dönüb Ḥanīfeye söyledi Resûl
Dileğin cümlesini oldı kabûl (1329: 2a).

Kız idüb ikrâr-ı şehâdet eyledi
Parmagın kaldırdı tevḥîd eyledi (1329:2a).

¹ (C) nüshası (A) nüshası ile aynıdır. Tekrar aynı beyitlere yer verilmemiştir (isz., 1939: 2; Akyürek, 1969: 1).

² (C) nüshası (A) nüshası ile aynıdır (isz., 1939:2; Akyürek, 1969:1). (B) nüshasında ise bu durum yer almamıştır.

(B) nüshasında daha ilk beyitlerden Hz. Muhammed olay akışında yer almaktadır. (B) nüshası Hz. Muhammed'in ravzasında başlamakta ve bitmektedir. (A) ve (C) nüshalarında Hz. Muhammed'in ölümü ile ilgili bir bilgi yoktur. Fakat (B) nüshasında Hz. Muhammed'in vefatı şu beyitlerle anlatılmaktadır:

Ol zamānda kim Muḥammed Muştafa
Dünyāsin deĝşürdi ol kān-ı şafā (Şener, 2010: 139).

Dünyānın beĝliĝini şaldı bütün
Āhiret sulţanlıĝın aldı şatun (Şener, 2010: 139).

Fenāyı terk eyleyüp buldı bekā
Sermed-i milke irişdi muţlakā (Şener, 2010: 139).

Daha sonra (A) nüshasında Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. Ali'ye oĝlunun cenkte zor durumda olduĝunu haber vermektedir. Bu beyitler şu şekildedir:

Düşinde Muḥammedi gördi Alī
Gözlerini yaşlı gördi ol velī (1329: 8a)

Alī eydür yā resūl yaşlı gözin
Yine muşibet mi düşdi özin (1329: 8a).

Şimdi Tābūt askeri üstündür
Kendi daĝī kāfiriñ cengindedir (1329: 8a).

Çevre yanın kāfir aldı cenk ider
Tiz iriş şimdi oĝlundan cān gider (1329: 8a).

Hz. Muhammed (B) nüshasında diĝer nüshalara göre daha çok geçmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) genellikle Muhammed Hanefi'nin tüm cenknâmelerinde yer almaktadır. Bize göre bunun nedeni şudur: Muhammed Hanefi cenknâmelerinin kaynaĝı İslam düşüncesi üzerine kurulmaştı ya da cenknâmelere onun varlığıyla inandırıcılık katılmasından kaynaklandığını düşünuyoruz.

3.5.1.1.2. Hz. Ali

Dört büyük halifenin sonuncusudur. Ebu Talib'in en küçük oğludur. Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Hz. Ali, ilk imân edenlerdendir. Rivayetlere göre ise Satuk Buğra Han'ın kızlarından olan Alanur, Cebrail tarafından ağzına sürülen bir damla ışıktan hamile kalarak veya diğer rivayete göre Alanur, evlerinin önünde karşılaştığı aslanın terinden hamile kalarak Hz. Ali dünyaya gelir (Banarlı, 1971: 268-269). Hz. Muhammed'in (s.a.v) kızı Fâtıma ile evlenmiştir. Hasan, Hüseyin ve ölü doğan Muhsin adlı erkek çocukları ve Ümmü Gülsüm ve Zeynep adlı kız çocukları dünyaya gelmiştir.

“Kız Darıyka” adlı destanda ise, Hz. Ali'nin Darıyka ile de evlendiği geçmektedir. Darıyka güçlü, kuvvetli bir kız olarak doğar ve kaplan lakabı ile şöhreti dünyaya yayılır. Babası evlenmesini ister ama Darıyka'yı güreşte yenebilen bir eş adayı ararlar. Hz. Ali'ye davet mektubu gönderir ve yenerse onunla evleneceğini yenmezse onu öldüreceğini yazar. Mektup Hz. Muhammed'e (s.a.v) ulaşır ve Hz. Ali'ye gitmemesini söyler. Hz. Ali gurur meselesi yaparak gitmek ister ve yola çıkar. Meydana gelip güreşmeye başlarlar. Bu güreş günlerce sürer. On beşinci gün Darıyka yenilir. İkisinin evlenmesiyle Kıpçak halkının yeni önderi Hz. Ali olur. Darıyka hamile kalır. Hz. Muhammed'den gelen mektupla Hz. Ali geri çağırılır. Darıyka'ya kılıcını bırakır ve çocuğuna “Şaysıldı” adını koymasını ister. Oğlu doğar (Orozava, vd., 2010: 19-22). “Kız Darıyka” destanı incelendiğinde cenknâmelerin Türk destancılık geleneğine de dâhil olmasının güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

Anadolu'da Hz. Muhammed'den sonra en çok benimsenen kişi Hz. Ali olmuştur. Bu nedenini sadece Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, damadı, dava arkadaşı olması gibi sebeplerle açıklamak güçtür. Hz. Ali'nin kahramanlığı, cömertliği, ilmi, bağışlayıcılığı, ahde vefası gibi insani vasıflarının yanında soyundan gelenlerin Kerbela'da yaşadığı acı olayların halkımızda yarattığı derin hüznün de belirleyici olmuştur (Karaoğlan, 2015: 43).

Cenknâmelerde Hz. Ali, Müslümanların koruyucusu ve karizmatik lider olarak karşımıza çıkar. Yaşadığı bölgedeki Müslüman halkın can, mal ve namus güvenliğini sağlayan, kâfirlerle her türlü mücadelede galip gelen, gerçekleştirdiği seferlerle İslam coğrafyasına yeni yerler kazandıran, olağanüstü güçlerle donanmış örnek bir insan

profilinde görülmektedir. Müslümanlar arasında kahramanlığın, gücün ve cesaretin sembolüdür (Fığlalı, 2014: 102).

Hz. Ali (A) ve (C) metinlerinde ilk olarak Kayser-i Rum üzerine cenge gitmesiyle karşımıza çıkar. Hz. Ali, Muhammed Hanefi cenknâmelerinde hep ön plandadır. Yüzlerce, binlerce kişilik orduları yenmektedir.

‘Alī gitdi Kayşer-i Rūm üstüne
Cümlesini dīne da’ vet kaçdine (1329: 2a).

Daha sonra (A) nüshasında Hz. Ali oğlu Muhammed Hanefi’ye bir daha geyiğin peşine düşmemesi için öğüt vermesiyle karşımıza çıkar. Bu beyitler şu şekildedir:

Zinhār ol qoruya varma sen
Dünyāda gezmek dilersen sağ isen (1329: 3b)

Ol geyik görümdi saña ‘ayān
Ol şeytāndır getirür saña ziyān (1329: 3b)

Hoş vaşiiyet eyledi āña ‘Alī
Ebsem oldı diñledi ibn-i ‘Alī (1329: 3b)

(B) nüshasında ise Hz. Muhammed’in mezarında başlayan olaylar ve Hz. Ali’nin Hz. Muhammed’in (s.a.v) ölümü üzerine duyduğu üzüntü ile cenknāme başlar. Hz. Ali, kendisini ibadete verir ve rüyasında Hz. Muhammed’i (s.a.v) görür. Hz. Muhammed (s.a.v) ona bir oğlan çocuğu müjdesi verir. Ona kendi adı olan Muhammed isminin verilmesini ister. (A) ve (C) metinlerinde bu olay yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) yaşamaktadır. Muhammed Hanefi’ye adını kendisi koymaktadır. (B) nüshasında Hz. Muhammed ile ilgili şu beyitlere yer verilir:

Gice gündüz ravzadan çıkmaz idi
Ağlamaktan dünyāya bakmaz idi (Şener, 2010:139).

Beklemiřdi Muřafā’nuñ qubbesin
Yaşlanuban yatur idi türbesin (Şener, 2010:139).

Ravzai bir gice omışdı ‘Alı
Düşde gördi Muştafa’yı ol velı (şener, 2010:139).

Cenknâmelerde Hz. Ali bazen hayalî bazen de tarihî bir kimliği ile karşımıza ıkar. İslamiyet’i yaymak için çeşitli mücadelelere girer. Mücadelelerde hep kahramanlığı ve cengaverliği ile ön plandadır. Halkın sevdiği, yücelttiği bir kahramandır. Hatta bizim incelediğimiz nüshalarda düşmanlar Hz. Ali olmamasına rağmen ondan korkmaktadırlar. Oğlu Muhammed Hanefi’yi öldüremezler. (A) ve (B) metinlerinde bu durum şu beyitlerle ifade edilmektedir :

Oęlaniñ öldiğin Alı bile
Zü'l-fıkāri ıkara bunda gele (1329: 4b)

İşler ide iller bize gülişe
Alı ile kim karşu tırışa (1329: 4b).

Uşağ dimez yigit dimez pır dimez
Kökimizi keser hiç birimiz bırakmaz (1329: 4b).

Her kime urur ol iki biçer
Kāfir oñünden bölük bölük açar (1329: 6b).

Kāfirleriñ çoğı dönüb açdılar
Silāhların cümle yere şaçdılar (1329: 6b).

Sen ‘Alıyi şanma bunda gelmeye
‘Alıye kimse muķābil olmaya (şener, 2010: 164).

Oğlunu öldüresin şimdi anuñ
Kim ğarazun yerine gele senüñ (şener, 2010: 164).

(A), (B) ve (C) nüshalarında Hz. Ali, kafirlerin korkulu rüyasıdır. Ali’nin sesini duyan, heybetini görenler hep korkmaktadır. Görüldüğü gibi tüm nüshalarda korkusuz ve cesur bir karakterdir.

3.5.1.1.3. Hz. Hasan

Hz. Ali'nin en büyük oğludur. Hz. Muhammed'in torunudur. Muhammed Hanefi cenknâmelerinde babası Hz. Ali ile cenklere gitmesiyle ve Muhammed Hanefi'nin kardeşleri Hasan ve Hüseyin ile övünmesiyle karşımıza çıkar. Mukayese ettiğimiz (A), (B) ve (C) nüshalarında geçmektedir. (A) ve (B) nüshalarında bu beyitler şu şekildedir:³

Yine bir gün ol Alīyyü'l-Mürtezā
Girdi kâfir üstüne ide ğazā (1329: 3b).

Hasan Hüseyini götürdi bile
Hîç Muhammed Hanefî gelmez dile (1329: 3b).

Hasan Hüseyin benim karındâşlarım
Alī ile ğazāda benim yoldâşlarım (1329: 3a).

Ayrıca Hasan ve Hüseyin cenklerde Muhammed Hanefi'nin yardımına koşarlar, cenk meydanında birlikte mücadele ederler. Mukayese ettiğimiz (A), (B) ve (C) metinlerinde de bu böyledir.

Atasını gördi ol dem ol civān
Ölmiş iken yeñi buldı cān (1329: 8b)

Hasan Hüseyin āña irişdiler
Kucağ kucağ olub şarmaşdılar (1329: 8b).

Hasan Hüseyin ile girdi hemān
Kırub kâfire hîç virmez amān (1329: 8b).

Hz. A li'nin en büyük yardımcıları oğullarıdır. (B) nüshasında ise gaziler toplansın diye sancağı Hz. Hasan taşır ama bu olay (A) ve (C) nüshalarında mevcut değildir. (B) nüshasında da şu şekildedir:

Virdi Hasan eline bir aq' alem
Kim çıka taşra dike evvel kadem (Şener, 2010: 142).

³ (C) nüshası (A) nüshası ile aynı olduğu için tekrar aynı beyitlere yer vermedik (isz., 1939: 6; Akyürek: 1969: 49).

Ġazīler anda derilüb cem'ola
Kāfirin cem'i taġilup ġam ola (Şener, 2010:142).

3.5.1.1.4. Hz. Hüseyin

Hz. Ali'nin oġludur. Hz. Muhammed'in torunudur. Aġabeyi Hasan ile aralarında bir yaş vardır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in genel olarak beyitlerde adları birlikte geçmektedir.

Hasan Hüseyin ile girdi hemān
Kırub kāfire hīç virmez amān (1329: 8b).

Hasan Hüseyin āña irişdiler
Kucak kucak olub şarmaşdılar (1329: 8b).

İrdi Hasan Hüseyin oġlanları
Karşuladı bir qaravaş anları (Şener, 2010: 185).

Hasan ve Hüseyin (A), (B) ve (C) nüshalarında aktif şekilde bulunmamışlar, genel olarak Hz. Ali ile birlikte anılmışlar ve cenk meydanında kardeşleri Muhammed Hanefi'nin en büyük yardımcıları olmuşlardır.

3.5.1.1.5. Hz. Ebu Bekir

Dört büyük halifeden biridir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) eşlerinden olan Hz. Aişe'nin babasıdır. Hz. Muhammed'in hep yanında olmuştur. Cenknâmede dört büyük halifenin adı geçmektedir. İslam uğruna yaptıkları cenklere ve kahramanlıklarına değinilmiştir: Bizim üzerinde çalıştığımız (A) nüshasında Hz. Ebu Bekir'in adı geçmemekle beraber (B) nüshasında bunun örneği mevcuttur.

Ġanı ol Bu Bekr Ömer Osmān ' Alī
Erlik ile dirdiler bunlar yolu (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.6. Hz. Ömer

İslam dünyasında ikinci halife olarak bilinir. Hz. Muhammed'in eşlerinden olan Hafsa'nın babasıdır. Doğruluk ve adaleti ile bilinen Hz. Ömer şehit edilmiştir. Sadece (B) nüshasında adı geçmektedir.

Ḳanı ol Bu Bekr Ömer Oşmān ‘ Alī
Erlik ile dirdiler bunlar yolu (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.7. Hz. Osman

İslam dünyasının üçüncü halifesidir. Ticaretle uğaşan zengin bir kişidir. Malını mülkünü İslam yolunda harcamıştır. Kur’an okurken şehit edilmiştir. (B) nüshasında adı geçmektedir.

Ḳanı ol Bu Bekr Ömer Oşmān ‘ Alī
Erlik ile dirdiler bunlar yolu (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.8. Hz. İbrahim

Oğlu Hz. İsmail’i ve eşi Hacer’i Mekke yakınlarına getiren Hz. İbrahim Allah’tan kulağına gelen bir sesle Kâbe’yi inşa etme emri almıştır. Hz. İbrahim ve oğlu Kâbe’yi yeniden inşa ederek, Allah’a ona haccı öğretmesi için dua etmiştir. Duası kabul olmuş ve insanlara haccı öğretmiştir. (B) nüshasında Hz İbrahim ile ilgili bu kıssaya değinilerek şu beyitlere yer verilir:

Meşnevīden ideyim bir kelecı
Ḳanı İbrāhim ki ol eyledi haccı (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.9. Hz. İsmâil

Hz. İbrahim peygamberin oğludur. İbrahim peygamberin çocuğı olmaz. Allah’a yalvarıp ona bir çocuk vermesini ister. Eğer olursa onu Allah’a kurban edeceğini söyler. Allah da onun bu duasını kabul eder ve Hz. İsmâil dünyaya gelir. Hz. İsmâil’i kurban edecekken bıçak onu kesmez ve melek bir koç getirir. Hz. İbrahim de bu koçu kurban eder. (B) nüshasında bu kıssaya değinilerek beyitte şu şekilde geçmektedir;

Ḳanı İsmā’il ki koç ḳurbān idi
Ḳanı Dāvud ki şem’i Kur’ān idi (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.10. Hz Musâ

Musâ peygamber, İsrailoğulları Allah’ın varlığına ve birliğine baş kaldırdıklarında bu duruma kızıp ve üzülür ve Tur dağına çıkararak kırk gün ibadet eder. Yazarın dediğı

gibi o esnada Allah'dan kulağına bir ses gelir. O vakit Tevrat Hz. Musâ'ya indirilir. (B) nüshasında bu hadiseden bahseden beyit şu şekildedir:

Qanı Mûsâ çıkardı Tûr tağına
Haq Çalap'tan ün gelür kulağına (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.11. Hz Zekerıyyâ

İsrailoğullarına gönderilen son peygamberdir. Hz. Meryem'in dayısıdır. Hz. Meryem'in babasız Hz. İsa'yı dünyaya getirmesinden dolayı Hz. Zekerıyyâ peygambere iftara atmışlardır. Zekerıyyâ peygamber de düşmanlarından kaçmak için bir ağacın kavuğuna saklanmışır. Düşmanlar bunu farkedip ağacı kesmişlerdir. (B) nüshasında bu kıssaya değinilmektedir:

Qanı Zekerıyyâ ağaçda buldılar
Hızır ile iki pâre kıldılar (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.12. Hz. Yahya

Zeekerıyyâ peygamberin Allah'a ağlayarak dua eder, duasının kabul olması sonucunda ihtiyar yaşında bir çocuğı olur. Herot tarafından şehit edilmiştir. (B) nüshasında adı geçmektedir. Cenknâmede Yahya peygamberin ağlamasından bahseder ama bunun ile ilgili bilgiye erişemedik. Zekerıyyâ peygamber yerine Yahya peygamber yazılmış olabilir ya da Yahya peygamberin evlenmesinin haram olduğı biriyle evlenmeye zorlanması olabilir. (B) nüshasında geçen beyitler şu şekildedir:

Qanı Yahyâ ki ağlamakdan gözi
Gözyaşından çürümüş idi yüzi (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.13. Hz. Eyyûb

Eyyûb peygamber, İslam dünyasında sabrın timsali olarak bilinmektedir. Birçok evladı olan aynı zamanda çok zengin olan Eyyûb peygamber, Allah tarafından imtihana tabi tutulur. Malı mülkü, evlatları birer birer gider, o hep şükreder ve sabreder. Daha sonra da hastalıkla imtihan edilir. Vücutunda birçok yara oluşmuş ve yaralarına kurtlar düşmüştür. Eyyûb peygamber yine sabır ve şükür etmiştir. Allah tarafından gelen bir sesle ayağını yere vurmuş ve oradan çıkan su ile yıkanarak

sağlığına kavuşmuştur. Eyyûb peygamber (A) ve (C) nüshalarında geçmemektedir. (B) nüshasında ise bu kıssaya değinilmiştir. Bu beyitler şu şekildedir:

Ḳanı Eyyûb ki bunca derde şabr iderdi
Cümle tenin yeyen anuñ ḳurd idi (Şener, 2010: 138).

3.5.1.1.14. Hz. Dâvud

Peygamberliği ve sultanlığı şahsında toplayan, Kudüs'ü ilk kez fetheden, sesinin güzeliği ile bilinen bir peygamberdir. Sesinin güzelliğinden kendinden geçen hatta ölen insanların olduğu söylenir. (B) nüshasında Hz. Dâvud şu şekilde geçmektedir:

Ḳanı İsmâ'il ki ḳoç ḳurbân idi
Ḳanı Dâvud ki şem'i Kur'ân idi (Şener, 2010: 138).

3.5.1.2. Müslüman Olmayan Tipler

3.5.1.2.1. Kayser-i Rum

Mattei'nin çalışmasında hayali, uydurulma bir şahıs olarak düşününülen Kayser-i Rum, İslam dininin olduğu coğrafyada Bizans İmpotorlarına verilen genel addır. Bu yüzden de hayali olsa bile isim olarak tarihi bir temele dayandığı aşikârdır (Mattei, 2004: 34-36). Bizim karşılaştırdığımız eserlerde ise kâfir, gaddar bir tip olarak görülmektedir. Kayser-i Rum'un (B) nüshasında adı geçmezken, (A) ve (C) nüshalarında o karşımıza çıkar. Cenknâme başlarken dine davet için Hz. Ali'nin cenge gittiği kişidir. Hz. Ali tarafından müslaman olması istenmiştir. Bunu reddettiği için başı kesilerek öldürülmüş ve Hz. Ali tarafından güzelliği dillere destan olan kızı esir alınmıştır. Cenknâmede (A) ve (C) nüshalarında adı sadece bu kısımda geçmektedir. (A) nüshasında bu beyitler şu şekildedir;⁴

Alî gitdi Ḳayşer-i Rûm üstüne
Cümlesini dîne dav'et ḳaşdine (1329: 2a).

Didi āña ol ĩmāna gelmedi
Kesdi bāşın İslām nasīb olmadı (1329: 2a).

⁴ (C) nüshası (A) nüshası ile aynı olduğu için tekrar aynı beytlere yer verilmemiştir (isz., 1939: 2; Akyürek, 1969: 1).

ayşer-i Rûm kıızını itdi esir
Güzellikde ‘âlem içre lâ nazîr (1329: 2a).

3.5.1.2.2. Tabut

(A), (B) ve (C) nüshalarında geçen müslüman olmayan, cenknâmelere adını veren kötü karakter olarak karşımıza çıkar. Tabut korkulması gereken kişidir. Muhammed Hanefi’nin geyiğın peşinden koşarken girdiğı toprakların sahibidir. İncelediğimiz nüshalarda bu durum benzer şekilde ifade edilmiştir: ⁵

Tâbütuñdır bu oru bilmez misin
Yoħsa sen ândan ĥayâ itmez misin (1329: 3a).

Tâbütuñdur bu kuru bilmez misin
Yoħsa ĥıřmından ĥazer kılmaz mısın (Şener, 2010: 149).

(C) nüshasında mensur olan metinde Tabut, Bayburt’un beyi, Bayburt’un hükümdarı gibi ifadelerle anılır. Metinde Tabut’un askerleri Muhammed Hanefi’yi yakalar ve Tabut’a haber gönderirler. Bu husus metinde şu şekilde geçmektedir: “*Tabut ‘a (Bayburt’un Beyi) müjdeci gönderdiler*” (Akyürek, 1969: 6-7).

Tüm nüshalarda Tabut ve askerlerinden kâfir olarak bahsedilir. Tabut’un müslüman olmaması yani kafir olması birçok yerde tekrar edilmektedir.

Tâbütuñ daħi ulu düşmân durur
Kendi daħi yāvuz mel’ün durur (1329: 3b).

ırdın ise orusundan ikiyüz
omaz kâfir öyle oruyı ırsız (1329: 3b).

Bir ulu kâfir idi Tâbütuñ adı
Bu oruyı ol Tâbütuñ bekler idi (Şener, 2010: 147).

Çün bu kâfir beğleri virdi cevâb
Bu sözi kâfir Tâbütuñ gördi şevâb (Şener, 2010: 192).

⁵ (C) nüshası (A) nüshası ile aynı olduğı için bu beyitlere tekrar yer verilmemiştir (isz., 1939: 6; Akyürek, 1969: 4).

Tabut'un askerleri Muhammed Hanefi'yi yakalar ve darağacı kurdurur. Fakat halk Hz. Ali'den korktuğu için bunun doğru olmadığını söyler ve onu bu kararından vazgeçirirler. (A), (B) ve (C) nüshalarında bu durum aynıdır. Fakat halkın Tabut'a sunduğu teklifler farklıdır. (A) ve (C) nüshalarında Muhammed Hanefi'yi güzel sözler söyleyip, mal verip dininden vazgeçirmek isterler. Eğer bu şekilde olmazsa kızı Mine'yi vermesini söylerler. (A) nüshasında bu beyitler şu şekildedir:⁶

İşbu oğlāna timār eyleyelim
Aldadalım hōşca söyledelim (1329: 4b).

Māl virelim gönlini kandıralım
Hem anı dīnimize döndürelim (1329: 4b).

Eger mal virmek ile olmaz ise
Ol bizim dīnimize girmez ise (1329: 4b).

Ƙızıñ Mīneyi viresin sen āña
Gör neler işler seniñ Ƙızıñ āña (1329: 4b).

(B) nüshası ise Muhammed Hanefi'ye hoş sözler söylemeyi düşünürler, daha sonra onu yedirip içirmeyi, yaralarını iyileştirmeyi düşünürler. Muhammed Hanefi'yi iyi kumaşlarla giydirip içki içirmek isterler. En son diğer metinlerdeki gibi kızı Mine'yi vermesini söylerler.

Besleyelüm yanımızda oğlanı
Kim cerāhatlardan oñula teni (Şener, 2010: 165).

Virelüm atlas hıl'at ton kumaş
İçirelüm süci olsun aklı fâş (Şener, 2010: 165).

Mine Hıatun Ƙızıñı virelüm buña
Kim yüzün gören kişi Ƙalır taña (Şener, 2010: 165).

Tüm nüshalarda Muhammed Hanefi dininden döndürölmek istenir. Tabut söylenenleri dinler ve kabul eder. Tabut, Muhammed Hanefi'ye içki ikram eder.

⁶ (C) nüshası da benzer beyitlerle ifade edilmiştir (isz., 1939: 14; Akyürek, 1969: 7).

Muhammed Hanefî içkiyi haram olduğu için içmez. (A) ve (B) nüshalarında bu beyitler şu şekildedir:⁷

Oğlân eydür bu harâmdır içmezem
Dîn îmân bir disem hem içmezem (1329: 5a).

Bunı ol ceddîm Muḥammed içmedi
Atam Alî yöresinden geçmedi (1329: 5a).

Cehd idegördi süciden içmedi
Ol harâm nesneye ağzın açmadı (Şener, 2010:168).

Muhammed Hanefî sunulan içkiyi içmez. Tabut ise ona herkesin dikkatini çeken güzel kızını almasını teklif eder. Muhammed Hanefî yine kabul etmez. Tabut kızarak onun başını kesmeyi veya darağacına asmayı ister. Halk Hz. Ali'den korktuğu için bu fikrinden yine vazgeçirirler. Daha sonra Tabut zindana atırılmasına karar verir.⁸

Tâbüt eydür varîñ zindâna koyun
Egninde geydigi tonları şoyuñ (1329: 5b).

Egninde olan tonları şoydılar
İletüb ânı zindâna koydılar (1329: 5b).

Kâfir Tâbüt gâzap itdi oğlana
İtdi şoyuñ tonuñ iltüñ zindana (Şener, 2010: 170).

Tabut, cenknâme boyunca metinlerde kâfir ve düşman olarak geçer. Muhammed Hanefî'ye birçok askerini gönderir. Her seferinde istediği sonucu elde edemez. Tabut'un cenknâme sonunda ne olduğu metinlerde farklılık göstermektedir. Cenk esnasında Hz. Ali oğlunun yardımına yetişir, Tabut'u imana davet eder. Kabul etmeyince başı kesilerek öldürülür. (B) nüshasında Tabut, Hz. Ali'den korkarak bağışlanmasını ister:

'Alî'nün âvâzın işitdi Tâbüt
Beğlerini döğşürüp virdi öğüt (Şener, 2010: 184).

⁷ (C) nüshası da (A) nüshası ile benzer cümlelerle ifade edilmiştir (isz., 1939: 16; Akyürek, 1969: 9).

⁸ (C) nüshasında da benzer şekilde geçmektedir (isz., 1939: 18; Akyürek, 1969: 9).

Ḳaşıd kıldı-kim kıra ol pehlüvān
Geldi Tābūt elçisi diler emān (Şener, 2010: 189).

Didiler emān dilerüz yā‘Alī
Ma‘deni lutf-ı keremsin yā velī (Şener, 2010: 189).

(B) nüshasında Hz. Ali, Tabut’dan üç yıllık haraç vermesini, gazilere mal vermesini, at, katır, koyun, deve vermesini, yirmi bin yemen kumaşı vermesini Mine Hatun’u vermesini ister. (A) nüshasında böyle bir durum yoktur. Bu beyitler şu şekildedir:

‘Alī didi virüñ üç yıllık haraç
Mine Hātun ile bile taht ü tāç (Şener, 2010: 189).

Ġāzīlere yidiyüz biñ daḡi māl
Elli biñ baş at katır koyun cimāl (Şener, 2010: 189).

Yigirmi biñ bize yemānī kumaş
On biñ miskal la’l-i yāḡut dürlü taş (Şener, 2010: 190).

Daha sonra Tabut bunları vermeyi istemese de beylerin uyarısı ile daha çok zarar etmemek için bunu kabul eder. Hz. Ali ile Tabut barış ve düzen kurup aralarında anlaşma yaparlar.

İkisinden izin alup kıldı nikāh
Kāfir ile kıldılar şulḡ ü şalāḡ (Şener, 2010: 193).

Tābūta yazdı ‘Alī bir hoş berāt
Kim bu kavle durmaz olursa sebāt (Şener, 2010: 193).

Çün bu resme ‘Alī yazdı kitāb
Tābūt ile kıldı tahrīr ü hisāb (Şener, 2010: 193).

(B) nüshasında Tabut ile Hz. Ali aralarında anlaşmayla devam eder ve bir daha Tabut adı geçmez. (A) ve (C) metinlerinde ise durum tamamen farklıdır. (B) nüshasıyla hiçbir şekilde benzer değildir. Hz. Ali cenk meydanında Tabut’u imana davet eder,

eğer iman ederse tahtında devam edeceğini söyler. Fakat Tabut bunu kabul etmez ve başı kesilerek öldürölür. Bu beyitler şu şekildedir:⁹

‘Alī eydür gel ĩmāna bul amān
Tahtıñda sulţān ol her zamān (1329: 8b).

Tābūt eydür řöyledir benim yolum
Ār ile ben ölmeden biñ kere ölem (1329: 9a).

Çün işitdi Alī ānıñ sözini
Tamūya gönderdi ānıñ özini (1329: 9a).

Kesdi başın āña virmez amān
Zīrā getürmedi Allaha ĩmān (1329: 9a).

(A) ve (C) nüshalarında Tabut, cenknâme sonunda Hz. Ali tarafından başı kesilerek öldürölmüştür. (B) metninde ise bulunduğu yerde sultanlığına devam etmektedir.

3.5.1.2.3. Davud

(B) nüshasında Davut adına yer verilmektedir. Diğer nüshalarda adı geçmemektedir. Tabut’un askerlerinin başına koyduğu pehlivan olarak adı Rüstem ile birlikte geçmektedir. Rüstem, Muhammed Hanefi’nin gelmesini ve onunla cenk etmeyi istemektedir. Davut ise Rüstem’e onu diğerleri ile kıyaslamamasını söyler. Bin askeri bir askere saymış babası olduğunu, devlerin bile kafasını kopardığından bahsetmektedir. Gelirse de Rüstem’e tüm hünerini göstermesini söyleyen kişidir. (A) ve (C) metinlerinde böyle bir diyalog geçmemektedir. (B) nüshasında şu beyitlere yer verilir:

İki pehlvān bunlara baş ıodı
Biri Dāvūd biriniñ Rüstem adı (Şener, 2010: 157).

Dāvūd eydür sen bu sözü söyleme
Değmelere anı kıyās eyleme (Şener, 2010: 157).

Atasınıñ böyle olucađ hū(ri)si

⁹ (C) nüshasında da benzer şekilde geçmektedir (isz., 1939: 31-32; Akyürek, 1969: 17).

Arşlan olur yine arşlan yavrusı (Şener, 2010: 158).

Sen hâzer kııl anı zebûn eğleme

İki yüz er kırdüğünü tañlama (Şener, 2010:158).

3.5.1.2.4. Rüstem

Cenknamelerde pehlivan, güçlü, kuvvetli hayali bir kahraman olarak karşımıza çıkar. (A) nüshasında ilk olarak Tabut'un kızı Mine Hatun'u Muhammed Hanefi'nin yanından kendisi evlenmesi şartıyla getirmek istemesiyle ortaya çıkar. (A) nüshasında şu şekilde geçmektedir:¹⁰

Var bir pehlivân Rüstem adı

Geldi Tâbût'a bu sözi didi (1329: 7a).

Eger kızını virirsen baña

Oğlânı diri getürem ben saña (1329: 7a).

Bildiğin gibi âni öldüresin

Adı nâmı ile cihânı taldırasın (1329: 7a).

(B) nüshasında ise (A) ve (C) nüshalarından farklı olarak iki değişik şekilde Rüstem adı geçmektedir. Birincisi Sam'ın torunu Zal'ın oğlu olan Rüstem'dir. Fars mitolojisinde önemli efsanevi bir karakterdir. Annesi tarafından karnı yarılarak olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmiştir. Yeni doğmasına rağmen bir yaşındaki çocuk görünümde saçlı, yüzü ve elleri kanlı olan bir çocuktur (Cengiz, 2017: 34). Edebiyatımızda cengaverlik, kahramanlık yönleriyle ele alınır. (B) nüshasında Muhammed Hanefi övülmek için Zal'ın oğlu Rüstem'e benzetilmiştir.

Erlige bay oldu kâmil devlete

Zâl-ı Rüstem'dür deyesin heybete (Şener, 2010: 142).

İkinci adı geçen Rüstem, (A) ve (C) nüshalarında olduğu gibi Tabut'un askerlerinin başındaki pehlivandır. Tabut tarafından Muhammed Hanefi'yi öldürmesi için seçtiği yedi yüz askerinin başıdır.

¹⁰ (C) nüshasında (A) nüshası ile aynı beyitler yer almış fakat Rüstem adı "Kestem" şeklinde geçmiştir (isz., 1939: 25-26; Akyürek, 1969: 14-15).

Seçdi yüz kez yedi yüz atlu eri
Varuben bekleye buñlar qoruyu (Şener, 2010: 157).

İki pehlüvān bunlara baş qodı
Biri Dāvūd biriniñ Rüstem adı (Şener, 2010: 157).

Daha sonra Rüstem diğeri nüshalarda olduğu gibi Tabut'a kızını kendi evlenmesi koşulu ile getirmeyi teklif eder. Tabut bu teklifi kabul eder. Rüstem cenk meydanına gelir ve öldürülür. Metinlerde kim tarafından öldürüldüğü ile ilgili farklı bilgiler vardır. (A) ve (C) nüshalarında Rüstem ile savaşmak için Mine gitmek ister ama Muhammed Hanefi buna izin vermez ve kendi gider. Muhammed Hanefi tarafından öldürüldüğü görülür. Bu beyitler şu şekildedir:¹¹

İkisi meydāna çıkdı durışır
Birbirine hamle idüb urışır (1329: 7b).

Çaldı altmış kez o bunı bu ānı
Tolmişidi o gün Rüstemiñ qānı (1329: 7b).

Rüsteme kılnç urdı ol sehq̄
Kesdi başın atın belin dahq̄ (1329: 7b).

Düşdi yüzi üstüne qāre
Şanki yıqıldı şehirden bir mināre (1329: 7b).

(B) metninde ise Mine Muhammed Hanefi'den izin alır ve Rüstem'in karşısına o çıkar. Rüstem Mine tarafından öldürülür. Ayrıca babasının askerlerinin komutanı olarak görülür.

Sançdı süñü urdı yürekden öte
Yıqıldı atdan Rüstemi gör heybete (Şener, 2010: 180).

İndi kesdi Mine Rüstem başını
Gör ne kıılır Rüstem'ün qardaşını (Şener, 2010: 180).

¹¹ (C) nüshasında benzer cümlelerle ifade edilmektedir ama "Rüstem" adı "Kestem" olarak geçmektedir (isz., 1939: 25-26; Akyürek, 1969: 15-16).

3.5.1.2.5. İskender

Cenknâmede, İskender benzetme ögesi olarak karşımıza çıkar. (A) ve (C) metinlerinde geçmemektedir. Tarihte iki İskender geçmektedir. Birincisi İskender-i Zülkarneyn de denilen Büyük İskender, ikincisi Makedonyalı İskender'dir (Levend, 1984: 160). (B) metninde askeri motif olarak geçenin Büyük İskender olduğunu düşünmekteyiz. Bu beyitler şu şekildedir:

Ḳāfirin öñce gelenüñ aḳdarur

Sedd-i İskender gibi şöyle durur (Şener, 2010: 176).

3.5.2. Kadın Tipler

3.5.2.1. İslâmi Tipler

3.5.2.1.1. Hz. Fâtıma

Hz. Muhammed'in (s.a.v) kızı ve Hz. Ali'nin eşidir. (A), (B) ve (C) nüshalarında adı geçmektedir. (A) ve (C) nüshalarında adı Hanife'nin dileği ile geçmektedir. Hz. Muhammed Hanife'nin imana gelmesini söyler. Hanife de iman ederek üç dileği olduğunu söyler. Bunlardan birisi de Hz. Ali ile evlendiğinde Hz. Muhammed'in kızı Fâtıma'ya onu dövmemesini, sevmesini söylemesini ister. Bu beyitler şu şekildedir:¹²

Bir murâdım kızına söyle sen ânı

Ḳaḳub döğmesin sevsin beni (1329: 2a).

Kız idüb iḳrâr-ı şehâdet eyledi

Parmağın ḳaldırdı tevḥîd eyledi (1329: 2a).

Ol zemân kızı Alîye nikâḥ eyledi

Fâtımaya vardı daḥi söyledi (1329: 2a).

(B) nüshasında ise Hz. Ali'nin rüyasında Hz. Muhammed'in verdiği müjdeyi eşine söylemek için gider. Fâtıma'nın künyelerinden biri olan "Betül" adıyla seslenir. Bu beyitler şu şekildedir:

Şubh olunca zıkr-i tesbîh eyledi

¹² (C) nüshası (A) nüshası ile aynı şekildedir (İsz., 1939: 2-3; Akyürek, 1969: 1).

Ṭaṇla geldi Fāṭıma'ya söyledi (Şener, 2010: 140).

Kim düşüme geldi atañ yā Betül

Ağlamagıl didi baña ol Resûl (Şener, 2010: 140).

Muştuladı baña bir oğlan adı

Muḥammed Ḥanefī olsun didi (Şener, 2010: 141).

Fāṭıma'ya çün bu düşü söyledi

İşidüben ol daḥi şükr-eyledi (Şener, 2010: 141).

3.5.2.2. Sonradan Müslüman Olan Tipler

3.5.2.2.1. Hanife

Hanife (A) ve (C) nüshalarında geçmektedir. (B) nüshasında yer verilmemiştir. Kayser-i Rum'un kızıdır. Hz. Ali cenkten dönerken esir olarak getirmiştir. Cenknâme başlarken bu beyitler şu şekilde geçmektedir:¹³

Ḳayser-i Rûm kızını itdi esir

Güzellikde âlem içre lâ nazîr (1329: 2a).

Ḥanîfedir ismi ol kızın

Ḳıl ibâdet Ḥaḳḳ beyâz itsün yüzün (1329: 2a).

Daha sonra (A) ve (C) nüshalarında Hz. Muhammed ile Hanife arasında geçen diyaloga yer verilir. Hz. Ali cenkten dönerken Hz. Muhammed'in yanına gelir. Hz. Muhammed, Hanife'ye imana gelmesini söyler. Hanife de iman ederek üç dileğinin olduğunu söyler. Birincisi Hz. Ali ile evlenmek, ikincisi Allah'tan bir oğlu olmasını ve adını Hz. Muhammed'in (s.a.v) vermesini istemek, üçüncüsü ise Hz. Muhammed'in kızına Hanife'yi sevmesini ve onu dövmemesini söylemesini dilemek. Bu beyitler (A) nüshasında şu şekildedir:¹⁴

Ḳız didi bâşım üstüne yā Resûl

Üç dileğim var ider isen ḳabûl (1329: 2a)

¹³ (C) nüshası (A) nüshası gibi benzer beyitlerle ifade edilir (isz., 1939: 2-3; Akyürek, 1969: 1).

¹⁴ (C) nüshasında da aynı beyitlere yer verilmiştir (isz., 1939: 2-3; Akyürek, 1969: 1).

Bir murādım Alī'ye viresin beni
Erligin gördüm nikāhlanam ānı (1329: 2a).

Bir murādım Hāḫḫ bir oğul virsin bana
Kendi adın ad viresin sen āña (1329: 2a).

Bir murādım kızına söyle sen ānı
Ḳaḫub dögmesin sevsin beni (1329: 2a).

Daha sonra Hanife'nin dilekleri kabul olur ve Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefi dünyaya gelir. Bu beyitler şu şekildedir:¹⁵

Hānīfe'niñ sözün ḳabül eylesün
Āña telḳīn-i ĩmān eylesün (1329: 2a).

Dönüb Hānīfe'ye söyledi Resül
Dilegin cümlesini oldı ḳabül (1329: 2a).

Hānīfeden Alīniñ oğlı ṭoğdı
Yüziniñ nūrı āniñ göge ağıdı (1329: 2a).

Muḫammed Hānefī diyü ād virdi āña
Yüzine baḫan ḳişi ḳalur ṭaña (1329: 2a).

(B) metninde ise Muhammed Hanefi'nin Hz. Fâtıma'nın oğlu olduğu geçmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Ali'nin rüyasında bir oğlu olacağını müjdelemiştir. Hz. Muhammed, adını Muhammed Hanefi vermesini ister. Ayrıca Muhammed Hanefi cenknâmede kendisini tanıtırken annesinin Hz. Fatıma'nın oğlu olduğunu söylemektedir;

Teñri aslanı 'Alī oğlu benem
Fātımatü'z-Zehrādür benim anam (Şener, 2010: 149).

Görüldüğü gibi anlatılan konu aynı olmasına rağmen metinler arasında farklı bilgiler vardır. (A) ve (C) metinlerinde annesi Kayser-i Rum'un kızı Hanife (1329: 2a; isz.,1939: 2; Akyürek, 1969: 1), (B) metninde ise annesi Hz. Fâtıma'dır. Abdulkadir

¹⁵ (C) nüshasında bu beyitler aynı şekildedir (isz., 1939: 2-3; Akyürek, 1969: 1-2).

İnan'ın "Makaleler ve İncelemeler" adlı çalışmasında Hz. Ali'nin Dariga adlı bir kız pehlivanla olan evliliğinden Muhammed Hanefi'nin doğduğu bu hususun Kazak ve Kırgız destanlarında yaygın olarak anlatıldığı belirtilmektedir (İnan, 1991: 208).

3.5.2.2.2. Mine

Cenknâmede adı geçen kadın kahraman olup Tabut'un kızıdır. Güzeliğiyle adı geçen Mine, Muhammed Hanefi'ye aşık olan, savaşırken ona yardım eden, onu zindandan kurtaran kadın bir kahraman olarak karşımıza çıkar, daha sonra müslüman olup Muhammed Hanefi'nin evlendiği kişidir. İncelediğimiz nüshalarda ona bu şekilde yer verilmiştir. Nüshalarda ilk olarak Tabut, Muhammed Hanefi'ye dininden dönmesi için Mine Hatun'u ona vermeyi teklif eder. Babasının isteği ile gelir ve Muhammed Hanefi'yi görür ve aşık olur. Bu beyit şu şekildedir:

Mîne hâtûn dahî meclisden çıkar
Oğlânîñ aşkı ânîñ cânın yaçar (1329: 5b).

Tabut, kızını da kabul etmeyen Muhammed Hanefi'ye kızar ve zindana attırır. Mine ise onun aşkı ile yanmaktadır. Muhammed Hanefi'nin dinine girip onun eşi olmayı istemektedir. Metinlerde aynı şekilde bu durumdan bahsedilmektedir. Mine bir plan yapıp babasının Muhammed Hanefi'yi attırdığı zindana gitmeye onu kurtarmaya karar verir. Burada da yine onun kahramanlığı, güçlü olması ön plandadır. Zindanın yanına gider ve zindancının başını kesip on kişinin koyduğu taşı tek başına kaldırır. Rüstem gibi bir pehlivanı öldürmesi de onun ne kadar güçlü kuvvetli bir kahraman olduğunu gösterir. Cenk meydanında bir erkek gibi Muhammed Hanefi ile birlikte savaşmaktadır. (A) ve (B) nüshalarda şu beyitlerle geçmektedir:¹⁶

Aşk âteşi düşdi ânîñ cânına
Gice ile geldi ânîñ yanına (1329: 5b).

İrişüb kesdi zindāncınıñ basın
Bir kimse görmeden hem bitürdi işin (1329: 5b).

¹⁶ (C) nüshasında da (A) nüshasında olduğu gibi aynı beyitlerle geçmektedir (isz., 1939: 19; Akyürek, 1969: 10).

Bir taşu kımışdı on kışı
Yalnız atdı Mīne ol dem taşu (1329: 6a).

Çıkardı zindān içinden oġlānı
Ol kız eydür āña ey cānım cānı (1329: 6a).

Āşık olmuşdı kız anuñ yüzine
Hayran olup ol laţif āvāzına (Şener, 2010: 172).

Kız kuyu aġzından giderdi taşu
Kim gidermeye yerinden on kışı (Şener, 2010: 172).

Mine, Muhammed Hanefi'yi zindandan kurtarır. Birlikte kaçarlar. Tabut arkalarından birçok asker gönderir. Nüshalara göre asker sayıları çok farklıdır. (A) ve (C) nüshalarında bin kışı gönderir. (B) metninde ise yüz bin kışı gönderdiği geçmektedir. Bu şekilde metinler arasında birçok sayı farklılıkları vardır. Askerler bunların arkasından yetişip, onları almak isterler. Muhammed Hanefi babası gibi iyi bir kahramandır. Mine, artık savaşmaktan hali kalmayan, yaralar içinde olan Muhammed Hanefi'ye yardım etmek için cenk alanına girer. Bu beyitler (A) nüshasında şu şekildedir:

Ġayrete düşdi bu kez küffār yine
Oġlānın cengin gördi Mīne (1329: 6b).

Mīne hātūn dahī bindi atına
Ġarķ oluben girdi cenk alanına (1329: 6b).

Mine Hatun'un kahramanlığı ön plandadır. (B) nüshasında ise Muhammed Hanefi Mine'ye geriye dönmesini, daġa doġru gitmesini ister. Daġ, önemli bir kurtuluş vesilesi gibi gösterilir. Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Ali'ye Cebel Gaylan adında daġa gitmesini söylemektedir. (A) ve (C) nüshalarında daġ ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. (B) metni ile kıyaslandığında yine bir kısaltma vardır. (A) ve (C) nüshalarında Muhammed Hanefi, Hz. Ali ve kardeşlerinin yardımıyla Tabut'u ve askerlerini öldürürler. Daha sonra Medine'ye dönüp Mine ile Muhammed Hanefi nikâhlanır.

Nikāh oldu Muḥammed Ḥanefī ile Mīne
Ziyāfet ile tōldı Medīne (1329: 9a).

İki āşık birbirini buldılar
Birbirile nice şöbet kıldılar (1329: 9a).

Şād ü hürrem oldu bunlar ey amū
Muḥammed Ḥanefī Mīneden kamū (1329: 9a)

(B) nüshasında, Hz. Ali ve kardeşlerinin yardıma gelmesi aynıdır ve onları (A) ve (C) nüshalarında Mine karşılar (1329: 8a; isz., 1939: 29; Akyürek, 1969: 16). Diğer nüshada ise Mine, Tabut'un yanındadır. Konu yine (B) nüshasında genişletilmiştir. Cenk kazanılır. Hz. Ali Tabut'tan kızı Mine'yi, haraç olarak almayı ister.

(B) nüshasında Mine ile ilgili üzerinde durulan diğer bir konu çeyizdir. Dillere destan çeyizi vardır. Tüm halk kıskanarak Mine'nin çeyizine bakmaktadır. Diğer nüshalarda çeyiz ile ilgili herhangi bir metin yoktur. (B) nüshasında bu beyitler şu şekildedir:

Hem görüklü şeylerin düzdiler
Yedyüz biñ cehizini yazdılar (Şener, 2010: 193).

Medīne ehli kamu karşı çıkar
Nazar idüp Mine'nün cehizine bakar (Şener, 2010: 194).

Kırk katıruñ yüküdür cehiz kumaş
Kırk daḥi üstünde qaravaş (Şener, 2010: 194).

(A), (B) ve (C) nüshalarında Mine ve Muhammed Hanefi birbirine kavuşur ve mutlu sonla bitmektedir (Şener, 2010: 194-195; isz., 1939: 32; Akyürek, 1969: 17).

Nikāh oldu Muḥammed Ḥanefī ile Mīne
Ziyāfet ile tōldı Medīne (1329: 9a).

İki āşık birbirini buldılar
Birbirile nice şöbet kıldılar (1329: 9a).

3.6. “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi”nin Bazı Nüshalarında Bulunan Belli Başlı Motifler

Bu bölümde Muhammed Hanefî Cengi’nde bulunan belli başlı bazı motiflere değinilecektir. Bu bölümde İsmet Çetin’in “Türk Edebiyatında Hz. Alî Cenknâmeleri” adlı kitabındaki motif incelemesi örnek alınarak oluşturulmuştur.

3.6.1. Dinî Motifler

3.6.1.1. Allah İnancı

Muhammed Hanefî cenknâmelerinde Allah inancı, her kesimden insanın anlayabileceği sade bir dille anlatılmaktadır. “Allah” adı yerine (A) ve (C) nüshalarında “Hakk, Mevla, Ya İlah, Padişah, Ya Rabb” gibi kelimeler kullanılmıştır (1329: 1b-9a; isz., 1939: 2-32; Akyürek, 1969: 1-17). (B) metninde “Hakk, Tanrı, Çalap, Lâ Yezâl, Rabbü’l-âlâ, Hüdâ” gibi kelimeler kullanılmıştır (Şener, 2010: 137-197). Ayrıca Esmâ’ül Hüsna yani Allah’ın isimleri de cenknâmelerde önemli bir yer tutmaktadır. (A), (B) ve (C) nüshalarında Esmâ’ül Hüsna’dan “Ya Gani” ismi kullanılmıştır (1329: 9a; Şener, 2010: 197; isz., 1939: 32). (A) ve (C) metinlerinde Allah’a seslenirken isimlerinin hürmeti için yardım istenmiştir. Mesala (A) nüshasında bu durum şu beyitlerle ifade edilir:

İlahi biñ bir adın hürmetiçün
Ceddimiñ mihr-i nübüvvet hürmet içün (1329: 3a).

Atamın himmetin yoldâş it bana
Nuşreti fırsatı yoldâş it baña (1329: 3a).

Cenknâme kahramanları Allah’ın isimleri ile dua ederek, Allah’dan yardım ister. Kahramanlar bu şekilde Allah’a yaklaşmaya çalışır. Bu durum cenknâmelerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. (B) nüshası, geleneksel mesnevi şekliyle oluşturulduğu için Allah adı ile başlamıştır. Allah, yerin ve göğün her şeyin yaratıcısıdır. Her şey onun sevgisi ile doludur. Cenknâme nüshalarında Allah’ın adı, varlığı her şekilde okuyan ve dinleyen insanlara hissettirilmiştir. Allah, müslümanların cenklerde en büyük yardımcısıdır.

3.6.1.2. Melekler

İnsanlardan farklı olarak yaratılmış ve beş duyu organımızla algılayamadığımız varlıklardır. Meleklerin çeşitli sorumlulukları ve görevleri vardır. İslam dininde dört büyük melek vardır. Bunlar; Cebrail, Mikâil, İsrâfîl ve Azrâil'dir (Serdar, 2008: 228). (A) ve (C) nüshalarında Allah, Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e haber göndermektedir (1329: 2a; isz, 1939: 3; Akyürek, 1969: 1). (A) nüshasında şu şekilde geçmektedir:

Bu söz söyleriken böyle tamām
Cebrâil getürdi Allah'dan selām (1329: 2a).

Ḥanīfeniñ sözün kabûl eylesün
Âña telkîn-i îmān eylesün (1329: 2a).

(B) nüshasında ise melek adı yerine “ferište” sözcüğü kullanılmıştır. Nüshada melekler Muhammed Hanefi'nin Allah tarafından gönderilmiş yardımcıları olarak karşımıza çıkar. (B) nüshasında bu beyitlere şu şekilde yer verilmiştir:

Ġâzîler 'Alî ardından irdiler
Ferişteler yir tamarın dürdiler (Şener, 2010: 185).

3.6.1.3. Kitaplar

Dört büyük kutsal kitap vardır. Bunlar: Kuran-ı Kerim, İncil, Tevrat ve Zebur'dur. Muhammed Hanefi cenknâmelerinde Kuran-ı Kerim geçmektedir. Kuran-ı Kerim'in cenknâmelerin kaynağını ve cenknâmelerdeki müslümanların yaşam tarzını belirler. Ayrıca ne olursa olsun hükümleri tartışmaya kapalıdır. Bu nedenle diğer kutsal kitaplarla karşılatırılmaz veya karşılaştırmaya gerek duyulmaz (Çetin, 2007: 334-335). (A) ve (C) nüshalarında herhangi bir kutsal kitap adı geçmez. (B) nüshasında ise Hz. Ali'nin Kuran-ı Kerim okuduğu geçmektedir.

Türbeden çıkmazdı kırk gün şân ile
Dāimā meşgûl idi Qur'ân ile (Şener, 2010: 139).

Kuran-ı Kerim'in içinde yer alan ayet ve sûre adları da cenknâmelerde geçmektedir. Kaynağını İslamiyet'i ilk kabul ettikleri dönemlerdeki mücadeleleri konu alan

cenknâmeler, ayetlerden, hadislerden örnek verilerek mücadeleler haklı kılınmaya çalışılır. Bu amaçla da cenknâmeler ister tarihi gerçeklerden faydalanılsın isterse hayali olaylardan faydalanılsın muhakkak ayetlere yer verilmektedir. Ayetler, müslümanların hayatlarını kolaylaştıran, problemlerini çözen bir zikir olarak görülmektedir (Çetin, 2007: 342). Yazar ve şairlerin çokca başvurdukları kaynaklardır. (A), (B) ve (C) nüshalarında, Kuran- ı Kerim'in 76. suresi olan “Dehr Sûresi” geçmektedir. Sûre, “Hel etâ” kelimesi ile başladığı için “Dehr Sûresi” ne “Hel etâ” da denilmekte ve cenknâmelerdeki metinlerde de bu şekilde geçmektedir. Zindana atılan Muhammed Hanefi'nin okuduğu sûredir. (A) ve (B) nüshalarında şu şekilde geçmektedir :

Zindân içinde ol Muḥammed Ḥanefî
Hel etâ sûresin okur ḥafî (1329: 5b).

Ḳuyu dibinde Muḥammed Ḥanefî
Hel etâ sûresin okur ol şafî (Şener, 2010: 172).

(C) nüshasının mensur metninde Muhammed Hanefi yaralandığı için Mine, yarasını sarıp, merhem sürer. Allah'a yalvarıp dua eder. Abdest alıp, namaz kılar ve “Hel eta” sûresi ile “Yasin” sûresini okumuştur (Akyürek, 1969: 14). Ayrıca (B) nüshasında Fatıha sûresinin de adı geçmekte ve yazan için okunması istenmektedir. (A) ve (C) nüshalarında bu şekilde bir beyit yer almamaktadır. (B) nüshasında beyit şu şekildedir:

Erlerün aşkına tekbîr virelüm
Yazan için Fâtihâ okuyalum (Şener, 2010: 196).

Sonuç olarak cenknâmelerde Kuran-ı Kerim ve içeriğinde bulunan sûre ve ayetler ile ilgili bilgiler birçok yerde verilmektedir. Cenknâmede ayet ve hadislerin, kahramanlara yol gösterip yardımcı olduğu görülmektedir.

3.6.1.4. İbadet

İbadet, “Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma” (Devellioğlu, 2012: 462) anlamında kullanılmıştır. İslam dininde ibadet boyutu hiçbir cemaate, tarikata ait değildir. Abdest almak, namaz kılmak, oruç tutmak, hac ve sadaka gibi başlıca

ibadetler vardır. Allah'ın emri olarak düşünülür ve müslümanlar tarafından ibadetler yerine getirilmeye çalışılır. Muhammed Hanefî cenknâmelerinde Kelime-i Şahadet, abdest almak ve namaz kılmak metinlerde sıklıkla karşımıza çıkar. Diğer ibadetlerin üzerinde fazla durulmadığı görülür. Yılanlı Kale cenginde sık sık abdest tazelediği dikkat çeker. Kara Halil askerlerini alıp, Hanko çiftliğine doğru gelmeye başlar. Hanko Bey'in yanında bulunan Muhammed Hanefî ibrik ve leğenle abdest tazelemiştir (N.B, 1958: 29). Bizim mukayese ettiğimiz nüshalarda Kelime-i Şahadet, oruç, hac, kurban, abdest ve namaz gibi ibadetlere yer verilmiştir. (A) ve (C) nüshalarında Muhammed Hanefî zor durumdan kurtulmak için Allah'a yalvarır, dua eder ve daha sonra abdest alıp, namaz kıldığı görülür. (A) nüshasında şu şekilde yer alır:

Allaha yalvardı hem itdi niyâz
Başladı âbdest alub kıldı namâz (1329: 7b).

(B) nüshasında ise oruç, namaz ve abdest gibi ibadetler geçmemektedir. Hac ve kurban ibadetlerine yer verilmiştir. Oruç ibadeti ise (A) ve (C) metinlerinde ortaktır. Muhammed Hanefî'nin yedi yaşında tüm işinin ahiret için çalışıp namaz kılıp, oruç tuttuğuna metinlerde yer verilmiştir.

Çün irişdi ömri beş yaşına
Çalışur dâim âhîret işine (1329: 2a).

Yedi yaşına giricek ol imam
İşi güci oldı şalât u şıyâm (1329: 2a).

3.6.2. Menkıbevî Motifler

İslamî motiflerin yanında menkıbevî motifler de Muhammed Hanefî cenknâmelerinde görülmektedir. Menkıbevî motiflerden dua, keramet, mucize ve rüya önemli yer tutmaktadır. Cenknâmelerin temeli İslam dini üzerine kurulu olduğu için amaç kâfirleri müslüman yapmaktır. Bunu da mucize veya keramete şahit olunmasıyla bazen kılıç zoruyla bazen de dua yoluyla müslüman olmaları gerçekleşir (Atalan, 2011: 185).

Mucize, Allah'ın emriyle peygamberler tarafından yapılan, halkı şaşkırtan, akılla

açıklanamayan olağanüstü şeylerdir. Dini kuvvetlendirmek için yapılmaktadır (Pala, 2016: 327). Keramet ise mucizeden farklı olarak veli kullar tarafından olağanüstü şeylerin yapılmasıdır. Mukayese ettiğimiz (A), (B) ve (C) nüshalarında olaylara dua, rüya, mucize ve keramet ile yön verilmiştir. İlk olarak (A) ve (C) metinlerinde yer almayan (B) nüshasında bulunan olay rüya, mucize ve keramet motiflerinin yönlendirmesi ile başlamaktadır. Olay, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in (s.a.v) ölümü üzerine duyduğu üzüntü ile ravzada ibadet ederken uyuya kalması ile başlar. Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye rüyada bir oğlu olacağını haber verir ve Muhammed Hanefi adını vermesini söyler. Diğer bir olay ise mukayese ettiğimiz tüm nüshalarda bulunmaktadır. Zor durumda olan Muhammed Hanefi'nin dua etmesi Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından rüya ile Hz. Ali'ye bildirilmiştir.

Düşinde Muhammedi gördi Alī
Gözlerini yaşlı gördi ol velī (1329: 8a).

Alī eydür yā resūl yaşlı gözin
Yine muşibet mi düşdi özin (1329: 8a).

Çevre yanın kāfir aldı cenk ider
Tīz iriş şimdi oğlundan cān gider (1329: 8a).

İçdi anı vücudu buldı şafā
İşid imdi ol Muhammed Muştafā (Şener, 2010: 184).

'Alī'nün düşine girdi söyledi
Oğlunuñ hālını ma'lūm eyledi (Şener, 2010: 184).

Metinlerdeki menkıbevî motifler değerlendirildiğinde Hz. Ali'nin rüya motifi ile bilgi alması keramet, Hz. Muhammed'in rüyada verdiği gelecek ile ilgili bilgiler ise mucize olarak düşünülür. Cenknâmelerdeki, menkıbevî motiflerde İslamî bir üslupla işlenmiş olduğu görülür.

3.6.3. Efsanevî Motifler

Efsanevî motifler de İslam inancının etkisiyle oluşmuştur. Peri, hûri, şeytan, cin, ifrit, gûl, ejderha gibi motiflerdir. Cenknâmelerde, en çok kullanılan motif şeytandır. Şeytan, hilenin ve kötülüğün sembolüdür. İnsanların içine girerek orada yaşayan,

insanları seçimlerinde kötüye sevk eden soyut bir kavramdır. Ateşten yaratılmış varlık topluluğuna dahil edilen şeytannın asıl adı “ İblis Haris”dir (Çobanoğlu, 2009: 271). (A) ve (C) metinlerinde “ şeytana uymak” yani kötü bir iş yapmak anlamında Muhammed Hanefi’yi asmak isteyenler için kullanılmıştır.¹⁷

Dikdiler dārağacın meydāna

Asmak isterler uyarlar şeytāna (1329: 4b).

Cenknāmelerde şeytan, İslamiyet için savaşılanları kandırır ve çeşitli varlıkların içine girerek insanları kötüye yönlendirmesi ile karşımıza çıkar. Mukayese ettiğimiz metinlerde şeytan geyik suretinde görünür. Geyik, Muhammed Hanefi’yi peşinden sürükler. Vazgeçtiği anda tekrar karşısına çıkar ve onu bilinmeyen yerlere götürür. (A) nüshada bu durum şu beyitlerle anlatılmaktadır:¹⁸

Seyr iderken bir gāzāle uğradı

Ne gāzāle mesken ele uğradı (1329: 2b).

Şıçradı çıkdı öñünden bir geyik

Şöyle güzel anasñ emmemiş bükük (1329: 2b).

Kemend atdı boğāzına nāgihān

Şıçradı çıkdı o dem geyik hemān (1329: 2b).

Ol geyik şıçrar kemendden çıkar

Yine kaçır ardına döner bakar (1329: 2b).

Metinlerde geyik sûretine giren şeytanın Muhammed Hanefi’yi kandırmaması için o, babası

Hz. Ali tarafından uyarılır. Ayrıca (B) metninde şeytan için İblis, Gûl kelimeleri de kullanılmıştır. Bu beyitler şu şekildedir:

Ol geyik görüdü saña‘ayān

Ol şeytāndır getürür saña ziyān (1329: 3b).

¹⁷ (C) nüshasında da (A) nüshasında olduğu gibi aynı beyitlerle geçmektedir (isz., 1939: 13; Akyürek, 1969: 7).

¹⁸ (C) nüshasında da (A) nüshasında olduğu gibi aynı beyitlerle geçmektedir (isz., 1939: 4-5; Akyürek, 1969: 2-3).

Şıçradı tırdı yerinden ol ğazāl
Ġul'a benzer im ider hılk ile āl (1329: 3b).

Ol yavuğ kim ğördüñ iblisdür ' ayān
Aña kim uyma ğörmezsin zeyān (Şener, 2010: 155)

Şeytana uyan peşimān olıser
Sonra yerinüp perişān olıser (Şener, 2010: 155).

3.6.4. Hayvanlar

Türk milletinin gelenek, görenek, sözlü yazılı edebî eserlerinde at, önemli bir unsurdur. Türklerin göçebe yaşam tarzının bu duruma önemli bir etkisi vardır. Araplar için devenin önemi ne ise, Türkler için de at o kadar önemlidir. At, hep sahibiyle yaşar ve onun kahramanlığında çok etkilidir. Türk milleti, atların denizden, dağdan, gökten, mağaradan, rüzgardan gelen kutsal aygırlardan türediğine inanırlar ve atlara olağanüstü vasıflar yüklerler (Elçin, 1963: 162). Kahramanlar atları ile birlikte mesafe içine yayılan hareketleri hızla geçip, gayelerine ulaşırlar. Kahramanların hayatlarında ve karşılaştıkları problemlerde at önemli bir yer almaktadır (Köksal, 1984: 132-133). Mukayese ettiğimiz nüshalarda Muhammed Hanefi ve kâfirler her yere atları ile gitmektedir.

Kahramanın isim alması gibi bazı kahramanların atlarının da ismi vardır. Cenknâmede adı geçen at, Hz. Ali'nin atı Düldül'dür. Cenknâmede mesafeleri aşmasında en önemli yardımcıdır. Düldül'ü Hz. Muhammed de kullanmış, daha sonra Ukbe B. Amir el-Cüheyri'ye vermiştir. Daha sonra Hz. Ali'ye verilen Düldül, oğulları Hasan ve Hüseyin'e verilmiş, en son olarak da Muhammed Hanefi tarafından kullanılmış olduğu ifade edilir (Şener, 2010: 114). Mukayese ettiğimiz metinlerde Hz. Ali cenge gitmeye karar verir ve Düldül'e biner. Düldül'ün adı yola çıkarken, mesafeleri aşarken geçmektedir. (A) ve (B) nüshalarında bu beyitler şu şekildedir:¹⁹

Çünkü bir ğün Düldüle bindi Alī
Yani ğazā itmege döndi yolu (1329: 2b).

¹⁹ (C) nüshasında da (A) nüshasında olduğu gibi aynı beyitlerle geçmektedir (isz., 1939: 3; Akyürek, 1969: 2).

Ol' Alī ma' deni cūd-ı vaķār
Düldüle bindi daķındı Zülfīgār (Şener, 2010: 142).

Al Ḥasan ile Ḥüseyni sen bile
Tiz iriş oğluna bingil Düldüle (1329: 8a).

Yā Alī bin Düldüle tiz dur örü
Cebel-i ğaylān tağına var yüri (Şener, 2010: 184).

Düldüliñ ayağına sürdi yüzün
Alī indi öpdü ođlınıñ gözün (1329: 8b).

Cenknâmelerde geĊen diğer bir hayvan geyiktir. Geyik, bazen Türk boylarının sembolü, yol gösterici olarak, bazen de tuzağa düşüren hayvan olarak karşımıza çıkar. Geyik sevimli, çevik, hassas, ürkek ve içli bir hayvandır. İnsanlardan kaçır, تنها yerlerde yaşır ve birdenbire gözden kaybolur (Aytaş, 1999: 161-162). Mukayese ettiğimiz metinlerde, geyik bu özellikleri ile karşımıza çıkar. Hayranlık uyandırır. Bazen görünür bazen gözden kaybolur. Mukayese ettiğimiz nüshalarda bu beyitler şu şekildedir.²⁰

ŞıĊradı çıķdı öñünden bir geyik
Şöyle güzel anasıñ emmemiş bükük (1329: 2b).

Ćün Muĥammed Ḥanefī görđü anı
Key ta'accüb kıldı öğdi sübhānı (Şener, 2010: 144).

Ol geyik şıĊrar kemenden çıkar
Yine kaçır ardına döner baķır (1329: 2b).

Yedi kez depdi kemend atdı aña
Ava düşmez ol geyik ĳaldı taña (Şener, 2010: 145).

Muhammed Hanefi, Medine dağlarını seyir ederken görünen geyik, onun aldatan tuzağa düşüren iblis rolündedir. Cenknâmede geyik, kendine has bir motifle görölmektedir.

²⁰ (C) nüshasında da (A) nüshasında olduğu gibi aynı beyitlerle geĊmektedir (isz., 1939: 4-5 ; Akyürek, 1969: 2-3).

Ol geyik görüdü saña ‘ayān
Ol şeytāndır getirür saña ziyān (1329: 3b).

Şıçradı tırdı yerinden ol ğazāl
Ġul’a benzer kim ider hulk ile āl (Şener, 2010: 145).

3.6.5. Aletler

Cenknâmede geçen aletler ele alındığında karşımıza birçok kavram çıkmaktadır. İlk olarak sünü, ok, yay, kemend, gürz, kalkan, kılıç gibi aletler kullanılmaktadır. Ok ve yay başta olmak üzere savaş aleti motifleri birçok kez metinlerde geçmektedir. Savaş aletlerini kullanmak, kahramanlığın sembolü olarak dikkat çeker. Muhammed Hanefi canı sıkılıp ava gittiğinde geyiği yakalamak için ve savaşırken bu aletleri kullanmaktadır. Aletlerin geçtiği bazı beyitler şu şekildedir :

Böyle diyub ok ile yay aldı ol
Gürz u kalkān ile bindi ol (1329: 2b).

Ol kişiye dimedi gidem bile
Bir kemendi aldı ok u yayile (1329: 2b).

Av diledi evde nice bir yata
Aldı eline sünü bindi ata (Şener, 2010: 143).

Bağlandı ‘Alī kemendin beline
Karşu çıktı çāk-seher tag yolına (Şener, 2010: 144).

(C) nüshasında mensur şekilde olan metinde ise şu şekilde geçmektedir: “*Muhammed Hanefi ok ile yay aldı ve kılıcını beline bağladı. Gürzünü, kalkanını aldı ve atına bindi. Kimsenin yanına gitmeden, kimsenin haberi olmadan, bir kemendi (ip), ok ve yay aldı*” (Akyürek, 1969: 2).

Kılıç, cenknâmelerde “kılınç” şeklinde de geçmektedir. İnsan gibi canlı bir imgeye sahip olan kılıcın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Kılıç savaş aleti olmasının dışında, yiğitlik, kahramanlık, egemenlik, adalet gibi kavramlarla da sıkı bir bağ içindedir. Kılıcın yapısının demirden olması, demirin ise kutsal gökten gelen bir madde olması ona verilen değer göstergesidir (Sevinç, 2013: 619). Muhammed

Hanefî cenk meydanında kâfirin askerlerini kılıcıyla korkusuzca öldürmektedir ve kılıcı ustaca kullanmaktadır. Bu beyitler şu şekildedir:²¹

Şâğına soluna hem kılınc çalar
Her kime uğrar ise iki böler (1329: 6a).

Kılınc çalmağa kalmadı taķāti
Zaif oldu ara yerde ol kaī (1329: 7a).

Arķamız ol taģa olsun turalım
Kâfire ölünce kılıç uralım (Şener, 2010: 176).

Ol taģı kal'a idinüp turdılar
Kâfire bir ĥamle kılıç urdılar (Şener, 2010: 177).

Kılıçların özel isimleri vardır. Hz. Ali'nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adı Zülfikâr'dır. Allah tarafından Hz. Ali'ye bahşedilen efsanevî bir kılıçtır. Mukayese ettiğimiz metinlerde birçok yerde geçmektedir. Bedir Savaşı'nda ele geçirilen ganimetler arasında bulunan Zülfikâr'ı Hz. Muhammed kendisi için ayırmıştı ve Hz. Ali'ye verinceye kadar kendisi kullanmıştır. Hz. Ali'den sonra Hasan ve Hüseyin kullanmıştır. Daha sonra Zülfikâr'ın akıbetine dair çeşitli rivayetler oluşmuştur. Bir rivayete göre Hz. Ali'nin çocuklarına vasiyeti üzerine Zülfikâr Necef denizine bırakılmıştır. Diğer rivayete göre Hz. Ali, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Zülfikâr'ı kullanmamıştır (Toprak, 2016: 25-26). Caferilik inancına göre Zülfikâr, on ikinci imam olan İmam Mehdi'de bulunmaktadır. Zülfikâr'ın, kıyamet koptuğunda ortaya çıkacağına inanılır (Gülüm, 2014: 311). Hz. Ali'nin bulunduğu her cenknâmede adı geçmektedir. Mukayese ettiğimiz metinlerde, Hz. Ali Zülfikâr'la düşmanların korkulu rüyasıdır. Tabut, Muhammed Hanefî'yi asmak istediğinde halk, Hz. Ali'nin Zülfikâr'ı alıp gelmesinden korkmaktadırlar. Bu durum metinlerde benzer cümlelerle dile getirilmiştir :

Oğlânın öldigin 'Alî bile
Zü'l-fikârı çıkara bunda gele (1329: 4b).

²¹ (C) nüshası da (A) nüshası ile aynı beyitlere yer vermek suretiyle olayları aktarır. (İsz., 1939: 21; Akyürek, 1969: 7).

İşler ide iller bize gülüşe
‘Alī ile kim karşı tırışa (1329: 4b)

İşdürse bu dem oğlanı öle
Zülfiğārın aluben ‘Alī gele (Şener, 2010:163).

Cenknâmelerde savaş aletleri başlığı altında değerlendireceğimiz diğer bir kavram “sancak”tır. Vatan ve millet sevgisi Türk milleti için geçmişten geleceğe sönmeyen bir imana dönüşmüştür. Bayrak, sancak, alem bağımsız yaşamının en anlamlı ve önemli kısmını oluşturarak Türk kimliğimizin, kültürümüzün vazgeçilmez parçalarından olmuştur (Soysal, 2010: 209). Sancağın bir moral kaynağı olduğu da düşünülür (Ögel, 1981: 209). İnsanların genel bir temsil aracıdır (Ögel, 1981: 126). Dede Korkut Hikâyelerinde sancak ve alem motifi yer alır. Saltuknâme, Battalnâme, Danişmend-nâme gibi hikâyelerde ise (B) metninde olduğu gibi İslami motif olarak yer alır (Çetin, 2002: 108). (A) ve (C) metinlerinde sancak, alem gibi kavramların olduğu beyite yer verilmemiştir. (B) metninde, sancak anlamına gelen “alem” kelimesi de geçmektedir. Savaş için hazırlık yapanların toplanacağı bir mecaz olarak metinde geçer.

Virdi Hasan eline bir ak’ alem
Kim çıka taşra dike evvel kadem (Şener, 2010:142).

Ġāzīler anda derilüb cem’ola
Kāfirīn cem’i tağılup gam ola Şener, 2010:142).

3.6.6. Çalgılar

Nüshalarda geçen çalgı aletleri davul, zurna ve saz’dır. Nüshalarda savaş başlamadan, bitmeden veya savaş esnasında çalınan kös, boru, nevbet vb. müzik aletlerine rastlanmamıştır. Eğlence zamanında çalınan çalgılar görülmektedir. (A) ve (C) nüshalarında ilk olarak çalgı aletlerine Muhammed Hanefi’nin yakalanması sonucu Tabut meydana darağacını kurdurur. Daha sonra davul ve saz eşliğinde Muhammed Hanefi meydana getirilir. (A) ve (C) nüshasında bu beyitler şu şekilde yer alır:

Dikdiler dārağacın meydāna
Asmak isterler uyarlar ŧeytāna (1329: 4b).

Getürüb meydāna hem āhengile
Ṭabl urur nā-sāz ile hem ķāz ile (1329: 4b).

Getirip meydana ahenk ile
Tablū zurna saz ile hem cenk ile (isz., 1939: 13).

(C) nüshasında mensur metinde (Akyürek, 1969: 7) aynı kelimelerle ifade edilmiştir. (B) nüshasında ise Muhammed Hanefi'nin yakalanmasında ve getirilmesinde çalınan bir müzik aleti adı geçmemektedir.

Sadece (C) nüshasının manzum metninde halk Muhammed Hanefi'nin yakalanmasını davul çalarak, oynayarak sevinmişlerdir. Bu beyitler de ŧu ŧekildedir:

Başladılar hep davullar çalmıya
Sevinerek hem gülerек oynıya (isz., 1939: 13).

Nüshalarda müzik aleti Tabut'un Muhammed Hanefi'yi dininden döndürmek için meclis kurdurması ile görülür. Tabut ne kadar çalgı varsa çalmalarını ister. Tüm nüshalarda bu ayındır (1329: 5a; ŧener, 2010: 166; isz., 1939: 16; Akyürek, 1969: 8). (B) ve (C) nüshalarında daha sonra müzik aleti, saz tekrar geçmektedir (ŧener, 2010: 166; İsz, 1939: 16; Akyürek, 1969:8).

3.6.7. Savaş

Toplumumuz için savaş önemli bir kavramdır. İslamiyetten önce ve sonra da hikāyelerde, destanlarda işlenen konudur. Nüshalarda savaştan önce kâfirleri ve düşmanları dine davet etme vardır. (A) ve (C) nüshasında Hz. Ali cenge Kayser-i Rum ve cümlesini dine davet etmek için gittiğinden bahseder. (A) nüshasında bu beyitler ŧu ŧekilde geçmektedir:²²

Alī gitdi Kayşer-i Rūm üstüne
Cümlesini dīne da'vet ķaşdine (1329: 2a).

²² (C) nüshası (A) ile aynı olduğu için tekrar yazmadık (İsz., 1939: 2,31; Akyürek, 1969: 1,17). (B) nüshasında savaşta öldürmeden önce dine davet etme yoktur.

Didi āña ol ĩmāna gelmedi
Kesdi bāşın islām nasīb olmadı (1329: 2a).

Alī eydür gel ĩmāna bul amā
Tahtıñda sultān ol her zamān (1329: 9a).

Nüshalarda savaşta öldürmeden dine davet edildiğinden bahsettik eğer bu kabul edilmezse düşman ya da kâfirin başı kesilerek öldürülür. Başka kesme motifi ilk olarak (A) ve (C) nüshalarında Kayser-i Rum'un dine davet edildiğinde kabul etmemesi sonucu karşımıza çıkar. (A) nüshasında bu beyitler şu şekildedir:²³

Alī gitdi ayşer-i Rüm üstüne
Cümlesini dīne da' vet aşdine

Didi āña ol ĩmāna gelmedi
Kesdi bāşın islām nasīb olmadı (1329: 2a).

Daha sonra baş kesme motifi Tabut'un askeri olan Rüstem'in başının kesilmesi tüm nüshalarda yer alır. (A) ve (B) nüshalarında bu beyitler şu şekildedir :²⁴

Çaldı altmış kez o bunı bu ānı
Tolmuşıdi o gün Rüstemiñ anı (1329: 2a).

Rüsteme ılınç urdı ol seħī
Kesdi başın atın belin daħī (1329: 2a).

İndi kesdi Mine Rüstem başını
Gör ne kılur Rüstemüñ ardaşını (Şener, 2010: 180).

(A) ve (C) nüshalarında Tabut Hz. Ali tarafından dine davet edilir. Hz. Ali kabul ederse tahtında kalacağını söyler. Tabut, kabul etmeyince başı kesilerek öldürülür ve cehenneme gittiği metinlerde ifade edilir (A) nüshasında bu beyitler şu şekildedir: ²⁵

Tābūt eydür řöyledir benim yolum

²³ (C) nüshası (A) ile aynıdır (İsz., 1939: 2,31; Akyürek, 1969: 1,17).

²⁴ (C) nüshasında (A) nüshası ile aynı durum benzer cümlelerle ifade etmiştir (isz., 1939: 27; Akyürek, 1969: 14-15).

²⁵ (C) nüshasında da benzer cümlelerle ifade edilmiştir (isz., 1939: 32; Akyürek, 1969: 17). (B) nüshasında baş kesme motifine yer verilmemiştir

Ār ile ben ölmeden biñ kere ölem (1329: 9a)

Çün işitdi Alī āniñ sözini

Ṭamūya gönderdi āniñ özini (1329: 9a).

Kesdi başın āña virmez amān

Zīrā getürmedi Allaha ĩmān (1329: 9a)

Muhammed Hanefi cenknâmleri, son derece zengin bir şekilde birçok motifi içinde barındırmaktadır. Muhammed Hanefi cenknâmeleri, temeli İslam ideolojisi üzerine kurulu olmasından dolayı diğer motiflere göre İslamî motifler daha çok yer tutmaktadır.

4. SONUÇ

H.1329 Tarihli “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” adlı eseri halk kitapları bağlamında incelemek neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar içerisinde inceleyerek elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” diğer halk kitapları gibi konu bütünlüğü olan bir eserdir. Eserde konu din ve kahramanlıktır. Konu din, iman, savaş, kahramanlık gibi kelimelerle anlatılmıştır.
- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”nde halk kitaplarında olduğu gibi eğiticilik ve öğreticilik ön plandadır. Halka İslam dini ile ilgili bilgiler verip, örnek insan profili oluşturur. Toplumun davranışlarını şekillendirir. Halka bilgi vermek için de eser köy odalarında, kahvehanelerde, asker ocaklarında okunmuş ve dinlenmiştir. Okuyana ve yazana eserin sonunda dua edilir. Bu da eserin diğer halk kitapları gibi okunmak için yazıldığını gösteren bir delil niteliğindedir.
- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” halk kitaplarının anonimleşme özelliğini de taşımaktadır. İlk yazarının Tursun Fakih olduğu düşünülse de görülen ilgi nedeniyle birçok yazar tarafından kaleme alınmıştır. Bu da “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”nin birçok nüshasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Esas olan metinden uzaklaşmış ve yazarı da giderek kaybolmuştur. Onun için eser anonim özellik göstermektedir.
- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”nde dil sade halk dilidir. Eser dinlenilirken sıkımayacak kadar kısadır. Eser tamamen halka yönelik oluşturulmuştur. Diğer halk kitapları gibi günümüze kadar varlığını koruyarak gelmiş gelecek kuşaklara da aktarılabilir önemli bir yapıttır. Kısaca eser halk kitaplarının tüm özelliklerini içinde barındırır.
- Eserin derkenarında bulunan “*Destan-ı İbrahim Edhem Hazretleri Padişah’ı Horasan*” adlı hikâye tıpkı “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” gibi halk tarafından okunup, dinlenen eserlerdendir. İbrahim Edhem alimlerle,

dervişlerle dostuklar kurmuş ve halk arasında kıssaları yayılmıştır. Bizim eserimizde de 15 sayfada ana metinden bağımsız bir şekilde ilerlemektedir. Metnin tamamı herhangi bir kalıba ve vezne uymamaktadır. Eser beyitlerle yazılmış fakat içinde dörtlüklerden oluşan “Odun çeken babacığım”, “Yetim oğul garip oğul” ve “Ya Rasulallah” adlı üç şiire yer verilmiştir.

“*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”ni mukayaese ettiğimiz “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” ve “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserlerle mukayesemiz neticesinde ise şu kanaatlere vardığımızı söyleyebiliriz:

- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”, “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*” ve “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” nazım, “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eser ise mensur şekilde yazılmıştır.
- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” ve “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*” aruz vezniyle “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*” 389, “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*” 548 ve “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” 391 beyittir.
- Dört eserde de işlenen tema Muhammed Hanefi’nin kâfir olan Tabut ile yaptığı savaştır. Din uğruna çekilen zorluklar ve ne teklif edilirse edilsin canı pahasına bile olsa asla dininden vazgeçmeyen kahraman Muhammed Hanefi sembolü vardır.
- Mukayese ettiğimiz dört eserde konu aynı olmasına rağmen anlatıcının maharetine ya da anlatıcının hitap ettiği toplumun edebî zevkine göre metinler genişletilip, kısaltılmıştır. Mesela “*Hāzā Kitāb-ı Muhammed Hanefi*” adlı eserin son kısımlarında Mine Hatun’un çeyizi birçok beyitte yer almış fakat diğer eserlerde çeyiz ile ilgili hiçbir beyite rastlanmamıştır. Diğer eserler Mine Hatun’un çeyizine yer vermeyerek metini kısaltmıştır.
- “*Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi*”, “*Resimli Muhammed Hanefi Cengi*” ve “*Allah’ın Nimetleri ve İnsanlar*” adlı eserlerde Kayser-i Rum ve

Hanife adlı kişiler yer almış “*Hāzā Kitâb-ı Muhammed Hanefî*” adlı eserde ise bu kişilere yer verilmemiştir. Ayrıca eserlerde birçok farklı bilgiler de yer alır. Mesela “*Hāzā Kitâb-ı Muhammed Hanefî*”de Muhammed Hanefî Hz. Fâtıma’nın oğludur, diğer eserlerde ise Muhammed Hanefî Kayser-i Rum’un kızı Hanife’nin oğludur.

- Mukayese ettiğimiz eserlerde Hz. Muhammed ve Hz. Ali, Muhammed Hanefî kadar ön planda görülür. Olaylara yön veren kişi Hz. Muhammed’dir. Muhammed Hanefî’nin en büyük yardımcısı Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir. Manevi olarak yardımcıları ise Allah ve meleklerdir. Muhammed Hanefî’nin yol göstericisi Kur’an ayetleri, hadis ve surelerdir.
- İslamı yaymak, tanıtmak ve örnek insan profili oluşturmak gibi amaçlar üzerine kurulu olan dört eserde de İslami motifler çok fazla yer tutar. Hatta efsanevî ve menkıbevî motifler bile İslami unsurlara göre şekil almıştır.
- Mukayese edilen eserlerde Muhammed Hanefî, halk tarafından olağanüstü vasıflar yüklenmiş bir kahramandır. Halk kahramana olağanüstü vasıflar yüklerken hayal gücünü ve içinde bulunduğu toplumun inanç ve kültürünü de metinlere yansıtmıştır. Eserlerde herhangi bir mezhep ya da tarikat ögesi yer almamıştır.

KAYNAKÇA

- Adivar, H. E. (1998), *Mor Salkımlı Ev*, Can Yayınları, İstanbul.
- Aksel, M. (1964), Kahve ve Kahvehaneler, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, S.182, ss.3589-3591.
- Aksoy, H. (1994), “Dursun Fakih”, *DİA*, X, 7-8, İstanbul.
- Aktaş Ş., Gündüz, O. (2011), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akyol, İ. (2016), Sohbet Geleneğinde Muhammediyye'nin Yeri, *Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren Bildiri Kitabı (haz.: İ. Akyol, A. Arvas vd.)*, ÇAKÜ YAMER Yayınları, Ankara, ss.23-30.
- Akyürek, F. (1969), *Allah'ın Nimetleri ve İnsanlar*, İş Matbaacılık ve Ticareti.
- Albayrak, N. (1993), *Dinî Türk Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri Kaynakları ve Metin Tesisi*, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Albayrak, N. (2007), Türk Halk Edebiyatı Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.17, ss.1-13.
- Arpaguş, H. K. (2015), *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, İVAF Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2000), Halk Kültürü ve Folklorun Türk Kültüründeki Kültürel Değişim ve Gelişim Açısından Bakış, *Adana Halk kültürü Araştırmaları 1*, Adana.
- Artun, E. (2004), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2005), Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları, *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2006), *Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2008), *Halk Kültürü Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Arvas, A. (2017), *Bir Halk Kitabı Olarak 1323 Tarihli Mevlidü'n-Nebi*, Sonçağ Yayınları, Ankara.

Aslan, N. (2006), Manzum Dinî Destanlar ve Kirdeci Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Destan Metni (Güvercin ve Geyik), *Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20/1, ss.189-208.

Atalan, M. (2007), *Muhammed B. El Hanefiye ve Anadoludaki Tezahürleri*, İlahiyat Yayınları, Ankara.

Atalan, M. (2008), Anadolu'da Cenknâmelerin Toplumsal Yansımaları, *Kelam Araştırmaları*, 9:1, ss.45-65.

Atalan, M. (2011), *Türk Kültüründe Muhammed Hanefî Cenknâmeleri*, TBDD Yayınları, İstanbul.

Atalan, M. (2012a), Cenknâmelerde Hz. Ali'nin Yeri, *Mezhep Araştırmaları*, V/2, ss.7-29.

Atalan, M. (2012b), Cenknâmelerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın Yeri, *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, ss.1-13).

Aytaş, G. (1999), Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, S.12, ss.161-175.

Banarlı, N. S. (1971), *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.

Birsel, S. (1983), *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Boratav, P. N. (1982), *Folklor ve Edebiyat II*, Adam Yayınları, İstanbul.

Boratav, P. N. (2013), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Bilge Su Yay., Ankara.

Boratav, P. N. (2015), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Bilge Su Yayınları, Ankara.

Canyıldırım, A. G. (2017), *Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî*, Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi, Isparta.

Canyıldırım A. G.-Yılmaz, K.-Gezer, H. (2017), “Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî'nin Mensur Bir Nüshası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S.6/4, ss.2344-2361.

Cengiz, A. (2017), “Dîvân Şiirinde Destan Kahramanı Olarak Zâloğlu Rüstem”, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1.

Çelebioğlu, A. (1999), *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Çelik, E. (2006), Sesli ve Sessiz Okuma İle İçten Okumanın Karşılaştırılması, *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.7, ss.18-30.

Çetin, İ. (1997), *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çetin, İ. (2002), *Tursun Fakih-Hayati-Edebi Şahsiyeti-Mesnevileri*, İlesam Yayınları Ankara.

Çetin, İ. (2007), Özel Meclislerde Okunan Kitaplar/Halk Kitapları, *Kültürümüz ve Kitap Sempozyum Tebliğleri (haz.: Ş. Tutçu-O. Kavaklıoğlu)*, Sivas Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, Sivas, ss.154-163.

Çetin, İ. (2008), *Gazavat-ı Muhammed Hanefî*, Seranit Yayınları, Ankara.

Çetin, İ. (2014), Osmanlı'nın Kuruluş Dönemi Aydını ve Düşünce Dünyası: Tursun Fakih, *Eskişehir Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, ss.477-486.

Çobanoğlu, Ö. (2009), Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, ss.269-282.

Çobanoğlu, Ö. (2011), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Dalkıran, S. (2004), Muhammed B. El-Hanefiyye ve Adına Oluşan Fırkalar, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.19, ss.139-158.

Devellioğlu, F. (2012), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Dundes, A. (1998), “Halk Kimdir?” (çev. Metin Ekici), *Milli Folklor Dergisi*, S.37, ss.139-153.

Ekici, M. (2000), “Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, *Milli Folklor Dergisi*, S.45, ss.2-8.

Elçin Ş. (1963), “Atların Doğuşları ile İlgili Efsaneler”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, S.162, İstanbul.

Elçin, Ş. (1977), *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Elçin, Ş. (1995), Kirdeci Ali'nin Kesik Baş Destânı, *Türk Dili Dergisi*, S.517, ss.64-68.

Elçin, Ş. (1998), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ergin, M. (2012), *Üniversiteler için Türk Dili*, Bayrak Basım Yayım, İstanbul.

Faroqhi, S. (2002), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.

Fığlalı, E. R. (2014), “Sünni Tarih ve İlahiyat Geleneğinde Hz. Ali” *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*, TTK Yay. Ankara.

Güder, N. Ö. (2011), *İbrahim Edhem Destanı*, Eğitim Kitabevi, Konya.

Güloğul, F. R. (1937), *Halk Kitaplarına Dair*, Bozkurt Matbaası, İstanbul.

Gülüm, E. (2014), “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi” Tabut Savaşı Hikâyesi Motif Denemesi ve Transkripsiyonlu Metin, *Journal of Turkish Studies*, C.9, ss.301-345.

Güneş, H. (2009), *Dini Siyasi ve Sosyal Etkisi Açısından Muhammed B. Hanefiyye ve Hayatı*, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Güvenç, B. (1993), *Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kültür Bakanlığı

Yayınları, Ankara.

Güzel, A. (2000), *Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Hâzâ Kitâb-ı Muhammed Hanefî , (06 Mil Yz A 3538/6), ss.126a-162a.

İlaydın, H. T. (1935), “*Behram-ı Gur Menkıbeleri*” *Türkiyat Mecmuası*, C.V, ss. 275-290.

İnan, A. (1991), *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yayınları, Ankara.

İspirli, S. A. (2016), Müellifi Bilinmeyen Bir Eser Dâstân-ı Nasihat, *ASOS Journal*, Yıl.4 S.32, ss.44-61.

isz., (1939), *Resimli Muhammed Hanefî Cengi*, İstanbul Maarif Kitaphanesi.

Kabacalı, A. (2000), *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matba*, Literatür Yayıncılık, İstanbul

Kara, M. (1999), “XIV ve XV Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.12, S.2, ss.130-147.

Karaoğlan, H. (2015), “Anadolu’da Hz. Ali Tasavvurları: Kahramanmaraş Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.26, ss.37-70.

Kavruk, H. (1998), *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul.

Kemikli B. (2007), Halk İrfanının İnanç Boyutu: Popüler Dinî Kitaplar ve Bir Tartışma, *Kültürümüz ve Kitap Sempozyum Tebliğleri*” (haz. :Ş. Tutçu-O. Kavaklıoğlu), Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, Sivas, ss.144-153.

Kocatürk, V. M. (1964), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınları, Ankara.

Kocatürk, V. M. (1970), “*Manzum Dinî Destanlar*”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

Koçoğlu, T. (2017), “Hz. Ali’nin, Oğlu Muhammed Hanefiyye’ye Öğütleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.84, ss.117-136.

Köksal, H. (1984), *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Köprülü, M. F. (1989), “*Meddahlar*”, Edebiyat Araştırmaları, Alfa Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı

Köprülü, M. F. (1991), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Yayıncılık, Ankara.

Köprülü, M. F. (2004), *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 3. Baskı.

Küçük, S. (2014), *Hız. Ali İfrit Cenknâmesi*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Levend, A. S. (1962), *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, TTK Yayınları, Ankara.

Levend, A. S. (1963), Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı, *Milli Türk Dili Dergisi*, C.19, S.207, ss.171-185.

Levend, A. S. (1984), “*Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*”, Enderun Yay., İstanbul.

Levend, A. S. (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara.

Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev.G. Akınhay ve D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Mattei, J. L. (2004), *Hız. Ali Cenknâmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi, (h. 1329), İstanbul: Ali Raif Matbaası.

N. B. (1958), *Yılanlı Kale Cengi*, İstanbul Maarif Kitaphanesi.

Nur, R. (1967), *Hayat ve Hatıralarım 1*, Altındağ Yayınevi, Ankara.

Ocak, A. Y. (2013), *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Oğuz, M. Ö.-Gürçayır, S. (2005), *Halk Biliminde Kuram ve Yaklaşımlar*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

Okuyucu, C. (1994), “Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği Kerbname”,

Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, ss.175-202.

Orazava, G.-Akmataliyev, A. (2010), *Kırgız Destanları 8* (Çev. Ferah Türker), TDK Yayınları, Ankara.

Ögel, B. (1981), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Başbakanlık Kitabevi, Ankara.

Öz, M. (2005), “*Muhammed b. El-Hanefiyye*”, *DİA*, XXX, 537-539, İstanbul.

Özalp, N. A. (2014), *Mevlid Hikâyeleri*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.

Özcan, A. (2011), *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, TTK Yayınları, Ankara.

Özdemir, F. (1975), *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı*, Folklor Araştırmaları Kurum Yayınları, ss.123-130, Ankara.

Özdemir, O. (2012), “Tanzimat’tan Günümüze “Halk” Sözcüğünün Anlamsal İçeriğindeki Değişikliklerin Dil- Kültür İlişkisi Açısından İncelenmesi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.21, S.2, ss.301-314.

Özdemir, E. (2016), “Sosyo-Kültürel Bir Müzik İcra Ortamı Olarak Âşık Kahvehaneleri ve Bursa Âşıklar Kahvesi”, *Rast Müzikoloji Dergisi*, C.IV, S.1, ss.1153-1165.

Özkan, M. (1995), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Öztelli, C. (1976), “İslamiyetten Sonra İlk Halk Edebiyatı ve Anadolu’da Meydana Gelen Eserler”, *Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri 27-29 Ekim 1975*, ss.341-350, Ankara.

Öztürk, Z. (2003), “Eğitim Tarihinde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, ss.131-155.

Öztürk, S. (2006), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları”, *Kebikeç dergisi*, ss.47-72.

Öztürk, Z. (2007), “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.9, ss.401-445.

Pala, İ. (2016), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Resimli Muhammed Hanefi Cengi, Maarif Kitaphanesi, İstanbul.

Sadykbekov, K.-Taşçı, M. (2018), “Kazak Edebiyatında Muhammed B. El-Hanafiyye Destanları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl.6, S.71, ss.34-47.

Sanders, B. (2016), *Öküz'ün A'sı* (çev.: Şehnaz Tahir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Serdar, M. (2008), “Hıristiyanlık ve İslâm'da Meleklerin Varlık ve Kısımları”, *Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:2, ss.227-245.

Sevinç, B. (2013), “Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi”, *Turkish Studies Dergisi*, C.8, S.6, ss.619-639.

Sevük, İ. H. (1942), *Edebiyat Bilgileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Sezen, L. (1991), *Halk Edebiyatında Hamzanâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Soysal, M. E. (2010), “Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız”, *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, ss.209-239.

Söylemez, M. M. (2007), “*Dâstân-ı İbrâhim Edhem*”, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Spengler, E. (1998), “Halk Hikâyesi ve Halk Kitabı” (Çev.:S. Sönmez), *Milli Folklor Dergisi*, S.40, ss.64-70.

Spies, O. (1942), *Türk Halk Kitapları* (çev.:Behçet Gönül Necatigil), Rıza Koşkun Basımevi, İstanbul.

Süreya, C. (2013), *Günler*, YK Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.

Şener, M. (2010), *Muhammed Hanefi Cengi: Metin-Muhteva-Tahlil*, Dokuz Eylül Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Toklu, A. (2002), *Muhammed Bin El-Hanefiye'nin İslam Tarihindeki Yeri*, Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Toprak, İ. (2016), *Hazret-i Ali Cenklere*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.

Tökel, D. A. (2012), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Hece Yayınları, ss.111-126, Ankara, 2. Baskı.

Turan, Ş. (1990), *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Türker, F. (2005), *Kırgız Destanı Kız Darıyka Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Türker, Ç. (2011), "Manzum Halk Hikâyeleri İçerikli Bir Yazma Eser", *Uludağ Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, ss.265-275.

Türker, Ç. (2011), *Manzum Halk Hikâyeleri: İnceleme-Metin-Dizin*, Çanakkale Onsekiz Mart Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Türkmen, F. (1998), "Hikâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.XVII.

Uyanıker, N. (2014), *Manzum Dinî-Kahramanlık Hikâyeleri Bağlamında Hz. Ali İle Kahkaha Sultan Cengi*, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.12, ss.191-227.

Ünlüer, C. (2014), *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi (Anonim)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2.baskı.

Yetkin, H. (2016), *Muhammed B. Hanefiyye Cenknemesi (Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9260/1) Traskripsiyon-Metin-Tahlil*, Dicle Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Yıldırım, D. (2000), "Ergenekon=Erkin Kün mü?", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, ss. 61-149.

Yıldırım, D. (2001), *Türk Edebiyatının Yüzyılları: Türk Edebiyatına Yeni Bir Yaklaşım Denemesi*, *KÖK Dergisi*, c. III, S.1, ss.75-122.

Yıldız, N. A. (2015), *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Akçağ

Yayınları, Ankara.

Yılmaz, Ş. (1994), Prof. Dr. Umay Günay, İlk Halk Bilim Çalışmaları Üzerine Bir Konuşma, *Milli Folklor Dergisi*, S.22, ss.2-4.

EKLER

EK-1.Ana Metnin Transkripsiyonu

-1b-

MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİNİN CENGİ

Der Sa'adet

Çadırcılar Caddesinde 'Alî Râif Matba'ası

Sene 1330 h.

-2a-

MUHAMMED HANEFİ CENGİ

1	Rāvîler böyle rivāyet eylemiş
'Alî gitdi Kayser-i Rûm üstüne
Didi āña ol ĩmāna gelmedi
Çok ğanĭmet māl alub döndi yine	'Alî'niñ cengini hikāyet eylemiş
Cümlesini dĭne da'vet kaşdine
Kesdi başın İslām naşib olmad
Altı ayda Resüle ancak geldi yine
5	Kayser-i Rûm kızını itdi esir
Hanĭfedir ismi ol kızın
Luţfile peygamber āña söyledi
Kız didi başım üstüne yā Resul
Bir murādım 'Alĭye viresin beni	Güzellikde ālem içre lā nazĭr
Kıl ibādet Haqq beyāz itsün yüzün
ĭmāna gel yā Hanĭfe sen didi
Üç dileğim var ider isen kabul
Erligin gördüm nikāhlanam
10	Bir murādım Haqq bir oğul virsin bana
Bir murādım kızına söyle sen ānı
Bu söz söyleriken böyle tamām
Hanĭfeniñ sözün kabul eylesün
Dönüb Hanĭfeye söyledi Resul	Kendi adın ad viresin sen āña
Kağub döğmesin sevsin beni
Cebrāil getürdi Allahdan selām
Āña telkĭn-i ĩmān eylesün
Dilegin cümlesini oldı kabul
15	Kız idüb ikrār-ı şehādet eyledi
Ol zemān kıızı 'Alĭye nikāh eyledi
Hanĭfeden Alĭniñ oğlı toğdı
Muhammed Hanefĭ diyü ād virdi āña
Çün irişdi ömri beş yaşına	Parmağın kaldırdı tevĥĭd eyledi
Fāţımaya vardı daħi söyledi
Yüziniñ nūrĭ āniñ göge ağdı
Yüzine bağan kişi kalur taña
Çalışur dā im āhiret işine
20	Yedi yaşına giricek ol imam
Toğuzı geçdi irişdi onuna	İşi güci oldı şalāt u şıyām
Hem ğazānın aşkı üşdi cānına

-2b-

'Alĭ istemez ānı ğazāyı ilet

Ol heves idüb bileşince gide

Çünkü bir gün Dūldüle bindi
Bile çıkdı ol ğazāya gitmeĝe
25 ‘Alī oldem uydı kuçdı ānı
Sen tıfilsun ğazā farz degil saña
Ey cigerim pāresi dön gel eve
‘Alī gitdi ğazāya ive ive
Hem oturdu evde bir nice gün
30 Ol Muḥammed Ḥanefī durmaĝile
Babam baña dimişdi ava gidem
Böyle diyub oĝ ile yay aldı ol
Ol kişiye dimesdi gidem bile
Medīne’niñ gün toĝuşından yana
35 Hem duā kılub didi kim yā ilah²⁶
Bir tāĝıñ başına çıkdı nāĝihān
Seyr iderken bir ğazāle uğradı
Şıçradı çıkdı öñünden bir geyik
Kendi kendine eydürdi nice tıdalı
40 Kemendin bir ucını bıraĝdı yere
Kemend atdı boĝāzına nāĝihān
Ol geyik şıçrar kemenden çıkar
Oĝ yay aldı eline oldem hele
Yine eydür dirice bir tıdalım
45 Kova kova bir mürĝizārda yeter
Baĝdı gördi ānda var bir gülistān
Öter ānda ördek u kumrı ile kāz
Ol Muahmmed Ḥanefī gördi ānı

‘Alī Yani ğazā itmege döndi yolu
Ātasile bile ğazā itmeĝe
Dir belādan şaĝlasın Mevlā seni
Muştafādan yādigārsın sen bana
Şıķılurdu cānıñ bin git ava
Ol Muḥammed Ḥanefī döndi eve
Ḥaĝĝ ibādet kıldı dün gün
Şıķılurdu evde oturmaĝile
Hem Medīne tāĝlarını seyr idem
Gürz u ıalkān ile bindi ol
Bir kemendi aldı ok u yayile
Sürdi atı seyr iderdi her yana
Saña şıĝındım²⁷ meded kıl pādişāh
Ḥoş teferrüc kıldı tāĝda bir zamān
Ne ğazāle mesken ele uğradı
Şöyle güzel anasıñ emmemiş bükük
Medīne’ye bir acāib iletelim
Sürdi atı gitdi geyige ire
Şıçradı çıkdı o dem geyik hemān
Yine kaçır ardına döner baĝır
Diledi ki ura ānı oĝ ile
Medīneye armaĝan iletelim
Mürĝizār içinde ol geyik yatar
Çaĝrışub bülbüller öter dāsitan
Birbirine karşı virirler āvāz
Oldı ḥayrān acabā kıaldı cānı

-3a-

Kovāriken geyigi yoruldu kıatı
50 Uyķu geldi uyudu oldem hemīn
Geldigi yer bir ķoru imiş meĝer
Ol ikiyüz kişiniñ kırķı hemīn
Gördiler kim bir oĝlān uyur kıatı
Kendi maḥbūb hem yaraşır tıonları
55 Didiler bunlar birbirine o dem
Böyle oĝlān anadan toĝmuş deĝil
Söyleşürken anlara ķulāķ urur
Didiler ki ey tıfıl sen gel berü

İndi oldem ķoruya şaldı atı
Rāḥat oldu kayĝu yok şöyle hemīn
Bekler imiş ķoruyu ikiyüz er
Tolaşır iken āña geldiler yakīn
Kendi uyur ķoruya şalmış atı
Şanki Ḥaĝĝ bile yaratmış ānları
Feriştah mıdır bu yoḥsa bir adem
Böyle maḥbūb dünyāya gelmiş deĝil
Uyanuben şıçrayub karşı tıurur
Öp begimiziñ tıurgıl örü

²⁶ Beyitte geçen “yā ilah” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiş şekildedir. Nüshanın tıpkı basımını çalışan Emrah Gülüm’ün “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi Tabut Savaşı Hikāyesi Motif Denemesi ve Transkripsiyonlu Metin” çalışmasında yer verilen orijinal metin bizim nüshanın tıpkıbasımıdır. Elimizdeki metnin silik kısımlarını okumak için bu çalışmadan faydalanılmıştır. Tekrara düşmemek için diĝer dipnotlarda açıklama uzun yazılmamıştır.

²⁷ Beyitte geçen “şıĝındım” kelimelerinin bazı harfleri bizim nüshada okunmamıştır. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Beglik olan koruya her kim gele
60 Vir atıñ dön git kırtar basın
Tābūtuñdır bu kıoru bilmez misin
Biz iki yüz kışı bekleriz²⁸ ānı
Muħammed Ĥanefī eydür siz biliñ
Benim atamdır ‘Alīyyü’l-mürtezā
65 Ĥasan Ĥüseyn benim kıarındāşlarım
‘Alīniñ oğlı idügin bildiler
İkiyüz kâfir araya aldılar
Didi yā Rabbi şıgındım ben saña
İlahi biñ bir adıñ ĥürmetiçün
70 Atamın himmetin yoldāş it bana
Böyle diyüb girdi meydān içine
Şağına şoluna kılıç çalar
İki yüz kâfiriñ kıalması biri
Vardı kesdi pehlivāniñ başını
75 Begleriñ başın aldı tutdı yol

-3b-

Öp begimiziñ elini şıçuñ dile
Yoğ dir isen kıo kendi başın
Yoħsa sen āndan ĥayā itmez misin
Gel begimize iletelim biz seni²⁹
Kıo beni siz ölmeden emīn olun
Ceddim adıdır Muħammed Muştafa
‘Alī ile ĥazāda benim yoldāşlarım
İkiyüz kâfire ĥaber şaldılar
Pehlivānlık da’vāsını kıldılar
Sen virirsiñ nuşreti önden soña
Ceddimiñ mihr-i nübüvvet ĥürmet için
Nuşreti fırsatı yoldāş it baña
Şaldı kılıç öñüne hem ardına
Her kime uğrarsa ol iki böler
Kıalması hiç iki yüzden bir diri
El yüze sürünce bitürdi işini
Şağ selāmet Medīne’ye yetdi yol

Dikdi meydān içine ol başı
Ol başı gören kışı taħayyürde kıalur
‘Alī eydür eyledim bunca ĥazā
Kesmedim ben böyle bir büyük başı
80 Didiler ođluñ Muħammed Ĥanefī
Kıande gitdiğini bilmedik ‘ayān
Söyledi ĥayr şerr nesne bize
Geldi eve ‘Alī gördü oğlunu
Ol ne işdir söyle gel āni baña
85 Ĥaber virdi koruya vardığını
Āva kııkdım bir geyik gördüm didi
Beni kâfirler araya aldılar
Kıırdım anda ikiyüz kâfir yatar
Anları kıırdım ikiyüz kışidir
90 Çün işitdi ‘Alī oğlından ānı
Kendini tehlikeye hiç varmağıl
İşbu dünyā tolu düşmāndır bize
Tābūt dađı ulu düşmān durur
Kıırdın ise kıorusundan ikiyüz
95 Seniñ asker kıırdığın bilmiş ola
Zīrā āniñ askeri pek çok durur
Zinhār ol koruya varma sen

Acabalandı ol başı gören kışı
Ĥazādān dönüb Alī eve gelür
Eyledim kâfirlere cevr ü cezā
Zehi erdir bu başı kesen kışı
Üç gün oldu gelmedi Ĥanefī
Bu başı kesmiş getürdi hemān
Āña şoron çün cevāb vire size
Öpdi gözlerinden cānım cānı
Kıande rast geldiñ ey cānım āña
Tābūtuñ bekçilerini kıırdığını
Kıova kıova koruya vardım didi
Benim ile çok cenk kıldılar
Baba eksigi var ise sen yeter
Gördigin baş begleriñ başıdır
Didi oğul diñle ey cānım cānı
Bir dağı ol koruya varmağıl
Eylemişem canlarına çok cevr ü cezā
Kendi dağı yāvuz mel’ün durur
Kıomaz kâfir öyle kıoruyı ırsız
Kıatı çok asker ile gelmiş ola
Yedi yüz biñden dağı ārtık durur
Dünyāda gezmek dilersen şağ isen

²⁸ Beyitte geçen “bekleriz” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

²⁹ Beyitte geçen “seni” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Ol geyik göründi saña‘ayān
Hoş vaşiyet eyledi āña
100 Yine bir gün ol ‘Alīyyü’l-Mürtezā
Hasan Hüseyni götürdi bile
Hem Muhammed Haneḫī avı özledi

Ol şeytāndır getirür saña ziyān
‘Alī Ebsem oldu diñledi ibn-i Alī
Gitdi kāfir üstüne ide gazā
Hīç Muhammed Haneḫī gelmez dile
Gördiği geyiği varub izledi

-4a-

Geyiğñ naqşın ānñ aqlın alur
Yine gitdi geyik tutmaq kaşdine
105 Tābūta meger haber olmışidi
Gice gündüz çok yürürler idi
Kaşıdları daḫī Muhammed Haneḫī
Gördiler kim anda geldi bir nev-civān
Yüzine bakmığa gözler kamaşur
110 Biñ kişi orta yire aldılar ānı
Didiler kim in atından ey civān
Muhammed Haneḫī dir çok söylemeñ
Siziñle cenk itmege ben gelmedim
Dini bāḫıl olanı beg bilmezem
115 Benim atam puta aşlā secde kılmadı
Gördiler kim eylemez sözi³⁰ kabūl
Biñ kāfir kaşd eyledi oldem āña
Ol güzeller şāhı da yılmadı hemān
Eline aldı hemān oq yayın
120 Kāfirler dir biz daḫī oq atalım
Geldi kāfir oraya ol yazuya
Ol daḫī arada ṭurur idi
Tükenince atdı küffāra oqın
Ḳodı yayı andan oqı kalmadı
125 Gürzile pes cenge başladı hemān
Kāfiriñ üstlerine atdı oqın
Gördiler cenk ile çıkmaz başa
Yāra onyedı yerden urdılar
Ḳān çok aqđı kalmadı hīç çāresi

Hem ḫayālī daḫī gözünde qalur
Çıkdı baqđı ol depeniñ üstine
Ḳoruya biñ kāfir gelmişidi
Yād-ı kişi gelür mi görürler idi
Ṭutub öldürmek murādları daḫī
Dişleri incü yüzi māh-ı tābān
Ānı gören şöḫbetine ulaşur
Ya’ nī ṭutub öldüreler ānı
Öp begimiz elini tizcek hemān
Kendi kendiñize kaşd eylemen
Bir geyik yitürdim ānı arayu geldim
İzzet idüb āña ḫürmet itmezem
Kāfiriñ birin hīç beg bilmedi
Sözlerine³¹ göre cevāb vire ol
Yalnızca bir ṭıfil kaldı taña
Gördi kāfir ānı virmez amān
Kāfirler varamadılar āña yaḫīn
Kimisi dir ki dirice ṭutalım
Şanki biñ ḫurt kaşd ider bir ḫuzuya
Oñine gelene oq urur idi
Ḳırdı kāfirleri yetmişe yaḫın
Gürzin aldı hele çāre bulmadı
Ḳırdı kāfirleri hīç virmez amān
Ḳırdı kāfirleri ikiyüze yaḫın
Kemend atdılar bu kez tağa taşa
Çevresinden cümle kāfir kaşdılar
Arada kaldı o cānlar pāresi

-4b-

130 Yorulđı kāfirleri çala çala
Ḳırdı üç yüz kāfiri nāḫihān
Her biri āña kemend atdılar
Ol güzeller şāhı cānlar pāresi
Öyle ḫāl ile esir oldu ayān
135 Şaldılar bunlar Tābūta müjdeyi

Ṭutmaz oldu kolları şala şala
İrdi bu kez kaşā-yi āsumān
Üşdiler başına ānı ṭutdılar
Aḫar kānı şızlaşır yāresi
Sevişürler bunca kāfir şādumān
Didiler ṭutduḫ biz ol oḫlānı

³⁰ Beyitte geçen “sözi” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³¹ Beyitte geçen “sözlerine” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Habs idelim mi size getürelim mi
Tâbüť eydür habs idüb getüresiz
Ben ânı kendi elimle öldirem
Karşucı gönderdi bile neyley kişi
140 Başladılar beşâretler çalmağa
Oğlânın tutulduğın bildiler
Dikdiler dârağacın meydâna
Getürüb meydâna hem âhengile³²
Didi fı'l-hâl Tâbüť ânı aşar
145 Bađdı bunlar Tâbüťün bu işine
Didiler râzi degiliz bu işe
Şimdi bu oğlânı öldiresin
Diri öldürmek kolây bir işdir
Oğlânın öldigin 'Alî bile
150 İşler ide iller bize gülüşe
Uşak dimez yigit dimez pîr dimez
İşbu oğlâna timâr eyleyelim
Mâl virelim gönlini kandıralım
Eger mal virmek ile olmazısa
155 Kızın Mîneyi viresin sen âña
Anın ile bir hõşça eyle basin

-5a-

Alî adın dünyâdan götürilür
Cümlesi bunı maqbûl gördiler
Hâzîn olub geldi ol orta yire
160 Miskile gül şularını ezdiler
Cerrâhlar hep yârelerin şardılar
Az zamânda hõşça oldu civân
Yine getürdiler meclîse ânı
Tâbüť eydür cisteciler geleler
165 Cümle begler geldiler yığıldılar
Dilber oğlânlar hep arada gezdiler
Ta'am yetdi getürdiler sofralar
Tâbüť eydür oğlâna yakîn gel baña
Aldı Tâbüť eline altun kadeh
170 Oğlân eydür bu hârâmdır içmezem³⁴
Bunı ol ceddım Muhammed içmedi
İçmezem ben dağı öküş söyleme

Yoħsa burda işi bitürelim mi
Kıtuma zincîr ile yetüresiz
Öldigini hep âleme bildirem
Didi uzatmaya siz bu işi
İl vilâyet tutulduğın bilmege
Siyâset meydânına hep geldiler
Asmak isterler uyarlar şeytâna
Tabl urur nâ³³-sâz ile hem kâz ile
Dünyâdan şâğlık ümidin keser
Akıll daneleri üşdi başına
Diler iseñ kaķı bize ur başa
Cümle halkı kendine güldüresin
İlle ölüyi diriltmek pek güçdür
Zü'l-fıķarı çıkara bunda gele
'Alî ile kim karşı tırışa
Kökimizi keser hiç birimiz bırakmaz
Aldadalım hõşça söyledelim
Hem anı dînimize döndürelim
Ol bizim dînimize girmez ise
Gör neler işler seniñ kızın âña
Soñra bitürür babasının işin

İl vilâyet cümle saña kul olur
Muhammed Haneffiyi getürdiler
Gövdesinden ağırır sizler yâre
Yâresin şarmağa merhem düzdiler
Acı merhem tatlı merhem urdılar
İlle zaîf olmuş aķmış idi kân
Zaîflikden ditrer idi hem cânı
Ne kadar çalgı var ise çalalar
Hep Tâbüťün sarâyına toldılar
Cisteciler ciste kılın dizdiler
Geldi kadehler hem sâķiler
Benim elimle şarâb virem saña
Bunı iç gönline gelsün ferah
Dîn İmân³⁵ bir disem hem içmezem
Atam 'Alî yöresinden geçmedi
Hasta vücüdıma zaħmet eyleme

³² Beyitte geçen "âhengile" kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³³ Beyitte geçen "urur nâ" kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³⁴ Beyitte geçen "içmezem" kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³⁵ Beyitte geçen "İmân" kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Tābūt eydür sözimi tut iç bunı
Dīnime gir sözimi eyle kabūl
175 Güzelleri sāy olubtur āleme
Kızım gibi güzel yokdır bu zamān
Sencileyin güzel dünyāda yok
Oglān eydür dīnimi terk itmezem
Tābūt eydür getürüñ hem kızımı
180 Vardılar Mīneye haber şaldılar
Kız eve varınca şandığın açar
Yundi arındı hem berķ urdı kız
Şalınub geldi meclise nāz ile

-5b-

Bir kızım vardır saña virem ānı
Mīne hātūn qarāvaş ben saña kul
İstediler virmedim çok ādeme
Anda cennet hūrīsinden var nişān
Al kızımı sözime dime yok
Biñ kız virsen kabūl itmezem
Kızımı görür tutar sözimi
Seni baban istedi gel didiler
Libās geyüb misk ile anber serper
Altun incülere garķ oldı kız
Çıkışda yür hulleler āvāz ile

Boyı uzun bili ince kāşı yay
185 Oturub kıza baqdı turdılar
Tābūt eydür bu kıızı virem saña
İki maħbūb birbiriñiz bulasız
Al kızını işret eyle sen bugün
Oglān eydür dünyāyı virsen baña
190 Zevķi cennetde ide mūmin olan
Almazam kızını çok söyleme
Tābūt eydür çünki tutmaz sözimi
Varıñ bunıñ başın kesıñ
Didiler kim bu oglānı kim aşar
195 Tābūt eydür varıñ zindāna koyun
Egninde olan tonları şoydılar
Mīne hātūn daħı meclisden çıkar
Mīne eydür şol oglānı pāk-i zāt³⁶
İçmedi atam elinden bir sücī
200 Kendine kıydı dīnine kıymadı
Kıydı üzerine kılmadı beni kabūl
Yalvarıram gire benim dīnime
Dīnine girem iderse beni kabūl
Mīne hātūn neylesün bilmedi
205 Gice qarānlık oldı cihān
Aşķ āteşi düşdi ānıñ cānına
İrişüb kesdi zindāncınıñ basın
Geldi kız zindān kapusunda tırur
Zindān içinde ol Muħammed Ĥanefī
210 Çün işitdi okudıgını ānıñ

Şanki gökden yire indi bütün ay
Ol kızını hūsine hayrān oldılar
Sözimi tutub uyarsañ baña
Gice gündüz zevķ-i işret kılasız
Her gün olsun bayrām ile düğün
Dīnimi terk eyleyüb uymam saña
Bunda zevķ ü şafā cümlesi yalān
Ĥasta vücūdıma zaħmet eyleme
Hem daħı almadı benim kızımı
Ya iletin dārağacına aşıñ
'Alī gelürse kökimüzi keser
Egninde geydigi tonları şoyuñ
İletüb ānı zindāna koydılar
Oglānıñ aşķı ānıñ cānın yaķar
Zehī şabr zehī³⁷ muħkem pāk itikād
Zehī er kim kendine kılmadı gücī
Almadı beni babama uymadı
Ben kabūl ittim ki yārim ola ol
O girmezse ben girem ānıñ dīnine
Ben qarāvaş olam iderse kabūl
Aħşām olunca qararı qalmadı
Uykuya vardı cümle cān
Gice ile geldi ānıñ yanına
Bir kimse görmeden hem bitürdi işin
Tırub zindān içine kulak urur
“Hel etā” süresin okur ĥaffī
Qalmadı şabrı qararı Mīneniñ

-6a-

³⁶ Beyitte geçen “zāt” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³⁷ Beyitte geçen “zehī” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Bir taşı komışdı on kişi
Çıkardı zindān içinden oğlānı
Dīniñi hem kendiñi kıldım kabūl
Muhammed Hanefī eydür āña ey cānım
215 Tamı birdir ol Muhammed Haqq resūl
Mīne hātūn cümlesi söyledi
Geydirüb kuşatdı sarāyda o dem
Oğlān eydür zinā itmekdir vebāl
Biz Medīneye gidelim ey nigāh
220 Kalkdı hazırlandı oldem Mīne
Cāriye iki üç hādım aldı ol
Sabāh oldu halāyıklar geldiler
İşidicek Tābūtñ aklı uçar
Biñ kişi gönderdi tiz varıñ³⁸
225 Turmadılar biñ kişi at sürdiler
Muhammed Hanefī eydür ey Mine
Sen git öme ben döneyim ānlara
Biñ kişi tiz atlara irişdiler
Sen bir on yaşında oğlān olasın
230 Kızı ko da var git imdi işine
Oğlān eydür varıñ gerü dönüñiz
Ol kızın yolına ben kurbān olam
Söylediler āña hıç söz kār eylemez
Biñ cümle kıldılar bile
235 Düşdi kâfir ānıñ yöresine
Yalnız yürüdi kâfirler içine
Şāğına soluna hem kılinç çalar

Yalnız atdı Mīne oldem taşı
Ol kız eydür āña ey cānım cānı
Sen de kabūl eyle yarım ol
Şehādet getir gitsün gümānım
Böyle di bulasın toğrı yol
Kaldırub parmağın şehādet eyledi
Öpüşelim koğuşalım didi hem
Nikāhla olalım iki helāl
Babam itsün hem seni baña nikāh
Kılıç kalkān çok silāh aldı Mīne
Atlara binüb gice ile tutdı yol
Kız ile oğlānı kaçmış gördiler
Vay baña dir başına toprak şaçar
Oğlānı³⁹ öldirüb kızım dönderiñ
Ānlara yakīn varub irdiler
Yine ğavgā belürdi hoş yine
Erligi gösterem ben azğūnlara
Nedir seniñ ittigin iş didiler
Padişāhıñ kızın alub gidesin
Yoksa şimdi ip takalar başına
Kırılmadan hem başıñız uluñız
Kızı virmem size meger ben ölem
Bildiler kim ölmege ār eylemez
Kılıcile süngi ile gürz ile
Kaşd iderler o cānlar pāresine
Şaldı kılıcın öñine hem ardına
Her kime uğrar ise iki böler

-6b-

Yedi yüz kâfir kılıncdan geçtiler
Tābūta varub ānı bildirdiler
240 Şaldı bunlara dört biñ pehlivān
Tābūt eydür her kim getürse ānı
Beñ eydürüm kim tutarsa sözimi
Siz varıñ oğlāna tizce yürüñ
Ardıñızca ben de varayım bile
245 Dört biñ asker ata binüb sürdiler
Hamle kıldılar yine Haqq dostına
Ol kâfirler düşmiş omuz omıza
Dört yanından üşdiler ol sultāna
Kâfirleriñ arasına girer çıkar
250 Yārelendi ol civan aklı kânı

Üç yüzi dönüb girü kaçdılar
Biz haqqından gelemedik didiler
Her birisin sanasın şāhib-kırān
Güvegi idinürem bilsün ānı
Güvegimdir āña virem kızımı
İrmedeñ evvelce gidiñ āña iriñ
Askerile leşkerile āhengile
Bir yazuda eñsesinden irdiler
Yardımcu yok ele ol dem destine
Kimi beglik almağa kimi kıza
Başdan ayağa dek bulaşdı kāna
Kılıncdan aqān hep oluğ gibi aqar
Şaklar idi yaradan Allah ānı

³⁸ Beyitte geçen “varıñ” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

³⁹ Beyitte geçen “oğlānı” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Her kime urur ol iki biçer
Kâfirlerin çoğı dönüb kaçdılar
Çıka geldi Tâbüt askerini dizüb
Çaldırub tabl ü nekkâresin kamû
255 Yüz biñ asker bir cân için
Cenk iderken o arslanı gördiler
Bunca kâfirler āña hücum itdiler
Ol erenler şâhı ortada kalur
Şöyle cenk itdi Muḥammed Ḥanefî
260 Tâbüt askerine dir tîz oluñ
Ġayrete düşdi bu kez küffâr yine
Mîne ḥâtün daḥî bindi atına
Câriyeler pes koyuvirmediler
Muḥammed Ḥanefî çün araya düşer

Kâfir önünden bölük bölük kaçar
Silâhların cümle yere saçdılar
Beyhüde olub askerini şınık görüb
Cümle askerini dizmiş ey amû
Yalnız on yaşında bir oğlân için
Pehlivânlar meydâna at sürdiler
Kimi süngi kimisi ok atdılar
Şanki koyun içine aç kurt girer
Kalbini kalbe urdu ol şâfi
Bu oğlânın ḥaqqından tîzce geliñ
Oğlânın cengin gördi Mîne
Ġarḳ oluben girdi cenk alanına
Görelim bu oğlânı didiler
Bir arslân başına biñ kelb uşer

-7a-

265 Tâbüt yüce yere çıkmış baḳar
Tâbüt eydür ey kavm noldı size
Ār ü Ġayret yok mıdır sizde hemân
Kırdı askerimi aldı kızımı
Yine oğlânı araya aldılar
270 Kim kovarsa ānıñ elinden kaçar
Bir yandan girer bir yandan çıkar
Şanki kân deryâsına talmışidi
Kılınç çalmağa kalmadı taḳâti
Başladı ağlamağa kânı durmaz aḳar
275 Mîne ḥâtün baḳdı bir āh eyledi
Mîne ile ben babama vâşıl olmadım
Didi yâ Rabb şıgındım ben saña
Gelsün irişsün benim ḳardâşlarım
Kâfirler urdu gövdeme⁴⁰ pare
280 Yâ İlahî ben saña şundım elimi
Atamı ḳarındâşlarımı şal bâri
Tâbüt eydür bir çäre bulmadıñız
Sizi Ġayri ol dükenince kırar
'Alî gelmeden işin bitürüñ
285 'Alî gelirse virmez amân
Ol şamân bir aç tavârı toyura
Kâh oturur kâhî ḳalkar yerinden
Var bir pehlivân Rüstem adı
Eger kızını virirsen baña
290 Bildiğin gibi ānı öldüresin
Ol Rüstem eydür aḳşâm oldu bugün

Ār ü Ġayret ödi ciğerini yaḳar
Hep Arab kavmi gülüşürler bize
Ne itdi on yaşındaki bu oğlân
Ḥalk içinde ḳara itdi yüzimi
Cenk idüb üstüne at şaldılar
Her kime ursa ānı iki biçer
Yârelendi oğlân ḳanları aḳar
Başından ayağa dek kân olmuşidi
Zaîf oldu ara yerde ol ḳatî
Ġarîb oldu bu kez yollara baḳar
Yüreginden bir kere yâ Allah didi
Şâġ selâmet Medîneye varmadım
Atamı ḳarındâşlarımı yoldâş it baña
Atamile āḫiret yoldâşlarım
Zaîf⁴¹ oldum şöyle ḳaldım bî-çäre
Sen bilürsiñ benim cümle ḫâlimi
Benim zaîfligime kıl sen yâri
Şol oğlânın ḥaqqından gelmediñiz
Bir ere muḳâbil degilsiz bunca erler
Tîz olub oğlânı ele getürüñ
Pâk imiş sizden bir torba şamân
Bunca er muḳâbil degilsiz bir ere
Çok ağladı nâmûsından ārından
Geldi Tâbûta bu sözi didi
Oğlânı diri getürem ben saña
Adı nâmı ile cihânı ḫoldırasın
Yarına uram yüreğine hem düğün

⁴⁰ Beyitte geçen “gövdeme” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁴¹ Beyitte geçen “zaîf” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

- Muhammed Haneḫî tîz döndi gine
Mîne ḫâtûn oĝlâlana karşı turur
Aldı atından hemân kodı yere
295 Gül sũ ile misk ü anber ezdiler
Yudılar pāk sũ ile aķan kānı
Allah’a yalvardı hem itdi niyāz
Uyumadı döniñ biriñden birin
Ĝarîb ilde kaldı göyendi özi
300 Hem atasın arzuladı ol civān
Gözi yaşı üstüne kānı aķar
İkisi birden niyāz eylediler
Şoñ demîdir al bizim elimizi
Şol kadar ağlaşdılar ey bāşa
305 Şabāḫ oldu Rüstem bindi bir ata
Biñ kişiye şayardı hem ānı
Rüstemi meydānda göMîne
Seniñ kānıñ aķdı çāreñ yokdur
Ol Muhammed Haneḫî didi ol dem āña
310 Gel sen otur Rüsteme ben varayım
İkisi meydāna çıķdı durışır
Çaldı altmış kez o bunı bu ānı
Rüstem’e kılınç urdı ol seḫî
Düşdi yüzi üstüne käre
315 Gördi Tābüt Rüstemi de şāĝladı
Tābüt eydür ey dirigā ben nîdem
Askerine dir tîz turmañ yürin
Tābüt askeri yüriye turdılar
- Żaîf olmuş çün ānı gördi Mîne
Kıcaķlayub ānı atdan indirir
Başından ayaĝa dek olmuş yāre
Yāresin şarmaĝa merhem düzdiler
Şardı kız çenber ile nāzik teni
Başladı ābdest alub kıldı namāz
Dir idi yā ĝıyāşe’l-müstaĝîşîñ
Ḥaķķıñ dergāhına hem tutdı yüzi
Bir medet irgüre idi nāĝihān
Mîne ḫâtûn āḫ idüb göĝsünü kaķar
Bize medet yā İlahî didiler
‘Alîye bildir bizim ḫālimizi
Giydiği libāslar bütün batdı yāşa
Geldi meydāna⁴² āñımla cenk tuta
Geldi tîz dem tutmaĝa ol oĝlānı
Ben varayım Rüstemiñ cengine
Babamıñ askeri katî çokdur
Seni göndermek lāyık degildir baña
Tā ölünce kılınç āña çalayım
Birbirine ḫamle idüb urışır
Tolmuşıdi o gün Rüstem’iñ kānı
Kesdi başın atın belin daḫî
Şanki yıkıldı şehirden bir mināre
Yaĝlıĝın yüzine tutub ağladı
Bu ār ile ben nireye gidem
Bu oĝlānın ḫaķķından gelegörin
Bu oĝlāna cümlesi ḫamle kıldılar

- Yüridi üstüne yigit hem kōca
320 Her taraḫdan urdılar asker ānı
Ol da ḫî dört yanına kılınç çalar
Kırdı kāḫırleri olgün bî-ḫesāb
Yine yeñi yāreler urdı āña
Kılınç çalmaĝa kalmadı care
325 Cengi kodı ağlamaĝa başladı
Didi yā Rabb ben nireye gidem
Dört yaña baķarım babam gelmedi
Mîne ḫâtûn daḫî aķıtdı yāşı
Kāḫî durur kāḫ oturur kāḫ yatar
- Yalnızca kaldı arada ey ḫāce
Şaķlarıdi cümle belālardan Ḥaķķ ānı
Her kime ursa ānı iki biçer
Yandı baĝrı şusız oldu kebāb
Tāķati kalmadı baķtı dört yaña
Aķar kānı sızlaşır yāre
Gözi yaşı çağlamaĝa başladı
Sen var iken ben kimlere gidem
Bu benim derdime dermān olmadı
Orta yerde kaldı eşi yoldāşı
Dört yanına baķub ḫācet kılar

⁴² Beyitte geķen “meydāna” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştirdir. Emrah Gülüm’un çalışmasından yararlanılmıştır.

- 330 ‘Alī gazādan daḥī dönmişidi
Düşinde Muḥammedi gördi
‘Alī eydür yā resül yaşlı⁴³ gözin
Şimdi Tābūt askeri üstündür
Çevre yanın kāfir aldı cenk ider
- 335 Ğarīb sızı şimdi yollara bakar
Al Ḥasan ile Ḥüseyni sen bile
‘Alī uykusından oldem uyanır
Eve gelmeden ‘Alī yola oldı revān
Gice gündüz ‘Alī gitdi oldem yola
- 340 Ol Muḥammed Ḥanefī hem ḳalmışidi
Mīne ḥātūn yollara bakar idi
Gördi Mīne üç atlu gelür
Mīne atlarınıñ tozına yüzün surer
Mīne eydür siz kimlersiñiz ey ulu
- 345 ‘Alī eydür ‘Alīyem ey cānım
- Medīne’ye üç ḳonak ḳalmışidi
‘Alī Gözlerini yaşlı gördi ol velī
Yine⁴⁴ muşibet mi düşdi özin
Kendi daḥī kāfirin cengindedir
Tīz iriş şimdi oğlundan cān gider
Seniñ için gözlerinden yaş aḳar
Tīz iriş oğluna bingil Dūldüle
Miskile anber cānına boyanır
Ḥasan Ḥüseyn yanında bile hemān
Vardı irişdi Tābūtuñ eline
Üni çıkmaz beli bükülmüş idi
Ḥasret odı cānını yaḳar idi
Gelür ammā ḳatī heybetlü gelür
Ānlarıñ kim olduğın bilmek diler
Bunca geldiñiz tütub yolu
Ḥasan Ḥüseyn iki oğlum benim

-8b-

- Mīne işitdi ‘Alīniñ sözün
Gerçek ‘Alī misiñiz deyüb şorar
‘Alī didi Ḥaḳḳ sevindirdi seni
Ol Muḥammed Ḥanefī cān pāresi
- 350 Diri midir ölü midir söyle ānı
Mīne eydür ben daḥī bilmem ānı
‘Alī Mīneden işitdi bu sözi
Muḥammed Ḥanefī işitdi Alīniñ üni
Atasını gördi oldem ol civān
- 355 Duldüliñ ayağına sürdi yüzün
Ḥasan Ḥüseyn āña irişdiler
Hem Muḥammed Ḥanefī dir ben size
Şoñ güninde irişdiñiz muşaffā
‘Alī eydür şükür olsun Allaha
- 360 ‘Alī gördi gövdesi pāre pāre
Libāsları pārelenmiş dökülmüş
Bir āh idüb meydāna girdi
‘Alī eydür Tābūta ne oldı saña
Ğāfil olma işler idem ben saña
- 365 Oğlınıñ üzerine asker dizesin
Böyle didi meydāna sürdi atı
Gövde yarıcı geldi yine
- Ferāḥından bitürdi kendi özin
Atasınıñ ayağına yüzler sürer
Bir ḥaber vir sen de sevindir beni
Cigerim köşesi gözüm çırası
Ḥaber ver sen de sevindir beni
İşini āsān ide ol ḡanī
Nağra urdı çalḳandı yeryüzi
Hem babasından yaña döndi yüzün
Ölmüş iken yeñi buldı cān
‘Alī indi öpdi oğlınıñ gözin
Ḳucaḳ kucaḳ olub şarmaşdılar
Müşṭaḳ idim ḥōş irişdiñiz bize
Çoḳ şükür olsun yaradan Ḥaḳḳā
Selāmet ḳavuşdırdı⁴⁵ Muḥammed Ḥanefī
Gövdesinde elliden artuḳ yāre
Nāzik teni yārelenmiş sökülmiş
‘Alī Kāfirleri ḳırmağa başladı ol velī
Niçün böyle işlediñ sen baña
İşidüb gören ḳalsun toña
Şöyle nāzik tene yāre urasın
Didi Tābūt görünce bu heybeti
Pehlivānlar ḳırıcı geldi yine

⁴³ Beyitte geçen “yaşlı” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁴⁴ Beyitte geçen “yine” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁴⁵ Beyitte geçen “ḳavuşdırdı” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Biz bunuñ ile başa çıkmayız
Şındı ānda Tābūtuñ askeri
370 Gözleyüb oldem kılıç çaldı
Hasan Hüseyñ ile girdi hemān
‘Alī eydür gel ĩmāna bul amān

Heybetinden yüzine bakamayız
İlerü meydāna gelmediler hıç biri
‘Alī Ol kāfiriñ çoğını kırdı Alī
Kırub kāfire hıç virmez amān
Tahtıñda sultān ol her zamān

-9a-

Milkine bir ğayri kimse gelmesün
Tābūt eydür şöyledir benim yolum
375 Çün işitdi ‘Alī ānıñ sözini
Kesdi başın āña virmez amān
Tābūtuñ çün öldigini bildiler
Kimi müslimān kimi ğarāç virdiler
Ānda olan mālını virdiler
380 Şehri virdi müslimānıñ birine
Ol Muĥammed Ħanefī Mīne de bile
Hep Medīne kavmi taşra çıkdılar
Didiler ānlar mübārek olsun size
Nikāĥ oldu Muĥammed Ħanefī ile Mīne
385 İki āşık birbirini buldılar
Şād ü ğürrem oldu bunlar ey amū⁴⁶
Tamām oldu Muĥammed Ħanefī ĥikāyet
Oğuyanı diñleyeni yazanı yazdıranı
Fā ilātün fā ilātün fā ilāt
Ketebetü’l-fakīr Süleymān Ħilmi ibn Muĥammed Selīmī

Tahtıñda kimse şafālar sürmesün
Ār ile ben ölmeden biñ kere ölem
Tamūya gönderdi ānıñ özini
Zīrā getürmedi Allaha ĩmān
Kāfiriñ çoğı girüye kaçdılar
Yagma oldu hep girüye kaçdılar
Cümlesi hep Alīye virdiler
Beglik eyle didi ānıñ birine
Aldı tutdı birkaç cāriye ile
‘Alī geldi oğlı ile bakdılar
Bir seferde itdiñiz iki ğazā
Ziyāfet ile tıldı Medīne
Birbirile nice şöĥbet kıldılar
Muĥammed⁴⁷ Ħanefī Mīneden kavmū
Vir şalavāt Muĥammede bula cānıñ necātı
Raĥmetiñle yarlığağıl yā ğanī
Muşafānıñ rūĥına vir şalavāt

sene1329 h.

⁴⁶ Beyitte geçen “bunlar ey amū” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁴⁷ Beyitte geçen “Muĥammed” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Ek-2.Derkenardaki Hikâye Metninin Transkripsiyonu

DESTÂN-I İBRÂHİM EDHEM HAZRETLERİ PÂDİŞÂH'I HÖRASAN

(2a)

Hörsan'da⁴⁸ var idi bir pâdişâh
Çün şarktan ğarbe geçti ey şâh
Adına derler idi Edhem
Hörsan'da Sulţân idi
Âkil ve dindâr idi
Nidem ânîñ neyleyüp ne ittiğini
Hörsan'dan Mekke'ye gittiğini
Gittiği vakit bir oğlu var idi
Ânınla gönlüñ eğler idi
Anâsı İbrâhim Edhem için ağlar idi
Çocuk büyüdü babasının tahtına çıkup oturdu

(2b)

Günlerden bir gün
Anâsına suâl itdi
Dâim ederdi anâ diñle sözimi
Tañrı atasız mı yaratdı beni
Elleriñ atâsı var görmez misiñ
Kande gittiğini sen bilmez misiñ
Tâcı tahtı izsiz etmiş nideyim
Âña ider ey yiğitler merdumu
Yine bugün tazeletdiñ⁴⁹ derdümi
Âñı gördüm ben dañı bir gün
Çerisin cem etti kendi kâtın
Soñra atı geldi kendi gelmedi.
Kande gittiğini kimse bilmedi
Ol vakitten yas kıluram
Diñledi anâsı sözüñ ol hemân
Atası çün ağlar idi pehlivân
Misli yok idi cihânda hemân

⁴⁸ Beyitte geçen “Hörsan'da” kelimesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiş şekildedir. Nüshanın tıpkı basımını çalışan Emrah Gülüm'ün “Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi Tabut Savaşı Hikâyesi Motif Denemesi ve Transkripsiyonlu Metin” çalışmasında yer verilen orijinal metin bizim nüshanın tıpkıbasımıdır. Elimizdeki metnin silik kısımlarını okumak için bu çalışmadan faydalanılmıştır. Tekrara düşmemek için diğer dipnotlarda açıklama uzun yazılmamıştır.

⁴⁹ Beyitte geçen “tazeletdiñ” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

(3a)

İllā yok İbrāhim Edhem nidelüm
On sekiz yıldan gideli
On sekizden soñra dinle sözümü
Çıka geldi mi oğlāna bir müjdeci
Yüz sürücü devletine ermişim
Mekke şehrinde atañı görmüşüm
Arkasıyla tağdan odun çeker
Getürüp Mekke bāzarında şatar
Māl-ü mülkü terk edüb çeker cezā⁵⁰
Ānda dervişlere⁵¹ olmuş kethüdā
Ol yiğit ānda işitti bu sözü yine
Yine ıtdı yaşıyla gözü
Döndü çerisine indi gelinüz
Ānları hāzır kıluñuz
Develere urdı yük vāfire
Bağdadi ānda bunlar ulu kāfile
Çerisin ol imdi şāhı bildiler
Tiz ıtub yola tedārük kıldular

(3b)

Diğeri gün gözünden şāfımı
Değme sultāndan yok ıtakımı
Kendi cer bir atlas kumaş
Ānı gör ānıñ aklı olur faṭaş
Oğlunuñ ardına bindi anāsı
Der idi anānıñ bir dānesi
Bağdın yine bağrım bāşı
Yine ağıtdın gözimin yaşını
Sen gidecek ben faķiri⁵² bendesin
Bu faķiri kande kayub gidesin⁵³
Hasret anān içün āğlarum
Anācığım Mekke'ye ben varayum
Babamıñ hālını bir kez göreyim
Anāsı ider oğul bendesi

⁵⁰ Beyitte geçen “çeker cezā” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵¹ Beyitte geçen “dervişlere” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵² Beyitte geçen “faķiri” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵³ Beyitte geçen “gidesin” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Korğarım ki derde osun bāşı
Yüreğimiñ bir ācı var bilürüm
Korğarım ki yüzüne asret alām
Pes anā oğlu ile söyleşdiler
Nevha ılıb ikiside ağlaşdular

(4a)

İkiz ayub gitdi anāsı
Ānası günde bir dānesi
Gece gündüz urmayub gittiler
Ka'be-i şerife bir gün vardılar
Gördü mü yiğit bir bölük dervişleri oyurdu.
Siziñ içiñizde yārımdır
orasan dan kimse var mıdır?
Çünkü dervişler işitdi bu sözi
Dediler vardır birāder ol kişi
Şimdi balta ip aldı eline
Oduna gitdi sol şahra yoluna
Yiğit ānlardan işitdi bu sözü
Kanlı babasıyla ıtdı gözleri
Çünkü güzeldi depeli pehlivān
Ol depeden bir kişi geldi hemān
Sırtına yüklenmiş odun
Beline şokmuş baltanıñ şāpını
Gelürdi mi bir āğ şakallı oca
Koluna akmış odunu ol hāce
(4b)

ubbe ıtbunu hayrān yapmış ol
Eski avān önünde hem yalın ayak
Ol mübārek add-ü āmet iki at
Yatsu ābdestiyle on sekiz sene
Uyumayub şabāh ıldı yine
Bu muğayyir yıl uyunca a' ām yemedi
Uyku için yere başın omadı
Ol yiğit görmedi atası hālını
Bir zamān⁵⁴ avrayub öpdü elini
Çağırub dedi bu helāl mi⁵⁵
Helāl ākçe ile alān var mı?

⁵⁴ Beyitte geçen “bir zamān” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün alışmasından yararlanılmıştır.

⁵⁵ Beyitte geçen “helāl mi” kelimelesinin bazı harfleri bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün alışmasından yararlanılmıştır.

Bir kişi gelüb bazār etdi bütün
Aqçenin verüb aldı şatun
Edhem odun aqçesin aldı ey cān
Verüb dört aqçe etmeğe hemān
Ekmeği getürdü şol dervişlere
Nışfını teřādüf kıldı ānlara
Dağı nışfını kendi aldı ey cān
Geldi şol dervişler ānda hemān

(5a)

Babasınıñ hālını gördü ey cān
Bir yāsa başladı ānda pehlivān
Tācı tağtı ĥorasanda
Mālı mülkü koyub ānda
On sekiz yıl gelüb bunda
Odun çeken babacığım
Ĥaqqıñ ibretine baqub
Anāmı ĥasrete yaqub⁵⁶
Kolcağızına⁵⁷ ip taqub
Odun çeken babacığım
İki aylık koyub kalkub
Eve gidemeyüb gelüb
Dervişleriñ tonun geyüb
Odun çeken babacığım
Anāmıñ ĥasretine baq
Seniñ çün daim kıılır firāq

(5b)

Gelüb bunda yalın ayak
Odun çeken babacığım
Gelüb Mekke'niñ iline
Aşāsıñ almış eline
Şoqub baltayı beline
Odun çeken babacığım
Ben öksüzi yetim koyub
Ĥaqq emrine muğı olub
Mālı mülki terk edüb

⁵⁶ Beyitte geçen “yaqub” kelimelesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵⁷ Beyitte geçen “Kolcağızına” kelimelesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Odun çeken babacığım⁵⁸
Hakkıñ gayrını görüb
Kalkub ānda yola girüb
Hakk emrine boyun verüb
Odun çeken babacığım
Gördi Edhem karşıdan
Bir yiğit kişi çıktı aradan
Kör işit kişiydi oğlu

(6a)

İdikin bildi ey cān
Göge tutdu yüzün hemān
Mālī emlāki bırağdı baña
Tācı tahtı koyub saña
On sekiz yıl emrine girmişken
Tahtı halkdan irāk etmişken
Pādişāhlığı terk etmişken
Kulluğa boyun vermişken⁵⁹
Dilerim⁶⁰ senden āy bāri hudā
Kıla musallağ ānı bu gün baña
Benim cānımı al bu sa'at hemān
Yā anıñ cānınıñ deyince düşdü ol
Düştü yiğit bak felek işine
Üşdi dervişler ānıñ başına
Gördiler cānına hağğa vermiş

(6b)

Ānı gören kaldı ibretde
Dedi kim zehi tāze yiğit
Ġurbetde anāsız olan yiğit
Çadılar bunca biñ kişi
İbrāhim Edhem de gördü bu işi
Āceb nedir ki bunuñ atası
Nice rüyā işüdü de anāsı
Halkı arāh geldi ey cān

⁵⁸ Beyitte geçen “babacığım” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁵⁹ Beyitte geçen “vermişken” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶⁰ Beyitte geçen “dilerim” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Olub oğlunu kaçdu ayān⁶¹
İbrāhim Edhem dedi ki var kim
Bir kere kızucağımı göreyim
Başın aldı dizine atası
Bir nazar kıldı eyitdi firākımı
Baba arzulayub gelen
Bu hālime muṭi olan

(7a)

Ata oğuna uğrayan
Yetīm oğul ġarīb oğul
Atañ ḥasreti çeksin
Gele deyü yola baksun
Babañ firḳātine yansın
Yetīm oğul ġarīb oğul
Beni arzulayub geldiñ
Anā oğuna duş olduñ
Bu dertlü bağrımı deldiñ
Yetīm oğul ġarīb⁶² oğul
Babadan derviş tutan geri
Mālī mülki saña verdi
Bu gün heb illere kaldı
Yetīm oğul ġarīb oğul
Eller bütün bize kaldı
Firāqın çekerim yaqdı
Yetīm oğul ġarīb oğul

7b

Nācir şifātına girdiñ
Gelüb bu diyāra erdiñ
Beğliğini aldun verdiñ
Yetīm oğul ġarīb oğul
Ne olaydı beni şormasañ
Ārayub bunda gelmesen
Dertlü bağrımı delmeseñ
Yetīm oğul ġarīb oğul
Seni⁶³ evde tura diyordum

⁶¹ Beyitte geçen “ayān” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶² Beyitte geçen “oğul ġarīb ” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Tahtımda otura diyordum
Murādını ele virdiñ
Yetim oğul ğarib oğul
Anāñ aklıñ yetürsün
Hasret diliyle getürsün
Tahtımıza illere otursun
Yetim oğul ğarib oğul
Beni dervişlere şorduñ
Oduna gittiğim bildiñ
Yüreğim delik delik deldüñ

(8a)

Yetim oğul ğarib oğul
Bir nazār kıl bu felek işine
Getürdü Edhem oğulu bāşına
Girdiler bula sezādır meccān-ı
Aşkla şevkiyle kılar idiñ eş şalāt
Kaşidet-üş şerife
Seniñ aşkıñ kamūda derde
Devādır yā rasūlullāh
Seniñ yanında hācetler⁶⁴
Revādır⁶⁵ yā rasūlullāh
Nuruñdan şād olur kıllar
Teriñden açılır güller
Senin terindir güller
Şef āat yā rasūlullāh
Seniñ yüzüñ gören gözler
Ne ay görür ne yıldızlar
Seniñle gece gündüzler
Saf ādır yā rasūlullāh

(8b)

Māliksin pādişāhlara
Tabibsin hemd ertlilere
Şef ā'atin günāhlara
Şifādır yā rasūlullāh
Halil havuzunda ni'metin

⁶³ Beyitte geçen “seni ” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶⁴ Beyitte geçen “hācetler” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶⁵ Beyitte geçen “revādır” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm’ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Derviş anında hil'atin
Musā elinde heybetin
Azādır yā rasūlullāh
Ātilur⁶⁶ Yusufi Ken' ān
Seni görmekle cihān
Ānasun gizlidür peyhān
Fedādır yā rasūlullāh
Ey güneş kamer yıldız
Seni gören gece gündüz
Sözünden ğayrı söz
Ĥaţadır yā rasūlullāh
Ĥaset itdi saña iblis
Ne āşi oldu ol müflis

(9a)

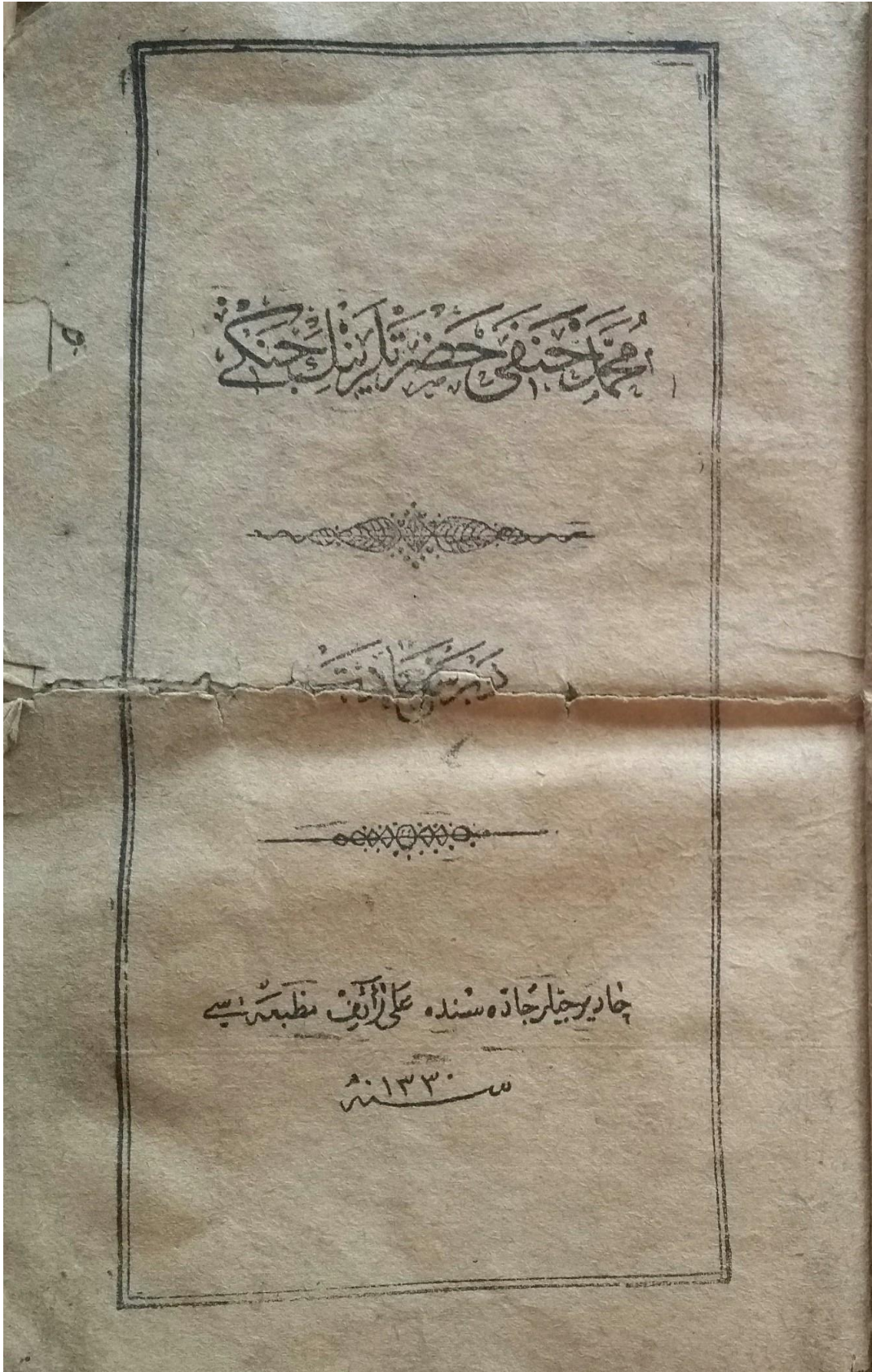
Seni seven gece gündüz
Aladır yā rasūlullāh
Seni sevenlerin nazı
Gece makbul olur sözi
Seni sevmeyenin yüzi
Ĥaradır yā rasūlullāh
Kim saña şalavat vermez
Orucu tutmayub namāzı kılmaz
Ol kimse cennete girmez
Sez ādır yā rasūlullāh⁶⁷.

⁶⁶ Beyitte geçen “ātilur” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶⁷ Beyitte geçen “yā rasūlullāh” kelimesi bizim nüshada silinmiştir. Emrah Gülüm'ün çalışmasından yararlanılmıştır.

Ek-3.Orijinal Metin

(1b)

<p>اینگ اولدم قوروی صالک انی راحت اولد قیغویوق شوبله هیز تکلم آیش قسروی تکبوز از طولا سیر ایکن آکا کله بلر یقین کندی او بوز قوروی صالک انی صایکه حق سینه برایش انی فیرشم میلدز بو بوخسه براده بوله محبوت دنیا به کلین کل او با نون حیرت بو قار شو طوز او بیکیزک طوق غلب اورو او بیکیزک ایلی صیجیل دیله بو قور بر ایسن قو کندی باشین بوخسه سن اذن حیا اینم یسین کلمه الکت لری سن قوی سیز اولدن امین اولک جدم آدیدر محمد مصطفی علی ایزه غزاده بنه بوله اشکر ایکوز کافر خیر صالد بلر بهلوانلق دعوا سینی سید بلر سن ویرزینک نصرتی اوکده صو جدم یک مهربان نبوت حرمتیون نصرتی فرضتی بولدا شرایت بکا صالدی قلیج اوکونه هم آردینه هر کیم اغزار سه اولایکی بولاز قالدی هیچ ایسیکوز دن برده ال بوزه سورنجه بتوز ب ایسینی صاع سلامت مدینه به سینه بول</p>	<p>قور ایکن کدی بوز ولدی قی او یقو کله او بود اولدم هیز کله کی بریز قور ایسینم کز اول ایکوز کسینلر قور هیز کوز د بلر کیم بر او علان او بوز قو کندی محبوت هم برایش طونلری دید بلر بونلر بر سینه اوردر بوله او علان انان طوعین کل سولشورکن انلره قولان اوردر دید بلر که ای طفیل سن کل بره بکلک اولان قوروی هر کیم کله ویرانک دون کیم فور تار باشین تا بو تکوز بو قور سینه میسین بر ایکن کله بکلر انی محمد جنی ایدن سیرینک بنه اتامدز علی الرضی حسن حسین نیم قورند اشکر بیک او غلی ایدوکن بولد بلر ایکوز کافر آرایه الیدر دیک یارت صغندر بن سکا الهی بیک بر ادره حرمتیون اتمک هیز بولدا شرایت بکا بوله دیوب کوردی سیدان ایچنه صاعنه صولنه قلیج جالاز ایکوز کافر کالبدی بری وازدی کسب بهلوانیک باشینی بکلرینک باشین الله طوبک بول</p>	<p>اینگ اولدم قوروی صالک انی راحت اولد قیغویوق شوبله هیز تکلم آیش قسروی تکبوز از طولا سیر ایکن آکا کله بلر یقین کندی او بوز قوروی صالک انی صایکه حق سینه برایش انی فیرشم میلدز بو بوخسه براده بوله محبوت دنیا به کلین کل او با نون حیرت بو قار شو طوز او بیکیزک طوق غلب اورو او بیکیزک ایلی صیجیل دیله بو قور بر ایسن قو کندی باشین بوخسه سن اذن حیا اینم یسین کلمه الکت لری سن قوی سیز اولدن امین اولک جدم آدیدر محمد مصطفی علی ایزه غزاده بنه بوله اشکر ایکوز کافر خیر صالد بلر بهلوانلق دعوا سینی سید بلر سن ویرزینک نصرتی اوکده صو جدم یک مهربان نبوت حرمتیون نصرتی فرضتی بولدا شرایت بکا صالدی قلیج اوکونه هم آردینه هر کیم اغزار سه اولایکی بولاز قالدی هیچ ایسیکوز دن برده ال بوزه سورنجه بتوز ب ایسینی صاع سلامت مدینه به سینه بول</p>
--	---	--

<p>دیکدی میدان ایچنه اول باشی اول باشی کوزن کئی خدره قالور علی ایدرن ایلدن بونجه عسرا کستد بویله بونجون باشی دیدلر اوغلاک محمد حسنی هده کندی کئی بیلدک عیانت سویله ی خیزلر سننه بیره کلدی اووه علی کوزدی اوغلانی اول نه ایلدن سویله کلانی بگا خبر ویزی قورویه وار دینعی اووه جهتم برکک کوزدم دیدی تی کافر ازایه الدی بیلر قیزیم انه ایگوز کافر تیر آنری قیزدما ایگوز کسینه چون ایتمه علی اوغلتدن آف کندی نه نکلکه به وار ماغل ایشیور دنیا طلودنماند بیره نابوت دخی اولودنماند رز قیزدن ایسه قورسندن ایگوز سنک عسکر قیز یقین بیلش اوله زیر انک عسکر بک جو قدر ز نهار اول قورویه وارمه سن اول کین کوزدک سکا عیانت خوش وصیت ایلدی کا علی به بکوزن اول علی المررضی حسن حسینی کوزدی بیله قر محمد حسنی اوی اولدی</p>	<p>عجلندی اول باشی کوزن کیشی عزادن دونوب علی اووه کاوز ایلدیم کافر جو جو و جدر زهی آرد ز بوابی کسن کیشی اوخ کون اولدی کلدی حسنی بوابی کسش کوزد مهان اکا صورن چون جواب ویره بیره اوبدی کوزلندن جانیه جانی قنده راست کلدی ای جانیه اگا تا بولک تکسیرینی قیزدینعی قوه قوه قورویه واردم دیدی بینه ایله چوق جنک قلدیلر نابا اکسیر از ایسه سن بیره کوزد بیکل انش کیریک باسید دیدم اوغل دکلکه ای جانیه جانی بردخ اول قورویه وار ماغل ایلمه جانلرینه چوق جو و جدر کندی دخی یاور صلح و ندر قومز کافر اوله قوروی بیز قی چوق عسکر ایله کلش اوله ید بیوز بیکدن دخی آرقدر دنیا ده کرمک دیر سن صاع آسن اوشیط اندر کوزد سکا زبان آنتم اولدی دکلدی این علی کندی کافر اوشیونه ایچ عسرا هیچ محمد حسنی کلر دینکه کوزد بیک کیکر وارون ازلدی</p>
--	---

دیکدی میدان ایچنه اول باشی
اول باشی کوزن کئی خدره قالور
علی ایدرن ایلدن بونجه عسرا
کستد بویله بونجون باشی
دیدلر اوغلاک محمد حسنی
هده کندی کئی بیلدک عیانت
سویله ی خیزلر سننه بیره
کلدی اووه علی کوزدی اوغلانی
اول نه ایلدن سویله کلانی بگا
خبر ویزی قورویه وار دینعی
اووه جهتم برکک کوزدم دیدی
تی کافر ازایه الدی بیلر
قیزیم انه ایگوز کافر تیر
آنری قیزدما ایگوز کسینه
چون ایتمه علی اوغلتدن آف
کندی نه نکلکه به وار ماغل
ایشیور دنیا طلودنماند بیره
نابوت دخی اولودنماند رز
قیزدن ایسه قورسندن ایگوز
سنک عسکر قیز یقین بیلش اوله
زیر انک عسکر بک جو قدر
ز نهار اول قورویه وارمه سن
اول کین کوزدک سکا عیانت
خوش وصیت ایلدی کا علی
به بکوزن اول علی المررضی
حسن حسینی کوزدی بیله
قر محمد حسنی اوی اولدی

بورادی سکا فری حاله حاله
 قریب او بیوز کافری ناکهان
 هریری آکا کند اندیشلر
 اول کوز لر شاهی جانلر باره سی
 اوله حالیکه اسیر اولدی عیان
 صالد یوز یونلر تا بونه مردلی
 سمن اده لیمی سینه کوره لیمی
 قابوت ایدر حساسیلر کوره نیر
 بن آویس کیم الله اولدی بیره
 قار سوجی کوندردی بیره نیر کیمی
 قیشلر یلر بشارت لر حاله
 اوغلا نیک طونلر یغن یلر یلر
 دیکه یلر زاراغین مشه انه
 کورون بیدانه منه انش کال
 دیدی بی اجمال تابون آبی مسکو
 ناقدی یونلر قابوتک بوایشه
 دیدیلر رضی دیکلر بوایشه
 شمد بو اوغلا نی اولدی بیره
 دیردی اولدی زمک قلا ی برایشدن
 اوغلا نیک اولدی بکن علی پیکه
 ایشلر ایدر ایلر بیره کولیکه
 اوشق دیمز بیکت دیمز یلر دیمز
 ایشبو اوغلا نه بیمار ایلیم
 مال وریر ارا کونجی قند یسه لیم
 اگر مال بویرمک ایله اولمازسه
 قیزیکه منته بیره یغن سن آکا
 انک ایله زخومنه آمله با من

طومر اولدی فولدی صاله صاله
 ایردی بو کز قضا آسمان
 او شیدیلر تا شنه الی طومر یلر
 آقاز قان صیر لا شید باره سی
 سونیشوز لر بونجه کافر شادمان
 دیدیلر طوندق بز اول اوغلا نی
 بونجه بو زده ایش بوزره لیمی
 قاتوره زخیم ایله یا نوره نیر
 اولدی بکنی هب حاله یلر یسره
 دیلمی اورا شنه سینه نیر ایشی
 ایلر اولدیت طونلر یغن یلر یلر
 سیاست سیدانه هب کلدیلر
 اضمافا شید لر او یار لر شیطانه
 طبل وز لر آسار یله هم خار ایلر
 دنیادن مساعلی ایدین کسز
 عقیل زانه لری او شید با شنه
 دیدیلر ایشک قاقیره اورا شنه
 جمله هفتی کندیه فولدوره بین
 ای او لوقه بیر لکک بن کو خلد
 ذوالفقار بیه مقاره بوند کسکه
 علی ایله کیم قار شو طور بیکه
 کو کیزی سن هم بریمز بر ایشد
 ال داده لیم خوجیه سونیده لیم
 هم اندیم سیره دونه وده لیم
 اول بیز دیننده کیز ز ایشنه
 کوزنه کرا ایشک سینه فیرک آکا
 صکره شو زر بابا سنک ایشن

علی این دنیا دن گوریلور
 جمله سی بونی مقبول کوز دیلر
 جرن اولوب کلدی اول اورنه بیره
 سنجکه کول صورنی از دیلر
 جرخلر هب باره لرین صاردیلر
 از زمانه خورشیده اولدجهوان
 نه کوز دیلر تجلیسته آف
 تابوت بندر جسته چیلر کله کز
 جمله سکلر کلدیلر سیغلدیلر
 دلیر اوغلانلر هب اراده کردیلر
 طعنه نیک کوز دیلر سفیره کز
 تابوت ایدر اوغلانلر بقیلر کل بیگا
 الدی تابوت آینه التون قدح
 اولغلانلر بوز خرمده ایتمک
 بوز اول جدم حتمه ایتمک
 ایتمک بوز دیجی او گوش سونیکه
 تابوت ایدر سوزیمی طوت ایچ بو
 دیمه کیز سوزیمی آینه قبول
 کوزری شای اولوبد عالمه
 قیرمکی کوزل یوقد بوزمان
 سچیلین کوزل دنیا ده بوق
 اوغلان ایدر دینی ترک ایتمک
 تابوت ایدر کوزل هر قیزیمی
 واردیلر مینه به خبر صالدیلر
 قز او وارجه صمدیغین اجاز
 بوندی زندیقم برق اوردیلر
 صالتون کلدی مجلسه تاز ایله

ایل ولایت جمله سکا قول اولور
 محمد حقیق کوزدی
 کوزه سیندن انجیز سیزلر باره
 باره سین صارد مقم هم دوز دیلر
 ایچ مرم طابلی مزمه اوردیلر
 الا صعیف اولین ایش ایدی قان
 ضعیف لکن در ز اید هر جانی
 نه قدر جاننی واز ایسه جاله کز
 هب تابوتک سکر ایسه طولدیلر
 جسته جیلر جسته ییلر دیز دیلر
 کلدی قدخلر هر ساق بار
 بنه الله شراب بوم سکا
 بول ایچ کولینه کتون فتح
 دین ایچ ایزد قسقه ایتمک
 انا علی بوره سیندن کجمدی
 خسته وجودیمه زحمت آینه
 برفیزم وارد بوز سکا بوز
 مینه خاتون فراوش بر سکا قول
 ایستدیلر بوزمدم چوق اومه
 اندر جنت خود بینه واز نیشان
 ال قیری بوز سوزیمه دیمه بوق
 بیک قیز ویز سن قبول ایتمک
 قیزی کوزل طو اتر سوزیمی
 سنی بابان ایستدی کل دیدیلر
 لباس کیوت مینک ایله عنبر سیزلر
 التون ایچولر عرق اولدی سیز
 جیقشده بوز حله لر او از ایله

این سنجکای کوزد او قان
 بوز ایستدیله انجهوان
 تا جیحی خورشیده
 ایستدیله کوزدیله
 اولون سکا بوز ایدر
 اولون سکا بوز ایدر
 خیل بوز بوز ایدر
 ایچ ایزد قسقه ایتمک
 انا علی بوره سیندن کجمدی
 خسته وجودیمه زحمت آینه
 برفیزم وارد بوز سکا بوز
 مینه خاتون فراوش بر سکا قول
 ایستدیلر بوزمدم چوق اومه
 اندر جنت خود بینه واز نیشان
 ال قیری بوز سوزیمه دیمه بوق
 بیک قیز ویز سن قبول ایتمک
 قیزی کوزل طو اتر سوزیمی
 سنی بابان ایستدی کل دیدیلر
 لباس کیوت مینک ایله عنبر سیزلر
 التون ایچولر عرق اولدی سیز
 جیقشده بوز حله لر او از ایله

<p> صنيك كوكدن بیره ايتك بون آي اول قيزك حنسنه حيران اولد بيز سوزمي طوتوب اوياز سك بجا كچه كوندز دوق عشرين قبله سيز هر كون اولسون يترام ايكه دوكون ديمي تران ايلوب اوياز سكا بوند دوق صفا جمله سي بلان حنسنه وجود بيه زحمت ابله همدخي آتدي بيه قيزمي يا ايلين داز آغاچنه آصك على كلورسه كو كيزي كتر اكننده كيديكي طونلري صوبك ايلتوب آني زندانه قونيد بيز نالانله عشق ايك جان بقاد زهر صبر هر هيكه بالان بقاد زهر ايكه كد بيه قلدی كوچي آتاري بي بايامه اوتمدي بن قبول ايدمكه بارم اوله اولد او كيز مرسه بن كيرم ايك دينه بن فراوش اوله ايدر سه قبول اخشا ايه قدار قلدی او يقويه واردي جمله جان كچه ايله كنده ايك يايته بركمسه كور مدن هم بورد ايشين طور زندان ايجيه قولق اورز هل آني سوره سيز او قورخيه قلدی صبري قراري ميه نك </p>	<p> بوي اوزون بيلي ايجه قاشي ياي او تورتب قيزه يا قدي طور د بيز تا بوت ايدز بو قيزي ويرم سكا ايك ينجوب بيز بيز بوله سيز آل قيزمي عشرين ايك سن بكون او غلان ايدز دنيا بي ز سن بكا دوق حنسنه ايكه مؤمن اولان الماز قيزي كل جوق سوبله تا بوت ايدز چونكه طوتر سوزمي وارك بونك باشيز كسك ديد بيز كيم بو او غلاني كيه آصار تا بوت ايدز وارك زندانه قون اكننده اولان طونلري صويد بيز امينه خاتون دخي مجلسه زحمت امينه ايدز سول اولان يايك ايجدي ايام ايلدن بزي سيمي كد بيه قيتك دينه قيمدي قيه اور بيه قلدی بني قبول يا وار تره كيره بيه دينه دينه كيرم ايدر سه بني قبول ميه خاتون نيلسون بيلدي كچه قرائق اولد جهانت عشق ايشي دوشد ايك جانته ايشوب كسك زندان ايجيك بائين قله قير زندان قبوله ملورز زندان ايجيد اول محمد حنفي چون ايشيدي او قور د بغي ايك </p>
--	--

گلون بون با اين بايق
 اوزون چكن با ايجيم
 گلون نك ايك
 عصا شين ايش ايه
 صفا بالطمه ايك
 اوزون چكن با ايجيم
 بن او كوزي بيم قوب
 بن ايشيه مطلع اولونه
 مال ايشيه با
 اوزون چكن با ايجيم
 قله ايشيه بول و بول
 قله ايشيه بول و بول
 اوزون چكن با ايجيم
 كور ايشيه ارا دن
 بركمسه كور مدن هم بورد ايشين
 كور ايشيه ارا دن

<p>یا لکر اندی مینه اولدم طاشی اول قیزاید زاکا ای جانم جانی سنده قبول ایله بارم اولم شهادت کور کسوزن کجا نیم بونه دی بوله سین طومری بولم قالیرق برمین شهادت اولدی او بوشلر قوشلر دیرمه همه یگا خله اوله لمر ایسکیم لالا با بام اینسون هم سین کجا نکاح فیخ قلغان جور شلاح اولم مینه آنره بونیکه ایله طوندی بولم قیز ایله اوغلانی قانچین کور بولم وای کجا دیر باشنه طیراق صهار اوغلانی اولدی قورمونه ران آنره یقین یاد ویدر دیم سار بیه غوغا بوزدی خوش بینه از ایکی کوشتم بن از غوغا بولم بدر سنیک ایندیکن ایشرم یایلر با د شاهد قورمین الوب کیده سین یوقسه نمد اینسقا قملر باشنا قرلدن هم بایس صخر اولوکیز قزی ورمه سیره کور بن اولم بیلد بکر کیم اولم کیم کار اولم قینیکه سونکی ایله کور ز ایله قصه بایه ران او جانلر باره سینمه سنادی لایغ او کیمه هم آرد مینه قرکه او غمراز ایسه ایکی بولان</p>	<p>زطاشی قوشلر اون کیشی چقار زندان ایچدن اوغلانی بویکه کیدی قیلیم قبول حقیقاید زاکا ای جانیم تکری بریز اولم حق رسول مینه خاتون جمله می سونیدی کیدی قوشلر سرائه اولدم اوغلان ایدر زاکا نکیز و بان زمدینه به کیده ای بیجا قالدی حاضر ایله اولدم مینه جاری ایکی اوج خادرم آردی اولم صباح اولد کجلا یقیر مسکله بکر ایشم بیجا تا بونیک عقلم اوغراز سنگ کورنر کیم تیز کلونک طورم بکر بکر ایله کور بکر حقیق حقیق بکر ای بیجا سز کیم او کیم بن دونه کور آنره بیل کیمی ندر آنره ایریشدیلر سن برون باشنه اوغلان اولم قزی هوره وار کیم بیدی ایسینه اوغلان ایدر وارک کور و بکر ول قزک بولنه بن خریان اولم سه بکر اکا هیچ سوز کار اولم بیلر حظه قیند بکر سینه دوشم کیم افران بوره سینمه بالکن بوردی کافر لر ایچمه صاعه ببولنه هم قلیغ چالار</p>	<p>ای بکر بیلدی ای جان کولک طومری بولم جانی مال از لکر ای جانم جانی نا بی جانم جانی کجا از بکر بولم کجا حقیق حقیق ای جانم جانی باید حقیق ای جانم جانی قورمونه بولم جانی</p>
---	--	--

<p> تأبوت بوجه بیره جیمیش بقاز تأبوت ایدزای قوم نولدی سیره عاری غیری بوقمیدر سیره همان قیزدی عسکری آلدی قیزی بینه اوغلانی آرابه آلدی تیز کیم قوارسه اینک آلدن قجاز یزان دن کیز بیزاندن چقاز صنک قان دریا سینه طالشیده قلیح چالعه قالدی طاقی ماشلی غلغه قانی دورمر آقاز مینه حانون باقدی براه ایلدی ایسه ایله بن بابامه واصل اولدم دید یارب صغیر من سکا کسون ایشسون بقم قوردا شلم کاکیز اوزدی کوراهه باره یا ایلدی بکاک صوندم ایله انامی قوردا شلم بی صال باری تأبوت ایدز بجزار بولد بکیز شیزی غیری اول دو کینه قیز قلی کلدن ایشین بیوزک علی گلوزسه ورمز امان اول صمان زاج طوبره طوبره گاه او تورز گاه ققاز برندن وار بیز بهلوان رستمه ادی اکر قیزی ویز سن بکاک بیلد بکیز بی آبی اولدوره سمان اول رستم اید آفتام اولدی بوگون </p>	<p> عاری غیری اودی جگر بی بقاز هت غیری قوی کولیشورلر سیره نه ایندی اون باشنده کی بزاوغلان حلق ایچند قره ایندی یوز بی جند ایوب اوستونه ات صالدیز هر کیمه اوزسه انی یکی بیچیز یاره لندی اوغلان قاندری آقاز باشندن ابا عدله قان اولشیپ صیفت اولدی ایه برده اول قبی عرب اولدی بوگز بولتره بقاز یور کندن بیکره یا الله دیدی صالح سلامت مدینه یه وارمدا انامی قوردا شلم بی بولد ایش بکاک انام ایله آخرت بولد ایشلم صغیر اولدم سوله قالدیم بچاره سن بیوز سیک بینه حله حالمی بیم ضعیف لیکه قیل سن باری سول اوغلانک حقدن کلدی بکیز بزاره مقابله کیشر بو بچاره بیز اولوب اوغلانی آله کورک یاک ایمن سیزدن بطور بیه صمان بو بچاره آر مقابله کیشر بزاره جوق اغلدی ناموسند غارندن کلدی تا بویه بوسوزی دیدی اوغلانی بیری کورم من سکا آدی نامی ایله جهانی بولدی بیه ایره اوزم بوزر کیه هر دو کون </p>	<p> تأبوت ایدز بجزار بولد بکیز شیزی غیری اول دو کینه قیز قلی کلدن ایشین بیوزک علی گلوزسه ورمز امان اول صمان زاج طوبره طوبره گاه او تورز گاه ققاز برندن وار بیز بهلوان رستمه ادی اکر قیزی ویز سن بکاک بیلد بکیز بی آبی اولدوره سمان اول رستم اید آفتام اولدی بوگون </p>
--	---	---

محمد حنفی پیر دوندی کینه
 مینه خانون اوغلان قارشو طورد
 آلدی ایتدن هکمان قوردی بیره
 کل صوابکه مسک و غنم از دیزلر
 بودیلر ناله صوابکه آقان قانی
 آلهه یا کواردی ایلدی نیساز
 او یومک دونک بزیکدن برین
 غمیب ایلد قالدی کوبندی اوزی
 هم آتاسین اردوله ای اول جوان
 کوزی باشی او ستونه قانی قاز
 ایکسینی مزدن نیساز ایلدی یلر
 صوک د میذر آل بیزم ایلمری
 شول قدر اغلت بیلر ای باشه
 صباح اولک رستم نیک بزار
 بیک کیشی به صیارم هم ای
 رستمی میدانه کور بچک مینه
 سنیک قانک اودی چارک یوقلا
 اول حیف حنفی یدی اولدم آکا
 کل سن او نور رستمه بن واره بیه
 ایکسی میدانه حیفک دور بیلر
 چالک آلمش کز او بونی بوانی
 رستمه قلیخ اوردی اول سخی
 دوشه یوزی او ستونه قاره
 کوردی تا بون رستمی صاعله
 تا بون ایلر ای دروغا بن نیدم
 عسکرینه دیر بیز طورمک یورین
 نالون عسکری یوزی طوندیلر

ضعیف اولمش چون او کوردی مینه
 قو حقیوب آتی ایتدن ایندی یوز
 باشدن انا غدن اولمش یاره
 یاره بین صار معمر طورد یوز دیزلر
 صاز کینه خیر ایله تازک تخی
 بشلدی ایدست الو بیلدی نماز
 دیر ایدیه یا غیات المستغیبر
 حقیق درگاهنه هم طوندی یوز
 برمدد ایز کوره ایدی تا کهان
 مینخانونه ایلد کویسک قاقاز
 بزه مدد یا الهی دیندی یلر
 علی به بیلدی بیزم حالیمری
 کیدیکی لیا سکر سون نا تک باشه
 گلدی مینک انکله جنک طوندی
 گلدی بیزدم طوندی اول اوغلا نی
 بن واره بیز رستمک جنکینه
 یا یامک عسکری قبی چوقدر
 سنی کوندرمک لایق دکلر بگا
 نا اولنجه قلیخ آکا چالایم
 بیزینه حمله ایدوب اوز بیلر
 طولیشید او کوز رستمک قانی
 گسندی بیزن این بیلن دخی
 صنیکه یقلا دی شهر دن بزمیناره
 بقلغین یوزینه طوندی اغلا دی
 بو عاز ایله بن بزه به کسدم
 بو اوغلا بک حقیق دن کله کورین
 بو اوغلا نه حمله سی حمله قیلدی یلر

ناجه صفاینه کیم دین
 کلوب یوز یاره ایدر
 تکلیفی الذن ویدر
 بنیه او غل عیب اوغل
 اولدی بی صورتک
 از یوب یون کلسک
 دن نلر بی بی کلسک
 بنیه اوغل عیب اوغل
 لایق طوره بیزد
 خنک او اولدی بیزم
 کور بی آله ویدر
 بنیه اوغل عیب اوغل
 اناز عطفک تقوی سون
 کور بیلک کور سون
 کور بیلر او نور سون
 بنیه اوغل عیب اوغل
 بی بی بیلن صورتک
 اوزون کیند کیم بیلدک
 یوز کیم دین کله دلدک

منه ایستد علیک سوزین
 کتیب علی مهدیکر دیوب صورت
 علی بیک حق سوزیدی سنی
 اول محمد خنی جان یاره بی
 در پیروز اولو مید سوله آن
 میته ایلدن دخی بیلم آنی
 علی میته دن انوشی بوسوزی
 محمد خنی ایستد علیک اوین
 آنایس کورد اولدم اول جوان
 د اولدک ایغنه سوزک یوزین
 حسن حسین اگا ایشید یلز
 هر خدی خنی دین بیز سینه
 صولک کوننده ایشید بیز مصفا
 علی ایلدن کولسون الله
 علی کوردی کوده بی یاره
 لیا سله یاره کوش دو کوش
 یز آه ایدوب میدانه کوردی علی
 علی ایذر تابوته نه اولدی سکا
 غافل اوله ایشید ایدم بن سکا
 اوغلوک اوزریمه سکر دیره سن
 بویله دیک میدانه سوزدی انی
 کوده یاریمی سکلدی بیته
 بز بونیک ایله باشه چیقم ییز
 صندیکه اندن تابورک عسکری
 کوز کون اولدم فلنج چایله علی
 حسن حسین ایله کورک همان
 علی ایذر ککل ایمانه بول امان

فراخندن سوزدی کندی اوزین
 اتاشیک باغنه یوزکر سوزر
 برسترو و برسترد سوزیدر بی
 جیکر کوش سوزد و جیره بی
 خیزون سوزد سوزدوز بی
 ایستد اسان اید اولدی غنی
 نقره اوزدی چالغاندی بر یوزی
 هر بابا ایستد کادو بک یوزین
 اولش بکن سیک بولدی جان
 علی ایلدن اولدی اوغلیک کوزین
 فرجی قوجو اولوز ماز سفید یز
 مشتاق ایدیم خوش ایشید بیز
 چوق سکر اولسون بزدن حفا
 سلاست کوش و کوش کوش
 کوده سینده لیکر ارقی یاره
 نازنه بی یاره کوش سوزکوش
 کافیر ایستد سوزد اولدی
 بیجون بونله ایشیدک سن سکا
 ایشیدک کوزن قالسون طکا
 شونله نازک ننه یاره اوله سن
 دیدی تابوت کوزجه بو هندی
 بیلوانلر فرجی صکر کیت
 هیلمدن یوزینر با او میز
 ایله میدانه کله بیز سوزی
 اول کافیرک چوغی بیزدی علی
 قیروب کافره هیچ و نر زمان
 تخنده سلطان اول هر زمان

ایلیک یار شاهن
 طیبیک هر دوز یار
 شفا علیک کتیب
 شفا دوز یار سول الله
 طیبیک خوند نیتیک
 درم شهر آغنه خطمیک
 مونی آغنه طیبیک
 عصار اول یار سول الله
 ایله یوز بوز کوشان
 سوز کوش کوش
 صابان سوز کوش
 فدای یار سول الله
 ای کوش قوش سوز
 سوز کوزن کجه کوند
 سوز کوش عذری سوز
 خطا دوز یار سول الله
 حسد ایلدی سوز کوش
 ایلیک یار سول الله
 نه عاصی اولدی

۱۶

<p>ملکینه بز غیری کینه کلسون تابوناید سنوله در نیم بولنه چون آستیدی علی اینک سوزینی کسبک باشین اسک اورمز آمان تابونک چون اولدی کینی سیدیلر کیمی مسلمان کیمی حراخ و بر دیلر آنه اولان ماللرینی و بر دیلر شهره و زریمه مسلمانک پریمه اول محمد حنفی منه ده پنله هت دینه قومی طشره جیقدیلر دیدیلر انلر مبارک اولسون سیزه یگاخ اولدی محمد حنفی اینله منه کیمی مایشق سوز برینی یولدیلر کادیم هر اولدی بولون ای غموا قام اولدی حلا شیری اسکابو اوقیان و کلیانی یازانی یازدیرانی</p>	<p>تخلدنه کینه صفار سوز مسون عاز ایله بن اولدن بیک کزه اولنه طوبیه کوندر آتیک اورینی زمر کتورمده اللهه ایمان کافون چوغی کیرویه قاجدیلر یغما اولدی هت کیرویه قاجدیلر جمنده هت علی به و بر دیلر بیکان اینله دیدی اینک برینه الدی طوئدی بز قراخ جاریه ایله علی ککده اوغلی اینله باقدیلر بر سقره ایندی کیز ایکی عکرا ضیافت اینله طوئدی هدینه بر بر ایله بیجه ضصت سیدیلر کینه حنیو میده دن قسما و بر صلوای حقه بوله جانک نیجانی رحمت کله بار لیا غل یا غفر</p>
---	--

سوزی کینه کوندر
 عازدی بارسول الله
 سوزی سوز برینی یازدی
 کیمی مسلمان اولور سوز برینی
 سوزی سوز برینی یازدی
 کیمی مسلمان اولور سوز برینی
 سوزی سوز برینی یازدی
 کیمی مسلمان اولور سوز برینی
 سوزی سوز برینی یازدی
 کیمی مسلمان اولور سوز برینی

<p>قاعلات قاعلات قاعلات مصطفیانک روجنه و بر صلوات</p>
--

کتابت فی سوره نزلت
 الی ایلیه علی غفر
 ۱۶۱

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Esra Karabıyık
Doğum Yeri	Osmangazi
Doğum Tarihi	09.05.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/ Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI KURSLAR PROJELER

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Alemdar mahallesi Lale sokak no.23 Balıkesir
E-mail	Esra.krbyk10@gmail.com